

Europese top inzake het herstelfonds

Aan de orde is het **debat** over de uitkomst van de Europese top inzake het herstelfonds.

De voorzitter:

Aan de orde is het debat over de uitkomst van de Europese top inzake het herstelfonds. Ik heet de Kamerleden en de minister-president, de mensen op de publieke tribune en de mensen die misschien via de website van de Tweede Kamer dit debat volgen, van harte welkom. In de eerste termijn kunnen de leden vier vragen aan elkaar stellen. Ik geef mevrouw Leijten namens de SP als eerste het woord.

Mevrouw Leijten (SP):

Het is een hele dure handtekening die de minister-president op 21 juli zette. Wat is daar nou precies gebeurd? Hier in de Kamer is gezegd: wij willen geen politieke unie. Rutte komt thuis, de minister-president komt thuis met een verdere verdieping van de Unie. De Europese Commissie krijgt meer macht en meer geld. In het regeerakkoord staat: we gaan geen gezamenlijke schulden aan. De minister-president komt thuis met gezamenlijke schulden. Er zouden heldere voorwaarden worden gesteld voor als er een beroep zou worden gedaan op het noodfonds. Die komen er niet. De Europese Commissie beslist en dat is een politieke commissie en geen technische commissie. Vorig jaar zei deze minister-president dat de meerjarenbegroting onacceptabel hoog was. Nu komt hij thuis met een hogere meerjarenbegroting. Wij zeiden allemaal, met uitzondering van enkelen, dat landen die de rechtsstaat uithollen, die mensenrechten overtreden, geen geld meer moesten krijgen of dat daar in ieder geval voorwaarden aan moesten worden gesteld. De antidemocraten kunnen nog steeds geld ontvangen uit Europa en daarmee hun macht vestigen en mensenrechten uithollen. Ook over hervormingen waardoor zelfverrijking niet meer plaatsvindt, zijn geen afspraken gemaakt. Wij willen geen Europese belastingen en als klap op de vuurpijl komt de minister-president thuis met een actieplan van de Europese Commissie met 25 actiepunten.

Keer op keer laat deze minister-president de Tweede Kamer en de Nederlandse bevolking in de kou staan, en niet alleen de Nederlandse bevolking. Deze minister-president faalt als het gaat om het recht houden van zijn rug. Waarom gebeurt dat nou? Welke lieve vrede wordt hier behouden? Kan hij dat eens uitleggen? Waarom heeft de minister-president na die vier dagen niet gezegd: dit moet ik voorleggen aan mijn parlement; ik ga nergens mee akkoord, ik ga eerst praten met mijn parlement?

De plannen die we nu zien, liggen er gewoon al tijden. Dat vind ik het erge. Al tijden willen verschillende bewegingen een politieke Europese Unie en een politieke muntunie. Onder het motto van een gezondheids crisis duwen ze het er nu doorheen. Hoe ziek kan het zijn?

Maar we moeten toch solidair zijn, is dan het antwoord. Jazeker, de SP had liever gehad dat wij landen direct zouden helpen als ze in grote nood zaten. Immers, wij zijn ook weleens geholpen als we in grote nood zaten. Maar nu zitten we met een herstelfonds met leningen die economische

investerings gaan zijn die niks met corona te maken hebben. Als het gaat om solidariteit, waarom laten wij dan al die mensen in Moria zitten, waar het ze nu letterlijk te heet onder de voeten wordt? Als het om menselijke waardigheid gaat, waarom slepen we dan nog altijd met die arbeidsmigranten die voor veel te lage lonen en onder erbarmelijke omstandigheden moeten werken? Als het echt om de rechtsstaat te doen zou zijn, dan zouden we landen die de vrije pers niet eerbiedigen, die zelfs toestaan dat er journalisten worden vermoord, al lang op de vingers getikt hebben. Maar niets van dat alles. We staan niet naast de bevolking in Bulgarije, die al twee maanden lang de straat op gaat, vandaag nog, om te demonstreren tegen de corrupte regering, die zichzelf verrijkt met EU-fondsen. Die geven we met dit plan geen hoop, maar een klap in het gezicht: demonstreert u maar verder, maar wij zorgen ervoor dat uw machthebbers rijk blijven worden met Europees geld. Is dit de Europese Unie, vraag ik me dan af.

Voorzitter. Dit is niet goed, omdat wij er niks over te zeggen hebben. 27 regeringsleiders gaan bij elkaar zitten in een snelkookpan en Italianen, Duitsers, Hongaren, Grieken en Nederlanders wordt niets gevraagd. Het heeft niets met democratie te maken. Inhoudelijk heeft de minister-president gefaald, maar zeker ook democratisch. Daarom roep ik hem op: ga terug naar Brussel, zeg dat u te vroeg uw handtekening heeft gezet en luister eerst naar het parlement en de bevolking over hoe verder.

De voorzitter:

Dank u wel, mevrouw Leijten. Dan is nu het woord aan de heer Wilders namens de PVV.

De heer Wilders (PVV):

Voorzitter. Ik heb het echt helemaal gehad met deze premier. Iedere keer opnieuw verkwaanselt hij onze belangen. Het is om gek van te worden. Eerst was het Griekenland en nu ligt de rest van Zuid-Europa aan ons infaus. Iedere dag dat premier Rutte nog premier van Nederland is, is er een te veel. Ik heb in het debat over de Europese top deze zomer al een motie van wantrouwen tegen hem ingediend, zoals u zich kunt herinneren. Hij weigerde namelijk om toe te zeggen dat hij zijn vetorecht zou gebruiken tegen deze geldsmijterij, om deze ellende tegen te houden. Op het hebben van een ruggengraat, meneer Rutte, hebben wij u nog nooit kunnen betrappen.

Nu gaat hij ons zuurverdiende geld weggeven en laat hij onze eigen mensen keihard in de kou staan. Terwijl Nederland deze zomer zuchtte onder de gevolgen van de coronacrisis, de werkeloosheid opliep, steeds meer huishoudens in de schulden kwamen, hun huren en hun energierekening niet meer konden betalen, zette Rutte namens Nederland een handtekening onder een totaalpakket van ruim 1.800 miljard euro. Daarvan is 6%, zo'n 100 miljard euro, Nederlands belastinggeld. Hij tekende voor een astronomische begroting van de Europese Unie. Hij tekende voor een herstelfonds, voor giften, voor leningen, voor gemeenschappelijke schulden en voor meer macht van de Europese Commissie. De man die door de naïevelingen mister no werd genoemd, zei in Brussel toen het erop aankwam alleen maar ja. Zoals we gewend zijn, boog hij voor Frau Merkel, knielde hij voor Macron en trok hij het cheque-

boek voor Italië. Het schoothondje van Angela heeft even mogen blaffen, maar loopt uiteindelijk weer braaf in de pas.

Voorzitter. Het is nu natuurlijk feest in Zuid-Europa, van ons geld. Italië krijgt een gift van 85 miljard euro, Spanje krijg 71 miljard, Frankrijk krijgt 51 miljard, Griekenland krijgt 20 miljard en ga zo maar door. Premier Conte werd bij terugkomst van de Europese top in Rome als een held onthaald. Italië gaat nu voor een deel van de bevolking de pensioenen verhogen. Griekenland gaat de btw verlagen. Zoals ik eerder heb gezegd, geeft Frankrijk het zorgpersoneel een gigantische structurele salarisverhoging. Voor de Nederlander is er in deze crisistijd geen btw-verlaging, geen pensioenverhoging en geen structurele salarisverhoging voor zorgmedewerkers. Helemaal niets! De premier heeft deze zomer 100 miljard van ons belastinggeld weggegeven aan Zuid-Europa en aan Brussel.

Mag ik u vragen, meneer de premier, met welk mandaat u die 100 miljard eigenlijk heeft weggegeven? In welk verkiezingsprogramma stond dat? Is er dan misschien een referendum over geweest? Wie heeft u toestemming gegeven om Nederland weer de pinautomaat van de Europese Unie te laten zijn? Het antwoord is natuurlijk dat helemaal niemand dat gedaan heeft. De Nederlandse bevolking is niets gevraagd. Helemaal niets! Ik verzeker u dat als de Nederlander wel had mogen kiezen, hij voor iets anders gekozen had. Hij had nee gezegd en had die miljarden natuurlijk veel liever in eigen land uitgegeven.

Dus meneer Rutte, waar haalt u het lef vandaan om zonder het iemand in Nederland te vragen zo ontzettend veel geld, namelijk 100 miljard, over de balk te smijten? Het is onvergeeflijk dat u dat gedaan heeft. U had moeten weigeren om te tekenen. U had met de vuist op tafel moeten slaan en had moeten zeggen "no, nein, non" in plaats van opnieuw te knielen, te kruipen en te buigen voor al die aasgieren uit Brussel. U had dat geld in ons eigen land en aan onze eigen mensen moeten besteden. Dat heeft u niet gedaan. Dat is onaanvaardbaar en daarom moet u wat ons betreft weg, en wat mij betreft nog vandaag.

Mevrouw de voorzitter, ik zal daarom vanavond opnieuw een motie van wantrouwen indienen tegen deze premier, die hopelijk niet lang meer premier is.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Wilders. Dan is nu het woord aan de heer Krol.

De heer Krol (Krol):

Voorzitter. Bij de EU is het antwoord op alle problemen heel eenvoudig: meer giften, meer leningen, meer geld, meer EU. Geld dat via Brussel wordt doorgesluisd van noord naar zuid. Alleen zo blijft de Brusselse illusie van een federaal Europa in stand. Voor de onderhandelingen stelde de minister-president zich op als een ware mister no-no. Maar het werd al snel yes-yes.

De minister-president en minister Hoekstra hebben de Nederlandse economie tot nu toe redelijk, in vergelijking met de ons omringende landen, door de coronacrisis

geloofdst. Helaas is dat resultaat meer dan tenietgedaan door het onderhandelen van de minister-president tijdens een duur weekendje Brussel. Een weekendje van 1.800 miljard. Nederland zit nu ook nog tot 2058 — dan heeft de minister-president inmiddels de respectabele leeftijd van 91 — vast aan een extra betaling van 1 miljard per jaar. Dat geld gaat niet, zoals de naam doet vermoeden, naar coronaherstel, maar vooral naar de Europese Green Deal van Eurocommissaris Timmermans. Wij zijn door de minister-president een transferunie ingerommeld, zonder dat er ooit een democratisch besluit over is genomen, zonder dat wij ons daar in een referendum over hebben kunnen uitspreken. Ruites verkooptruc was dit keer het wondermiddel genaamd "noodrem". Er was echter maar één effectief middel, en dat heet "veto".

Mijn vraag aan de minister-president: hebt u zich in Brussel door de grote lidstaten laten inpakken? Of streed u niet hard genoeg voor de Nederlandse belangen? Ik vrees dat het antwoord op beide vragen is yes, yes.

Dank u, mevrouw de voorzitter.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan is nu het woord aan de heer Van Ojik, namens GroenLinks.

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Voorzitter. Collega's vragen mij om in de lijn van de drie voorgaande sprekers door te gaan, dus ik moet mijn verhaal een klein beetje omgooien, zoals u zult begrijpen, want ik was juist van plan om het toch iets anders te benaderen. De fractie van GroenLinks is eigenlijk wel blij dat er een herstelfonds is. Natuurlijk moet je altijd uitkijken met het gebruik van grote woorden, zoals "dit was een historisch akkoord", maar het is goed dat het herstelfonds er is. De Europese Unie laat daarmee zien dat ze de burgers in Europa te hulp komt als het er echt op aankomt.

De redelijke uitkomst van dat herstelfonds komt ook omdat onze minister-president op belangrijke punten niet zijn zin heeft gekregen. Of omdat hij zich inschikkelijk heeft opgesteld, zou je ook kunnen zeggen. Dat heeft hij misschien liever. Gaat het om de omvang van het herstelfonds? Op dat punt heeft hij niet zijn zin gekregen. Gaat het om het gezamenlijk aangaan van schulden? Mevrouw Leijten zei het al. Gaat het om giften? 390 miljard. Dat wilde Nederland niet, maar het is toch gebeurd.

De vraag aan het kabinet is hoe de minister-president terugkijkt op de gevolgde strategie. De commentaren zijn daar niet al te positief over. Vanochtend nog stelde senator Knapen van het CDA in de Volkskrant: "We hadden de Duitse draai veel eerder moeten zien aankomen. We hebben ten onrechte neerbuigend gedaan — hij sprak de minister-president daar rechtstreeks op aan — over de Frans-Duitse samenwerking op dit punt en zijn helemaal opgesloten in een coalitie van kleine knieperige landen." En de vraag is of dat verstandig is geweest.

Voorzitter. Het is goed dat dat herstelfonds er is gekomen. Ik heb dat al eerder gezegd, maar wat het Meerjarig Financieel Kader betreft is helaas uitgekomen wat we al een tijdje vreesden en waar we ook vaak voor hebben gewaarschuwd.

Als je zo sterk focust op de kwantiteit, dan lever je in op de kwaliteit. Dan win je misschien een slag, maar dan verlies je de oorlog. Kijk naar Horizon, kijk naar Erasmus, kijk naar het budget voor migratie en grensbewaking, kijk naar het budget voor internationale samenwerking: op al die posten is op het laatste moment bekibbeld, omdat Nederland een lager budget wilde. Dat is de dynamiek van die laatste vier dagen van dat lange onderhandelingsproces geweest. Ik ben benieuwd hoe de minister-president daartegen aankijkt. Wat heeft hij op dat punt nou eigenlijk gewonnen?

Voorzitter. Vragen heb ik ook nog over de groene dimensie, in zowel het MFK als in het herstelfonds. Minimaal 30% moet worden ingezet, moet bijdragen aan het tegengaan van klimaatverandering. Dat is goed, maar echte vergroening vraagt om radicale hervorming van het gemeenschappelijk landbouwbeleid. Dat vraagt om een verdere verduidelijking van het "do no harm"-principe dat is afgesproken. De minister-president kan die misschien geven. Hoe gaat dat in de praktijk werken? En het vraagt om uitvoering van de aangenomen motie die zegt: er moet geen Europees geld meer gaan naar de ondersteuning van de fossiele industrie. Graag een reactie van de minister-president op hoe Nederland dat gaat realiseren.

Voorzitter, kort over de rechtsstaat. Het gaat met de rechtsstaat in landen als Polen en Hongarije van kwaad tot erger. Er zijn lhbtv-vrije zones in Polen en vanochtend nog was er het bericht dat de Poolse regering de laatste onafhankelijke rechters uit de Hoge Raad wil ontslaan. Verder worden media en de culturele instellingen in Hongarije gemuilkorfd. Hoe gaat datgene wat is afgesproken, een toetsing achteraf in plaats van een veel betere toetsing vooraf, nu bijdragen aan het daadwerkelijk sanctioneren van landen die de rechtsstaat schenden? En hoe gaan we eraan bijdragen dat landen niet langer ruimschoots aan de ene kant aanspraak kunnen maken op gelden uit die Europese pot als ze zich aan de andere kant niet houden aan de regels van de rechtsstaat?

Tot slot, voorzitter. Ik kan er niet omheen: de verschrikkelijk brand in kamp Moria op Lesbos. Meer dan 10.000 vluchtelingen zijn vannacht opnieuw gevlucht. Opnieuw gevlucht! Wie vangt ze op? Waar worden ze opgevangen? Hoe komt er ooit een einde aan de wanhoop en de ellende waaraan ze nu al jarenlang ten prooi zijn? Gaan wij nu eindelijk doen waar in de Nederlandse samenleving zo veel draagvlak voor is? Laten we in elk geval de meest kwetsbare van hen opvangen in Nederland!

De voorzitter:

Dank u wel, meneer van Ojik. Dan geef ik nu het woord aan de heer Van Otterloo namens 50PLUS.

De heer Van Otterloo (50PLUS):

Voorzitter. Wij zijn geschrokken. Het coronanoodfonds van de Europese Unie ter waarde van 750 miljard zou betaald moeten worden uit leningen die worden uitgegeven door de Europese Unie zelf. Daar heeft 50PLUS op zichzelf niet zo veel bezwaar tegen als de Europese Unie zelf dat geld zou lenen met haar eigen inkomsten als onderpand. Op die manier kan de EU het geld naar voren halen, zodat ze vandaag de gevolgen van de genadeloze coronacrisis kan bestrijden. So far, so good. Maar wat lees ik vandaag? De

EU stuurt de rekening gewoon als aparte factuur door naar de lidstaten en niet in plaats van, maar bovenop de normale EU-afracht, die ze nadrukkelijk ook nog eens zou willen verhogen. Mijn voorganger Martin van Rooijen heeft het vaker gezegd: we begrijpen dat er ruimte moet zijn voor compromissen, maar het is onaanvaardbaar als je niet alleen door de kat en de hond maar ook door de rest van de hele dierentuin wordt gebeten.

Voorzitter. De EU kan dat geld heel goedkoop lenen. Een herstelfonds van 750 miljard betekent voor de EU een extra rentelast van misschien 5 of 10 miljard. Vandaar mijn vraag wat het betekent als er vanochtend in de kranten wordt geschreven dat wij in ieder geval 1 miljard per jaar extra moeten betalen voor de rentelasten. Dat lijkt ons toch niet de juiste manier. We moeten in Brussel toch niet elke gelegenheid aangrijpen om nog meer geld los te peuteren, maar daarentegen zelf ook keuzes maken.

Wat dat betreft zijn we ook niet heel tevreden over de manier waarop het Nederlandse no tegen de verhoging van het MFK heeft uitgekapt, in de zin dat niet de landbouwuitgaven, maar andere uitgaven zijn gekort. Juist uit de landbouwuitgaven, en misschien ook uit de apparaatskosten en riantesalarissen, zou de EU immers het herstelfonds ook makkelijk zelf kunnen financieren.

Ik wil de premier dan ook namens mijn fractie met klem vragen om het debat over de financiering van de EU zuiver te houden. Het Europees herstelfonds mag wat 50PLUS aangaat zo groot worden als men zelf wil, zolang de EU in Brussel zelf de lasten draagt vanuit haar eigen begroting binnen het MFK. Daar willen we geen aparte rekening voor krijgen. Zoals ik al zei, is het MFK, het Meerjarig Financieel Kader, wat ons betreft de plek waar de discussie over de hoogte van de afdrachten, de rekening die wij aan de EU betalen, moet worden gevoerd, en dat is al ingewikkeld genoeg.

Ingewikkeld is ook het nadenken over het schuldenvraagstuk na deze crisis. De eurolanden die nu al meer dan 100% staatsschuld hebben, zijn ook de zwaarst getroffen coronalanden. Volgens 50PLUS moeten we snel nadenken over dat vraagstuk. Het is niet genoeg om alleen maar uit te gaan van een rozengeur- en maneschijns scenario waarbij alles nog goed komt. Saneren, herstructureren, intrekken of omzetten van schulden naar extreem lange looptijden wordt haast onvermijdelijk, en wat hebben wij dan in Nederland aan de laagste staatsschuld? Daarom even een ander gedachte-experiment. Kunnen wij dan niet beter een middenmoter worden? Het verschil tussen de Nederlandse en de Italiaanse staatsschuld is ongeveer 60% van het bruto binnenlands product, bijna 500 miljard euro. Het is hier al vaak gewisseld: de Italianen hebben minder private schulden dan Nederland. Zou het daarom niet goed zijn dat wij zo'n bedrag door het verhogen van onze eigen staatsschuld overhevelen naar de private sector, teneinde de private schulden daarmee te verlagen?

Tot slot, voorzitter, vraag ik aan de premier wat zijn kabinet heeft gedaan met de motie van collega Azarkan en mijzelf waarin wordt gevraagd om de middelen van het herstelfonds effectief en doelmatig te besteden en de Europese Rekenkamer een sterke rol te geven. En wat hij kan zeggen over de aanspraken die vanuit Nederland worden gedaan op het herstelfonds?

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Van Otterloo. Dan is nu het woord aan de heer Sjoerdsma namens D66.

De heer Sjoerdsma (D66):

Voorzitter. Wij blikken vandaag terug op een belangrijke Europese top, op een akkoord — door sommigen misschien wel omschreven als een historisch akkoord — over het coronanoodfonds en over de Europese begroting. In tegenstelling tot de andere sprekers vandaag zou ik graag willen beginnen met een compliment aan de minister-president, en overigens ook aan de fracties van mijn coalitiegenoten, want dit akkoord was brood- en broodnodig. We hebben taboes durven doorbreken. We hebben een beetje door het regeerakkoord heen gekeken; laat ik het maar zo noemen. Natuurlijk gingen er maanden van strijd aan vooraf. Soms was die zelfs schadelijk. Maar uiteindelijk is de premier over zijn schaduw heen gestapt, en dat verdient een compliment.

Wat is er afgesproken? Honderden miljarden aan leningen, gezamenlijke schuld, investeren in onze gezamenlijke toekomst; en natuurlijk introduceren wij de komende jaren ook Europese belastingen op plastic, techreuzen en CO₂ aan de grens. Dat is belangrijk. Niet vanwege die maatregelen, maar omdat het akkoord noodzakelijk is, juist voor exportland Nederland. De handel binnen de Europese Unie is goed voor 70% van onze export, en de Nederlandse export naar Spanje en Italië alleen is al meer dan onze export naar China. Nederlandse werkgevers weten dit, Nederlandse bedrijven weten dit: die markt is simpelweg van levensbelang voor ons. En als het zuiden verdrinkt in de eigen schuldenberg, raakt dat Nederland keihard. Zonder Europees herstel geen Nederlands herstel. En dat is wat dit akkoord is.

Voorzitter. Ik ben blij met ... De heer Baudet, zeg ik namens de voorzitter.

De voorzitter:

Nee, nee, nee, meneer Baudet, ik zie u niet op de lijst staan als spreker. Dan mag u ook niet interrumpen. Ik begrijp nu dat er een nieuwe lijst is. U heeft zich wel opgegeven. Dan bent u straks zelf ook aan de beurt.

De heer Sjoerdsma (D66):

Ik heb de heer Baudet ook zien staan, maar dan in persoon.

De voorzitter:

De heer Baudet.

De heer Baudet (FvD):

Kan de heer Sjoerdsma toelichten waarom de landen die volgens hem zo in nood zijn, niet gewoon kunnen lenen op de kapitaalmarkt? Waarom is er een Europees fonds nodig? Waarom kan Italië niet gewoon zelf op de kapitaalmarkt geld lenen?

De heer Sjoerdsma (D66):

We hebben eerder bij de eurocrisis gezien dat de financiële positie van Italië, maar ook die van de andere zuidelijke landen dusdanig precair werd dat de spreads opliepen, dat het moeilijker werd voor die landen om geld uit de markt te halen en dat die landen afstevenden op de afgrond. Ik heb daarnet al gezegd dat dat iets is wat ten koste van alles moet worden voorkomen. Ik weet dat uw partij, Forum voor Democratie, daar niet zo over denkt, dat u denkt dat de next dé oplossing is, maar de werkelijkheid is wel dat Nederlandse bedrijven en de Nederlandse export voor een ongelofelijk deel afhankelijk zijn van wat er gebeurt in Italië, Spanje en Griekenland. Dat is keihard eigenbelang, meneer Baudet. Keihard eigenbelang.

De heer Baudet (FvD):

Oké, maar even los van de vraag of je wel of niet in de EU wil zitten en zo, daarover verschillen we van mening, dat is waar ...

De heer Sjoerdsma (D66):

Dat is niet een klein punt, hè.

De heer Baudet (FvD):

Nee, maar het heeft ook niet zo veel met de huidige situatie te maken, omdat die landen gewoon kunnen lenen. U komt met een theoretische situatie waarin landen niet meer zouden kunnen lenen, maar die situatie dient zich helemaal niet aan op dit moment. Er is nu niet een onmogelijkheid voor Zuid-Europese landen om te lenen. De rente op staatsobligaties is normaal, is niet ontzettend hoog. Er is voldoende mogelijk voor Italië, voor Frankrijk, voor Spanje enzovoorts om gewoon op de kapitaalmarkt te lenen. Er is dus geen enkele reden voor een Europees solidariteitsfonds. Dus uw hele verhaal, dat gebaseerd is op de gedachte dat het daar allemaal omvalt, gaat uit van één voorwaarde, namelijk dat ze niet meer zouden kunnen lenen. Dat is inderdaad ooit een keer eerder gebeurd, maar is nu niet het geval. Totaal niet.

De heer Sjoerdsma (D66):

En weet u hoe dat komt, meneer Baudet? Dat komt bijvoorbeeld doordat de Europese Unie het ESM heeft opgetuigd om te voorkomen dat die spreads oplopen en om ervoor te zorgen, meneer Baudet ...

De heer Baudet (FvD):

Dus nu is de situatie er dus niet.

De heer Sjoerdsma (D66):

Meneer Baudet: en om ervoor te zorgen dat er dus nu wél geleend kan worden. Ik snap dat de heer Baudet het graag over dit soort dingen heeft en het niet graag heeft over wat zijn next betekent en waarom we solidair moeten zijn met dit soort landen. Waarom zijn next bijvoorbeeld zou betekenen dat in Nederland alle boeren de landbouwsubsidies zouden verliezen. Waarom zijn next zou betekenen dat de havenarbeider in Rotterdam misschien zijn baan verliest of het logistiek bedrijf in Venlo failliet gaat. Ik snap dat de heer Baudet wil ontkennen dat er een link bestaat tussen datgene

wat er in Zuid-Europa gebeurt en datgene wat er in Nederland gebeurt. Dat is eigenlijk wat de heer Baudet altijd doet en dat projecteert hij nu op de noodzaak om te lenen. Maar ik kan u vertellen, Baudet, u bent een van de weinige mensen, niet alleen in Nederland maar in de hele Europese Unie, die dit niet noodzakelijk vond. Vrijwel alle economen vonden dit onwaarschijnlijk noodzakelijk. En dan vraag ik toch aan u: zou dit niet het moment zijn om eens na te denken of ú niet van gedachten zou moeten veranderen?

De heer **Baudet** (FvD):

Dus de heer Sjoerdsma stelt dat als dit noodfonds niet zou worden opgetuigd, Nederland uit de Europese Unie zou moeten treden? Dat is volgens hem de keuze? Want ik begrijp totaal niet waarom hij over uittreding begint. Volgens mij is dat namelijk helemaal niet aan de orde. Maar dat denkt hij blijkbaar wel. Waarom komt hij daarmee?

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Ik kom daarmee omdat het bij dit noodfonds gaat over Europese solidariteit. Het gaat over de interne markt. Het gaat over ervoor te zorgen dat onze bedrijven, onze banen en Nederland een toekomst hebben. De heer Baudet heeft het hier over de lening. Dat is goed, daar heb ik hem antwoord op gegeven. Mijn vraag aan de heer Baudet was nog veel fundamenteeler dan dat. Ik denk dat het belangrijk is om het daarover te hebben. De heer Baudet wil niet alleen dit noodfonds niet. Hij wil het herstellfonds niet. Hij wil het MFK niet. Hij wil niets met de Europese Unie te maken hebben. En ik zeg hem: de nadelen van het niet hebben van dit fonds zijn groot, maar de nadelen van het niet hebben van de Europese Unie zijn nog veel groter.

De **voorzitter**:

De heer Baudet, tot slot.

De heer **Baudet** (FvD):

De heer Sjoerdsma presenteert dit als de keuze: ofwel dit fonds of geen EU. Maar dat is toch helemaal niet de orde?

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Nee, dat zeg ik niet.

De heer **Baudet** (FvD):

Dat zegt u wel. U zegt: de nadelen van het fonds zijn groot, maar de nadelen van niet in de EU zitten zijn nog veel groter. Dat is blijkbaar volgens u de keuze, terwijl deze landen gewoon op de kapitaalmarkt kunnen lenen tegen normale rentes. Zelfs als je voor de EU bent, zelfs als je het niet met mij eens bent dat we in principe niet in de EU zouden moeten zitten, dan nog is er geen enkel argument om dit fonds op te tuigen. U gaat daar niet op in en komt met een ad hominem: ja, maar meneer Baudet kamt zijn haren ook niet goed, enzovoort.

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Het valt wel mee, hoor.

De heer **Baudet** (FvD):

Dat heeft helemaal niks met dit onderwerp te maken. Het gaat gewoon over waarom er nu een fonds wordt opgetuigd, terwijl Italië en andere Zuid-Europese landen gewoon kunnen lenen, punt.

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Ik zal u nooit advies willen geven over uw kapsel, maar ik heb mijn antwoord al gegeven, al twee keer. De reden dat die Zuid-Europese landen kunnen lenen is dankzij de Europese Unie ...

De heer **Baudet** (FvD):

Maar toch niet dankzij dit fonds? Het gaat om dit fonds.

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Als u een antwoord wil, moet u wel naar het antwoord luisteren. Anders wordt het inderdaad erg lastig om dat antwoord te krijgen. Het is dankzij de Europese Unie, het ESM en ook dit fonds. Ja, ook dit fonds, omdat anders de rente die dit soort landen betalen nog veel hoger wordt. Ik neem maar even Italië als voorbeeld. Italië heeft al jarenlang feitelijk een begrotingsoverschot, ware het niet dat ze een zware rentelast hebben. Dus als u het hebt over de houdbaarheid van de overheidsfinanciën van dit soort landen, de houdbaarheid van hun economie en daarmee dus ook van onze eigen economie, ja, dan is dit brood- en broodnodig. Voor de derde keer.

De **voorzitter**:

Ik stel voor dat u verdergaat. U staat wel goed ingeschreven, meneer Baudet. Ik had u over het hoofd gezien. Maar gaat u verder; hij hoort het niet. Gaat u verder.

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Ik ben dus blij dat er een akkoord ligt, maar niet helemaal blij met hoe het akkoord tot stand is gekomen. Dat de premier vandaag tegenover een grotendeels kritische Kamer staat, heeft volgens mij ook te maken met het feit dat hij zelf niet volledig klare wijn wilde schenken over de inzet. Het is al gezegd door collega Van Ojik. U kende die inzet: een MFK van maximaal 1%, geen gezamenlijke schuld, geen subsidies, geen Europese belastingen. Het kwam er allemaal toch. Het ging allemaal over wat er niet moest komen, terwijl de vraag misschien wel is: wat had er wel moeten komen en waarom moet dat er eigenlijk zo noodzakelijkerwijs komen? Dus je moet niet met een "nee" naar Brussel gaan en dan met een "ja, maar" thuiskomen, want dan ontstaat het beeld dat je naar Brussel gaat en dat je tegen Brussel onderhandelt. Daar kom je in de beeldvorming ontegenzeggelijk als verliezer uit. Dat doet ook wat met het beeld dat mensen hebben van de Europese Unie. Dat is volgens mij niet terecht, want er is ook een andere optie: eerlijk uitleggen waarom dit steunpakket nodig is, draagvlak creëren voor de Europese compromissen, stellen dat Europees herstel gewoon een keihard Nederlands belang is, benadrukken dat er een noodzaak is van een sterk Europa en dat we keihard moeten werken om ervoor te zorgen dat Europa een speler is op het wereldtoneel, maar niet het speelveld wordt van sommige anderen op dit wereldtoneel.

Ik zeg dan ook tegen de premier: durf die politieke keuzes uit te leggen.

Voorzitter. Het Europees Parlement moet nog instemmen met dit akkoord. Dat brengt mij tot mijn twee kritiekpunten. Het Europees Parlement heeft twee serieuze zorgpunten: de rechtsstaatregels en het geld voor de wetenschap. Het is al genoemd. Daar ligt wat mij betreft nog een kans voor de premier om nog iets extra's te doen op die punten die minder zijn dan we graag hadden willen zien. Natuurlijk kan het akkoord van juli niet worden opgebroken. Dat snap ik heel goed, maar ik snap ook dat de mogelijkheid bestaat dat als er moet worden bewogen om het Europees Parlement aan boord te trekken, er dan nog het een en ander verandert. Mijn vraag aan de premier is: is hij bereid om in te zetten op meer geld voor het Horizon Europe-programma om ervoor te zorgen dat het Europees Parlement aan boord is?

Het tweede punt gaat over het rechtsstaatmechanisme om ervoor te zorgen dat de conditionaliteit bij de Raadsbespreking echt keihard is. Ik vraag dat omdat er grote zorgen zijn — ik noem maar even één land; ik denk dat het land Hongarije hier genoemd moet worden — over de relatie tussen het geld dat dat land krijgt, de fondsen die dat land ontvangt, en wat daar gebeurt.

Helemaal tot slot wil ik graag afsluiten — collega's hebben dat ook al gedaan — met de verschrikkelijke ramp in Lesbos gisteren: het vuur dat daar woedde, de wanhoop van de mensen, die toch al niks meer hadden en die nu zonder tenten, zonder onderdak de nacht moeten doorbrengen. Je dacht eigenlijk dat het niet erger kon, maar het kon toch nog slechter. Ik vind het goed om te zien dat het kabinet meteen de eerste noodsteun heeft gegeven. Maar ik vraag het kabinet ook om te kijken wat er nog meer kan worden gedaan, zodat deze mensen zo snel mogelijk kunnen worden opgevangen.

Voorzitter, dank u wel.

Mevrouw Leijten (SP):

Dat laatste vind ik hypocriet, want u had ook gewoon kunnen regelen dat 500 kinderen die daar zonder ouders en zonder begeleiding zaten al lang veilig in Nederland waren. Die kans heeft D66 laten lopen. Maar ik wil D66 vragen of zij zich een democratische partij vindt.

De heer Sjoerdsma (D66):

Ja.

Mevrouw Leijten (SP):

Wat vindt D66 er dan democratisch aan dat de minister-president iets getekend heeft wat hij diametraal anders heeft meegekregen uit deze Kamer?

De heer Sjoerdsma (D66):

Hier heb ik twee elementen op te noemen. Een. De minister-president heeft, zoals bij alle andere Europese toppen, zijn inzet ruim gedeeld met de Kamer. Hij heeft zijn inzet ook getoetst, ruim getoetst. Vervolgens heeft hij onderhandeld en nu komt hij terug met een akkoord. We gaan vanavond

zien — mevrouw Leijten zegt dat de minister-president geen democratisch mandaat had — of deze minister-president daarvoor een meerderheid heeft. Ik garandeer u — ik durf het u op een presenteerblaadje te geven — dat de minister-president de steun heeft om dit te doen. Om eerlijk te zijn vind ik het heel ver gaan om dit proces niet-democratisch te noemen. Gelet op hoe wij al deze Europese toppen doen en gelet op hoe wij het terugblikdebat voeren, vind ik het nogal grote woorden.

Mevrouw Leijten (SP):

O, dus de minister-president ging met een openbare opdracht daarnaartoe, maar had ondertussen al bedisseld met de coalitie dat hij wel dit mocht laten en dat mocht laten vallen? Dat is niet democratisch. Dat is ook niet openbaar. Dat is allesbehalve democratisch. Ik zal nog een vraag stellen aan D66. Wilde D66 niet altijd al die politieke verdieping?

De heer Sjoerdsma (D66):

Ja.

Mevrouw Leijten (SP):

Wilde D66 niet altijd al schulden delen? En wilde D66 niet altijd al die politieke muntunie?

De heer Sjoerdsma (D66):

Toch heel even over het concept "onderhandelen", want ik denk dat dit echt belangrijk is. De minister-president heeft zijn mandaat hier gedeeld. Volgens mij is het voor mevrouw Leijten geen verrassing dat wij als D66 ons voor een deel in dat mandaat konden vinden en voor een deel dachten: nou, dat hadden wij net iets anders gedaan. Maar wat betreft dat mandaat was er wel een meerderheid in de Kamer. Mevrouw Leijten zegt: de minister-president is teruggekomen en heeft dingen weggegeven die niet in dat mandaat stonden. Ik moet u vertellen dat het concept "onderhandelen" betekent dat je niet volledig je zin kan krijgen. Dat kan gewoon niet. Dat kan alleen als je in dit huis 76 zetels hebt, of als je in de Europese Unie in je eentje alles mag bepalen. Dat gebeurt niet. U vraagt aan de minister-president — ik wil het dan toch maar voor hem opnemen, als niemand anders dat in deze zaal wil doen — om terug te komen met precies zijn mandaat. Om heel eerlijk te zijn vraag ik me af welke regeringsleider in Europa is teruggekomen met precies zijn of haar mandaat. Dat vind ik niet reëel.

Mevrouw Leijten (SP):

Dit is nou precies ...

De heer Sjoerdsma (D66):

Dat vind ik niet reëel, mevrouw Leijten.

Mevrouw Leijten (SP):

Ik heb precies aan de minister-president ...

De heer **Sjoerdsma** (D66):
Op de vraag ...

De **voorzitter**:
Mevrouw Leijten, u mag het afmaken.

De heer **Sjoerdsma** (D66):
Er waren twee vragen.

Mevrouw **Leijten** (SP):
Ik stel een hele simpele vraag en ik krijg alweer dat arrogante, oeverloze antwoord van D66. Het is altijd hetzelfde. D66 staat hier te snoeven: u zult wel zien dat de minister-president een meerderheid heeft. Ik heb het niet gezien. Het regeerakkoord wordt gebroken, aangenomen Kamer-moties worden gebroken. Mijn analyse is dat D66 dit wel steunt, maar dat de meerderheid van deze Kamer dit op voorhand niet steunt. Als dat achteraf wel wordt gesteund, had de minister-president niet zijn handtekening moeten zetten, maar dan hadden de Kamerfracties hier met hun billen bloot moeten gaan en moeten zeggen: oké, wij veranderen van standpunt. Nu doen alsof het maar een gelopen race is, is ondemocratisch, diep ondemocratisch.

De heer **Sjoerdsma** (D66):
Ik ga mevrouw Leijten verrassen. Ik ben het zelfs gedeeltelijk met haar eens op dit punt, maar wel op een andere manier dan zij waarschijnlijk denkt. Mijn punt richting de minister-president was: wees eerlijk over wat mogelijk is in de Europese Unie en creëer draagvlak voor wat er waarschijnlijk gaat uitkomen. Wij hebben namelijk allemaal gezien hoe Frankrijk en Duitsland aan het begin van dit proces de boel hebben ingestoken. Als dat was gebeurd, was mevrouw Leijten nu misschien iets minder boos geweest over het verschil tussen de oorspronkelijke inzet en de uitkomst. Dat wil ik haar zeker meegeven.

De heer **Wilders** (PVV):
Een grotere vernedering voor de minister-president dan vier minuten lang complimenten aanhoren van D66 is niet denkbaar. D66 heeft — dat moet ik de collega nageven — op alle fronten gewonnen, op alle fronten. De premier van Nederland heeft 100 miljard extra uitgegeven, van begroting tot en met het herstellfonds, leningen en giften — het zijn geen subsidies, maar giften — aan de Europese Unie. Ze hebben de Europese Commissie meer macht gegeven. Ze hebben een gezamenlijke schulduitgifte. U heeft eigenlijk alles gekregen. Complimenten daarvoor. Maar het resultaat is wel dat in uw visie Nederland eigenlijk niet meer bestaat, dat u Nederland heeft weggegeven. Die miljarden hadden wij ook hier, in ons land, kunnen besteden aan onze zorg-medewerkers, aan onze mensen die lagere huren willen en aan onze ondernemers, die snakken naar een lagere btw in deze crisistijd. Dat hadden we natuurlijk moeten doen. We hadden soevereiniteit terug moeten halen. Dus aan de ene kant een groot compliment aan u omdat u de premier zo op z'n knieën heeft gekregen, de man zonder ruggengraat. Aan de andere kant hoop ik werkelijk dat de kiezer die partij van u dadelijk met drie zetels belooft in maart, want u maakt Nederland helemaal kapot!

De heer **Sjoerdsma** (D66):
Er zijn medewerkers bij ons die dit in twee seconden kunnen uitschrijven en dan klinkt het beter dan wat de heer Wilders nu doet. Het is natuurlijk makkelijk om te zeggen: u maakt Nederland kapot omdat u veel op Europees niveau wil samenwerken. Maar ik zeg de heer Rutte dan dit ... Eh, de heer Wilders; zo veel lijken ze nu ook weer niet op elkaar.

De heer **Wilders** (PVV):
Niet te ver gaan.

De heer **Sjoerdsma** (D66):
Nee, ik zal u dat niet aandoen, maar toch. Meneer Wilders, u wilt uit de Europese Unie. Dat is wat u denkt dat goed is voor de Nederlanders. Dat is wat u denkt dat goed is voor de Nederlandse boeren, bijvoorbeeld. Maar u vertelt de Nederlandse boeren vervolgens niet dat uit de Europese Unie gaan betekent dat alle landbouwsubsidies verdwijnen. U hebt nog weleens kritiek op mijn partij omdat we iets aan de veestapel willen doen, maar u vertelt ze niet dat u de veestapel wil decimeren. Dus als we het hebben over eerlijkheid en draagvlak creëren, ja, dan zegt mijn partij eerlijk dat wij bijvoorbeeld Europese middelen nodig hebben om ervoor te zorgen dat Nederlanders niet heel veel betalen voor de Europese Unie om ons veiliger te maken, om ons groener te maken. Ik zou u willen vragen om, als u dat soort standpunten heeft, eerlijk te zijn over die standpunten om reëel draagvlak daarvoor te krijgen, want u hebt dat niet.

De heer **Wilders** (PVV):
Wat zegen ik de dag dat we geen lid meer zijn van de Europese Unie. We kunnen ...

De heer **Sjoerdsma** (D66):
Die dag zal nooit komen.

De heer **Wilders** (PVV):
Nog een keer: wat zegen ik de dag dat wij geen lid meer zijn van de Europese Unie. Wij gaan over ons eigen geld. We hoeven niet de Grieken te betalen, zoals de heer Rutte heeft gedaan. We zitten nog steeds te wachten op het geld, dat we zouden terugkrijgen met rente. We hoeven niet de Italianen en Fransen te betalen. We kunnen ons geld zelf uitgeven aan ons eigen land. Wat een gezegende dag, want we gaan over ons eigen immigratiebeleid. We kunnen zelf bepalen wie er ons land binnenkomt en niet. We gaan over onze eigen begroting. We gaan over onze rechtsspraak. We hoeven geen bevoegdheden meer aan de Europese Unie over te dragen. We kunnen natuurlijk hartstikke goed samenwerken met die landen. Ik pleit er niet voor om niet samen te werken met die landen, maar ik ben tegen een politieke unie. Wat uw partij tot doel heeft, is wat ik uw nieuwe lijsttrekker, mevrouw Kaag, nog hoor zeggen: we moeten meer soevereiniteit overdragen. Ze wil gewoon Nederland afschaffen. Wat uw partij wil, is dat we onze soevereiniteit weggeven. Een land kan niet bestaan als het niet soeverein is, met een eigen vlag, een eigen wet, een eigen voordeur waarover je zelf beschikt wie er naar binnenkomt of niet, een eigen portemonnee. Dat wilt u allemaal afschaffen zodat we dadelijk een soort provincie zijn in die superstaat van de Europese Unie. Dat is wat u wil. U schaft

Nederland gewoon af! Er is niets slechter voor Nederland dan als Nederland straks niet meer bestaat.

En het erge is nog dat u het gaat winnen. U gaat het winnen, want u heeft de premier totaal aan uw lijn gekregen. U heeft hem op z'n knieën gekregen. Het gaat gebeuren. Daarom zeg ik, over uw hoofd heen, dat de mensen die dat niet willen, een keuze hebben in maart. Dat is: niet op uw partij stemmen, ook niet op de man zonder ruggengraat, maar gewoon op partijen die Nederland willen houden.

De heer Sjoerdsma (D66):

Ik zal schetsen wat het Nederland van de heer Wilders gaat betekenen: de havenarbeider in Rotterdam verliest zijn baan, het bedrijf van de logistiek medewerker in Venlo gaat failliet vanwege de grenscontroles en de industrie verdwijnt uit Nederland, zoals die ook uit het Verenigd Koninkrijk verdwijnt. Ik zal u schetsen wat het betekent voor de inkomens van mensen die het geld keihard nodig hebben om elke maand rond te komen, keihard. U zegt: we moeten soeverein zijn. Maar ik zeg u: je kan ook op een onbewoond eiland volstrekt soeverein zijn, maar dat betekent niet dat je genoeg te eten hebt, dat betekent niet dat je een mooi leven hebt, dat betekent niet dat je veilig bent. Dat is wat de Europese Unie is, meneer Wilders. Dus ja, mijn politieke voorvrouw, mevrouw Kaag, wil dat de Europese Unie krachtig is, om ons veilig te houden, om ons groener te krijgen, om onze economie overeind te houden. Dat is wat zij wil, dat is wat mijn partij wil en dat is waar wij voor staan.

De voorzitter:

Dank u wel.

De heer Sjoerdsma (D66):

En dat is in het belang van Nederland, meneer Wilders. Dat is in ons eigen belang. Dat u dat niet ziet, dat mag, maar ik zeg tegen u: kijk bij uw vrienden in het Verenigd Koninkrijk hoe het bevalt, want het bevalt de bevolking daar voor geen meter.

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Even een ander punt, als u het goedvindt, voorzitter.

De voorzitter:

Vertel.

De heer Van Ojik (GroenLinks):

De heer Sjoerdsma en ik vinden het allebei verschrikkelijk wat er op Lesbos is gebeurd. Hij heeft daarover gesproken en ik heb daarover gesproken. Hij heeft ook gezegd dat wat de Nederlandse regering tot nu toe heeft gedaan, goed is. Er is snel gereageerd, maar het is niet genoeg. Ik heb aan de minister-president gevraagd of het niet eens tijd wordt om datgene te doen waarvoor in de Nederlandse samenleving een gigantisch draagvlak is, namelijk een deel van de meest kwetsbaren uit die groep, die vannacht opnieuw heeft moeten vluchten, in Nederland opnemen. De staatssecretaris heeft om 19.30 uur in het RTL-journaal gezegd: dat ga ik niet doen; het Nederlandse beleid gaat niet veranderen. Zij spreekt daarbij ook namens de bewindspersonen

van D66. Ik zou de heer Sjoerdsma willen vragen wat hij daar nou eigenlijk van vindt.

De heer Sjoerdsma (D66):

Dat is een goede vraag. Laat ik beginnen met datgene wat ik net ook zei: Lesbos is een enorme schandvlek voor de Europese Unie en voor ons allen. Het is een verschrikkelijk drama dat dit de meest kwetsbaren die daar zitten, nadat ze daar vaak al jaren hebben gezeten, ook nog overkomt. Als u mij vraagt wat er moet gebeuren, zou ik twee dingen zeggen. Op de heel korte termijn hebben deze mensen iets van hulp nodig om de nachten door te komen. Daar heeft het kabinet nu iets voor aangeboden en ik hoop dat andere lidstaten en de Grieken zelf daar ook voor zorgen. Maar daarnaast zou ik inderdaad zeggen dat alle kwetsbaren — ik denk dat de heer Van Ojik daarin gelijk heeft — van die eilanden af moeten, hetzij naar het Griekse vasteland, hetzij naar het Europese continent. U vraagt naar de staatssecretaris. Ik heb ook een filmpje gezien van de collega's van het CDA. Dat kwam net online. Daarin zegt mevrouw Van Toorenburg zelf letterlijk dat alle kwetsbaren naar het vasteland moeten worden gebracht, dus laten we het Kamerdebat van morgen afwachten.

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Dat is precies mijn punt. Laten we dat Kamerdebat afwachten en laten we ook afwachten wat de minister-president hier vanavond over gaat zeggen. Mijn punt is dat de verantwoordelijke staatssecretaris al heeft gezegd dat ze niet van plan is om hieruit de conclusie te trekken dat het Nederlandse beleid moet veranderen in de richting die de heer Sjoerdsma en ik zouden willen. Ik vraag aan hem wat hij daarvan vindt. Heeft ze voor haar beurt gesproken? Krijgt ze nog een appeltje te schillen met D66? Of moeten we morgen aan het eind van de dag concluderen dat we humanitaire hulp geven en dat we de opvang op het vasteland van Griekenland willen ondersteunen, maar dat we geen kwetsbare kinderen in Nederland willen opnemen, zoals het beleid van het Nederlandse kabinet tot nu toe steeds is geweest? Dat is mijn vraag.

De heer Sjoerdsma (D66):

Volgens mij was ik daar net echt heel helder over. De meest kwetsbaren op die eilanden moeten naar het vasteland of naar het Europese continent. Dat moet zo snel mogelijk, want de situatie daar is simpelweg niet meer houdbaar.

De heer Kuzu (DENK):

In tegenstelling tot een aantal andere politieke partijen ziet DENK wel het belang van de Europese Unie en soms ook het belang van economische samenwerking. Het intrigeerde me dat de heer Sjoerdsma net in een debat tussen de heer Wilders en hemzelf aangaf dat het kwalijke consequenties heeft voor de havenmedewerker in Rotterdam en voor de logistiek medewerker in Venlo. Die zouden werkloos kunnen raken. Maar hoe zou de heer Sjoerdsma aan de zorgmedewerkers in het hele land willen uitleggen dat het zorgpersoneel in Frankrijk wel een structurele loonsverhoging krijgt, maar de mensen in Nederland niet?

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Ik wil hier twee dingen over zeggen. Allereerst zou ik aan de heer Kuzu willen vragen of hij het doel en het instrument van dit herstellfonds steunt. Ziet hij dat dit bedoeld is om de zuidelijke economieën en onze economieën door deze coronacrisis te halen? Ziet hij dat het hier gaat om gezamenlijke banen en om onze inkomsten, en dat dat het doel is van het coronapakket? Dan kan de heer Kuzu er maatregelen bij halen die andere landen nemen, maar ik denk dat weer andere partijen en waarschijnlijk ook de premier zelf daar weer hervormingen bij zullen slepen die die landen moeten gaan doorvoeren. Daar zitten zij niet op te wachten, maar daartoe zullen ze nu wel worden gedwongen dankzij de onderhandelingen hier.

De heer **Kuzu** (DENK):

Dat is in de eerste plaats geen antwoord op de vraag die ik heb gesteld. De vraag was namelijk: hoe gaat u dat uitleggen aan het zorgpersoneel in het land? In zijn tweede poging kan hij daar wat mij betreft opnieuw op ingaan. Maar het is natuurlijk wel zo dat de minister-president ook tijdens het vorige debat sprak over een noodrem. Die noodrem is op dit moment vervallen. Volgens een uitspraak van de Europese Commissie — dat kwam in ieder geval in de persbriefing aan de orde — hebben de gezamenlijke lidstaten en elke individuele lidstaat drie maanden de mogelijkheid om de boel te rekken, en daarna gaat het toch door. Laten we een voorbeeld nemen. Griekenland is zo'n land dat volgens het herstellfonds miljarden steun gaat krijgen. DENK vindt het ook prima dat landen zoals Griekenland, Italië en Frankrijk middelen krijgen uit zo'n herstellfonds, maar ze moeten wel ingezet worden voor de doelen waarvoor ze noodzakelijk zijn. Hoe kijkt de heer Sjoerdsma dan aan tegen het feit dat Griekenland afgelopen week nog 34 miljard euro beschikbaar heeft gesteld voor defensie-uitgaven?

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Nogmaals. Het is goed dat de heer Kuzu aangeeft dat hij, in tegenstelling tot andere partijen in deze Tweede Kamer, wel het herstellfonds steunt ...

De heer **Kuzu** (DENK):

Mits de middelen worden ingezet voor het doel waarvoor ze bedoeld zijn.

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Ja, precies. En daar denk ik dat de heer Kuzu en ik elkaar kunnen vinden. Natuurlijk moeten die worden ingezet voor de doelen waarvoor ze bedoeld zijn. Dat is ook waarom er zo'n mechanisme bestaat om die hervormingen af te dwingen. Ik hoor nog wel graag van de minister-president hoe hard dat mechanisme is als het daadwerkelijk moet worden ingezet. Maar dat is ook waarom er allerlei randvoorwaarden bestaan ten aanzien van de manier waarop het moet bijdragen aan de strijd tegen klimaatverandering en de innovatie van industrieën moet aanjagen. Ik neem aan dat de heer Kuzu alle voorwaarden steunt die daarin zitten, maar ik zie niet wat ze te maken hebben met de Griekse defensie-uitgaven, om eerlijk te zijn.

De heer **Kuzu** (DENK):

Simpel. Het is zo dat Griekenland 34 miljard euro van ongebruikte EU-steun uit vorige pakketten wil uitgeven aan het aanschaffen van twee marineschepen en tien gevechtsvliegtuigen, die ze gaan kopen van de Fransen. Ik kan me toch heel goed voorstellen dat D66 daar geen voorstander van is. Dat zijn nog middelen uit het steunpakket van de vorige keer. We hebben het opnieuw over miljarden euro's. Ik kan me niet voorstellen dat D66 er een voorstander van is dat in de toekomst middelen onder het mom van het coronaherstelfonds gebruikt gaan worden voor defensie-uitgaven.

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Nee, daar ben ik ook geen voorstander van, meneer Kuzu.

De **voorzitter**:

Dank u wel, meneer Sjoerdsma.

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Graag gedaan.

De **voorzitter**:

Dan geef ik nu het woord aan de heer Nijboer namens de PvdA.

De heer **Nijboer** (PvdA):

Dank u wel, voorzitter. Ik begin mijn bijdrage ook bij de verschrikkingen in Moria, bij de brand die daar vannacht in het vluchtelingenkamp woedde en de mensen die daardoor, terwijl ze al in verschrikkelijke omstandigheden zaten, nogmaals op de vlucht moesten slaan. Ik sprak vandaag iemand die daar afgelopen augustus als vrijwilliger heeft gewerkt. Hij vertelde dat er één wc was voor 600 mensen, dat vrouwen 's nachts helemaal nergens naartoe durven, niet naar het toilet of niks, omdat ze doodsangsten uitstaan, dat de stank van urine en verrot eten niet te harden is, dat er 13.000 of 14.000 mensen zitten op een plek waar eigenlijk plaats is voor 3.000 mensen en dat kinderen zichzelf verminken om maar door artsen te worden weggehaald en zo daar weg te komen.

In die situatie, die we al tijden kennen, brak brand uit. En in die situatie, die we al tijden kennen, is Nederland te beroerd om 500 van de meest kwetsbare kinderen op te vangen. Dat is een schande. Ik heb gezien dat Duitsland vandaag gelijk heeft gezegd: wij vangen een aantal mensen op. Dat heeft leiderschap getoond. Ik heb gezien dat Nederland 1 miljoen euro beschikbaar stelt voor acute noodhulp. Moreel leiderschap koop je niet af. Dat toon je. Is het kabinet bereid om Duitsland daarin te volgen?

Voorzitter. Ik kom op het herstellpakket en de financiën. De PvdA-fractie is kritisch geweest op de opstelling van het kabinet in Brussel, om andere redenen dan andere partijen. Er is een boel ruzie gemaakt. Er is geprovoceerd door met een boek over Chopin naar een top te lopen, waardoor iedereen gebruuskeerd werd, en minister Hoekstra heeft op het hoogtepunt van de coronacrisis de Italianen recht in het gezicht geslagen, figuurlijk. Dat heeft het Nederlandse

belang geen goed gedaan. Het heeft de Nederlandse zaak geen goed gedaan. Ik wil op twee inhoudelijke punten waarop uiteindelijk een akkoord is gesloten, aan het kabinet vragen of de uitkomst niet beter was geweest als het kabinet in het hart van Europa, waar Nederland wat mij betreft hoort in deze coronacrisis nu de economie onderuit dreigt te gaan, in het hart van de discussie had plaatsgenomen, de discussie ten goede had gekeerd in plaats van de kont tegen de krib te gooien en uiteindelijk toch naar het parlement was gekomen met een coronareddingsfonds.

Het eerste van die twee punten is de rechtsstatelijkheid. We zagen de leiders van Hongarije, maar ook die van Polen, als kampioenen uit het overleg komen. De rechtsstatelijke toets is ontzettend soft geworden. In landen waar de waarden van de Europese Unie, zoals vrije media en vrije rechten voor homo's, lesbiennes en andere lhbt'ers en voor rechters om onafhankelijk recht te spreken, onder druk staan, moet je daar juist hard op zijn. Was het niet veel beter geweest om daar harder op in te zetten?

Voorzitter. Het tweede punt is de inhoudelijke verdeling. Het is toch een beetje een begroting geworden — een meerjarenbegroting, die geldt voor zeven jaar — van de oude economie, met te veel landbouw en te weinig wetenschap en innovatie. Was het niet veel beter geweest om in plaats van zo lang mogelijk nee te zeggen tegen een fonds dat er toch zou komen — het is overigens verstandig dat het er komt — de verdeling veel meer de kant op te buigen van de wetenschap, van de toekomst en van de groene en duurzame economie?

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan is nu het woord aan de heer Bisschop namens de SGP.

□

De heer Bisschop (SGP):

Voorzitter, dank voor het woord. Wat een bijzondere vertoning was dat, die laatste EU-top. Vooraf stonden de verschillende landen lijnrecht tegenover elkaar en vlogen verwijten over en weer. Vervolgens ging men vier dagen in conclaaf met elkaar. Men kwam eruit en iedereen was het eens. En, wat nog leuker was, iedereen had zo ongeveer gekregen waarvoor hij zich ingezet had. Prachtig. Maar wie het gelooft, wie het echt gelooft, mag nu de hand opsteken. Ik zie geen enkele hand, dus het signaal is duidelijk.

De werkelijkheid is natuurlijk totaal anders. De minister-president heeft het goed gedaan, was veel te horen na de top. En natuurlijk zien wij ook dat hij zich uitstekend ingezet heeft. Maar wij zien ook dat het er onder de streep gewoon slecht uitziet voor Nederland. Laten we eerlijk zijn. De EU schuift door deze overeenkomst steeds meer op in de richting van een transferunie. En we zaden toekomstige generaties op met een enorme schuldenberg. En dan heb ik het nog maar even niet over de geldpers van de ECB, die honderden miljarden in de economie pompt, waar ook een keer een eind aan zal komen.

Het herstellfonds is tijdelijk, maar de leningen lopen tot 2058. 2058! Dat is 40 jaar! Mijn vraag aan de minister-president is: hoeveel moet Nederland vanaf 2028 per jaar extra

afdragen om die enorme gezamenlijke schuldenberg af te betalen? En dan gaat het over rente en aflossing. Ik wil graag de toezegging dat daarvan een concrete berekening aan de Kamer wordt toegezonden, uitgesplitst op jaarbasis. Dat onze afdracht gaat stijgen, staat vast. De Europese begroting is namelijk opgehoogd. Hoe rijmt de minister-president dat met de aangenomen motie-Bisschop/Leijten, waarin staat dat die begroting hooguit gelijk mag blijven en zeker niet mag stijgen?

Voorzitter. Vorig jaar is er een motie aangenomen om de zin "een steeds hechter verbond" uit de Unieverdragen te schrappen. Mijn vraag aan de minister-president is: wat hebt u ondertussen concreet gedaan om deze Kameruitspraak uit te voeren? Ik zeg maar eerlijk dat de feiten uitwijzen dat de EU steeds meer bevoegdheid naar zich toe trekt. Inmiddels hebben we gezamenlijke schulden; dat zou niet gebeuren. We gaan nog meer belasting direct aan de EU overmaken, zoals de nieuwe plasticaks; dat zou niet gebeuren. En er staan nog meer integratieplannen op de agenda van de EU.

Voorzitter. Dat brengt mij bij mijn laatste punt: de EU zit in een crisis, niet alleen door corona, maar bijvoorbeeld ook door gebrek aan vertrouwen in de EU bij veel Nederlanders, zoals het SCP afgelopen maandag nog eens onderstreepte bij monde van de heer Puffers. Als men op een schaal van 1 tot en met 10 een rapportcijfer mag geven, dan scoort de EU in vertrouwen een 4. Dan ben je dus gezakt. Dat zouden we ons moeten aantrekken. Het gaat dan om de enorme bureaucratie, een hoog ondemocratisch gehalte van de EU en de reflex in Brussel, en in de laatste jaren ook steeds weer bij een meerderheid in politiek Den Haag, richting steeds maar méér EU. Mijn vraag aan de minister-president is: wordt het niet eens tijd voor een grondige herbezinning op de EU? Ziet de minister-president ook in dat de EU, als ze op de huidige voet doorgaat, gewoon niet houdbaar is op den duur? Welke instrumenten ziet de minister-president om als Nederland meer afstand te nemen van de centraliserende krachten in de EU?

Voorzitter. Ik realiseer me dat voor sommigen dergelijke vragen bijna als ketterijen klinken of dat er een etiketje met "populistisch" of "naïef" op wordt geplakt. Ik noem het gewoon verstandig en realistisch. We hebben de EU nodig. Dat onderschrijf ik. Eruit stappen, een next, is niet de oplossing, want dat heeft ook grote nadelen. Je hebt een andere EU nodig. Dat realisme kan de EU wel gebruiken. Ik zou de collega's willen oproepen om daar met z'n allen voor te gaan.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Bisschop. De heer Baudet heeft nog één vraag.

De heer Baudet (FvD):

Ik vroeg me af hoe het voelt om mij steeds meer gelijk te moeten geven, om er elk jaar, elke keer maar weer achter te moeten komen dat er iemand was die tien jaar geleden al voorspelde dat dit ging gebeuren. Hoe voelt het om te moeten denken: toen was ik het niet met hem eens, maar hij heeft toch echt gelijk gekregen? Hoe voelt dat?

De heer **Bisschop** (SGP):

Ik heb er nooit zo veel moeite mee om royaal te erkennen dat iemand gelijk heeft als ik zie dat iemand gelijk heeft, maar ik moet collega Baudet misschien toch een beetje teleurstellen. Ik houd me eerlijk gezegd eigenlijk niet zo vaak bezig met de vraag of de heer Baudet nou gelijk heeft gehad of niet. Die vraag stel ik mij eigenlijk nooit. Ik weet dus niet of u gelijk hebt of niet. Wat wij vanuit de SGP wel doen, is nadenken over de optie van een nextit. Daar hebben we uitvoerig naar gekeken. We kijken natuurlijk ook naar de verdere integratie. We zien dat beide wegen doodlopende wegen zijn. Daarom denken we na over hoe het dan wel moet. Wil je als Europa of als Nederland geopolitiek gezien niet naar de zijlijn gemanoeuvreerd worden, dan zul je een vorm van samenwerking moeten vinden.

De **voorzitter**:

Dank.

De heer **Bisschop** (SGP):

En die moet duurzaam zijn. Wij gaan meer voor ons eigen gelijk, zal ik maar zeggen. Ik zou u die nota over onze visie op de EU toe kunnen sturen.

De **voorzitter**:

Dat is dan toegezegd. Dank u wel, meneer Bisschop.

De heer **Bisschop** (SGP):

Als dat mag. De minister-president heeft 'm al, maar hij moet 'm nog een keer opnieuw lezen. Misschien moet ik nog een motie indienen.

De **voorzitter**:

Oké. U gaat hem volgende keer overhoren. Dat is goed. Dank u wel, meneer Bisschop. Dan is nu het woord aan de heer Bruins namens de ChristenUnie.

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

Voorzitter. Vorige week stelde Klaas Knot in de Schoo-lezing dat de scheefgroei tussen sterke en zwakke landen in de eurozone alleen maar groter zal worden. Het idee dat eurolanden vanzelf naar elkaar toegroeien, is inmiddels wel gelogenstraft. Het handhaven van de euro maakt divergentie onontkoombaar en volgens Knot vraagt dit om ofwel blijvende transfers van noord naar zuid ofwel convergentie van bovenaf door verdere Europese integratie. Beide standpunten, die net ook werden gewisseld, zijn niet populair. En het herstellfonds maakt het dilemma actueel. Het laat zien waarom zowel de totstandkoming van het herstellfonds als de weerstand ertegen terecht is. Helaas heeft de lezing van Knot meer weg van een probleemanalyse dan een oplossingsstrategie. We zijn met elkaar op een reis waarbij we niet terug kunnen zonder ons te isoleren, maar waarbij we ook niet duidelijk hebben wat het reisdoel is. Hoe ziet de minister-president deze discussie en de richting die Europa opgaat met dit herstellfonds?

Het regeerakkoord spreekt terecht van het belang van hervormingen bij steunprogramma's en de onwenselijkheid

van een schuldengemeenschap en een transferunie. Hoe ziet de premier de totstandkoming van dit herstellfonds? Is dit nou wel of niet een verdere stap richting die transferunie?

Het wringt ook op het gebied van de financiering van schulden, want voor het eerst gaat de Europese Commissie zelf massaal schulden aan. Een eigen schuldenberg met looptijden van 38 jaar heeft toch op zijn minst de schijn van een vorm van vergemeenschappelijking van schulden? De premier kent onze rode lijn. Waar staat hij met dit herstellfonds ten opzichte van die rode lijn? Vanzelfsprekend moeten al deze leningen ook weer afbetaald worden. De meerjarenbegroting is ondanks de duizelingwekkende omvang veel te klein om hierin te voorzien en daarom wordt er in de Commissie gespeeld met het idee van nieuwe belastingen. Ik hoef niemand uit te leggen hoe gevoelig dat ligt, ook voor ons. Is deze aanpak hiermee vast onderdeel geworden van het Europese financieel instrumentarium? Het wordt met alle goede wil van de wereld toch steeds lastiger om dit als een tijdelijk middel te zien?

Voorzitter. De premier heeft op het laatste moment in de onderhandeling een belangrijke veer gelaten: het budget van het Europese onderzoeks- en innovatieprogramma Horizon Europe. Ziet de premier ook dat ondanks mooie woorden de juist ook Nederlandse innovatie-ambities hiermee een flinke knauw krijgen? Daarbij ben ik vooral bezorgd over pijler 2 voor industrieel concurrentievermogen. Meer dan de helft van de Horizonmiddelen die Nederlandse deelnemers ontvingen, komt uit pijler 2. Drie kwart van het deelnemend Nederlands mkb vindt daar zijn plek. Een bezuiniging op pijler 2, maar ook op andere pijlers, zou juist in deze tijd desastreus zijn. Gaat hij samen met de staatssecretaris van Economische Zaken ervoor strijden dat de verdeling tussen de pijlers optimaal is voor Nederland en gaat hij zich maximaal inzetten om Horizon Europe financieel ruimer in zijn jasje te zetten?

Voorzitter. Tot slot nog twee vragen over de voorwaarden rond het herstellfonds. Het is goed dat landen die een beroep willen doen op de fondsen moeten hervormen op het gebied van pensioenen, arbeidsmarkt en belastingen. Maar Europa heeft echt kansen laten liggen op het gebied van rechtsstatelijkheid. Deze voorwaarden gaan niet ver genoeg en vragen om voortdurende waakzaamheid voor de Unie als waardegemeenschap. Hoe kijkt de mp hiernaar?

Wat is voor Nederland aan hervormingen nodig om ook een fair share uit deze Europese ruif te krijgen? Ook ons land is getroffen door het coronavirus en niet eens zo heel veel minder dan bijvoorbeeld Frankrijk. Op 30 april zal elke lidstaat zijn herstellplan met investeringen en hervormingen moeten indienen om aanspraak te maken op middelen uit deze Europese pot. Hoever is de premier bereid daarvoor te gaan en hoe voorkomt hij dat we als Nederland de boot missen door een aankomende demissionaire periode van zijn derde kabinet?

Voorzitter, dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank u wel, meneer Bruins. Dan is nu het woord aan de heer Van Raan namens de Partij voor de Dieren.

De heer **Van Raan** (PvdD):

Voorzitter, dank u wel. Een debat over het Europese herstellfonds of over Europese solidariteit kan wat ons betreft niet gevoerd worden zonder aandacht voor de dramatische situatie en gebeurtenissen in het Griekse Moria. Het zou van grote decadenie getuigen als we met elkaar over steunpakketten debatteren wanneer we geen enkele steun geven aan de allerswaksten die zich nu in een acute nood-situatie bevinden. Daarom wil ik vragen of deze regering alsnog bereid is ten minste 500 vluchtelingenkinderen op te nemen en actief mee te werken aan een humane en structurele oplossing voor de overige bijna 13.000 vluchtelingen, om zo onze solidariteit daadwerkelijk vorm te geven.

Voorzitter. Het gaat er ook om dat je hier zegt dat je soeverein bent en in Brussel diezelfde soevereiniteit verkleint. De president van De Nederlandsche Bank, Klaas Knot, en de nieuwe politiek leider van D66 gaven vorige week ondubbelzinnig aan dat Nederland in hun optiek een deel van onze nationale soevereiniteit zou moeten opgeven in het kader van een slagvaardiger Brussel. De minister-president lijkt hun hierin alvast tegemoet te komen. Hij presenteert het verlies van een soevereine beslissingsbevoegdheid als winst in de onderhandelingen en toont zich daarmee eigenlijk een illusionist van het kaliber "nu kopen is geld verdienen".

Voorzitter. Wat de Partij voor de Dieren betreft hadden we voor dit coronapakket eerst de middelen in het gemeenschappelijke landbouwbeleid aangewend. De miljarden voor klimaatverwoestende subsidies aan de bio-industrie hadden we voor coronasteun moeten aanwenden. De minister-president zei nota bene dat hij het met ons eens was, maar dat hem dat echt niet ging lukken. Dus dagen werd onderhandeld over een uitkomst die misschien allang vaststond, namelijk meer Brussel.

De minister-president claimt dat hij in Brussel voor elkaar zou hebben gekregen dat niet 500, maar slechts 390 miljard euro van het coronaherstelfonds bestemd is voor subsidies die de ontvangende landen niet hoeven terug te betalen. Hij vertelt er dan niet bij dat dat deels komt door bezuinigingen op duurzaamheid en wetenschap uit de bestaande begrotingen te halen en bovendien toekomstige generaties op te zadelen met een enorme schuldenberg. Dat lijkt verdacht veel op balletje-balletje, waarbij volksvertegenwoordigers mogen gaan puzzelen om uit te vinden waar die miljoenen eigenlijk naartoe verschoven zijn.

Voorzitter. Daarnaast beweerde de minister-president een noodrem te hebben ingebouwd; een speciale procedure waarmee de subsidieverstrekking kan worden gestaakt als landen onvoldoende hervormen of hun rechtsstaat afbreken. Zo kwam de noodremprocedure uit de bus: in de toekomst gaan wij echt ons leven beteren, en anders ... Dat is geen noodrem, maar een fata morgana. De premier had dus terug moeten gaan naar het parlement om het voorstel voor te leggen.

Het inleveren van een stukje soevereiniteit — en ik citeer nogmaals Klaas Knot en minister Kaag — beweegt zich vooral naar het laagste punt in plaats van naar een daadkrachtige en Europese samenwerking. Dat kan en wil de Partij voor de Dieren niet voor haar rekening nemen. We zijn een groot voorstander van internationale solidariteit

en Europese samenwerking, maar we zijn een verklaard tegenstander van koehandel en andere vormen van handjevat die het in dit akkoord hebben gewonnen van duurzaamheid en echte solidariteit, zonder echte inspraak van ons eigen parlement. Dat is onverteerbaar en staat haaks op de solidariteit en duurzame vernieuwing die wat ons betreft zouden moeten worden ingezet.

Voorzitter. Ik eindig waarmee ik begon. Is deze regering bereid alsnog aan 500 vluchtelingenkinderen asiël te verschaffen in ons land om zo de nood te lenigen, en om onze internationale solidariteit daadwerkelijk vorm te geven door te komen met structurele oplossingen voor de bijna 13.000 andere vluchtelingen op Lesbos?

Voorzitter, dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel. De heer Wilders.

De heer **Wilders** (PVV):

Even over het hoofd van mijn collega van de Partij voor de Dieren heen, want iedere collega heeft hierover gesproken. Ik wil toch wel even op het volgende wijzen. Hoe erg het ook allemaal is, volgens de Griekse premier zou de brand op Lesbos door migranten zelf zijn aangestoken. Ik was er zelf niet bij, maar de migranten die de brand volgens de premier hebben aangestoken, zouden de brandweer hebben gehinderd bij het blussen. Dat meldt het ANP nu. Van iedereen die hier tranen laat, zou het wel zo fair zijn om de hele waarheid te vertellen. Dat is volgens de premier van Griekenland dat natuurlijk niet iedere asiëlzoeker, maar wel asiëlzoekers zelf de brand hebben aangestoken en de brandweer hebben gehinderd om te blussen. Vertel dat erbij en houd een eerlijk verhaal. Dat plaatst het in een totaal andere context.

De heer **Van Raan** (PvdD):

Wat getuigt dit van een nare, misselijke instelling van de heer Wilders. We weten nog niet eens wat er gebeurd is. En zelfs als het zo zou zijn, zou het dan ook niet kunnen, zo vraag ik de heer Wilders, dat dit gedrag wordt veroorzaakt door pure wanhoop, in de situatie waarin de mensen verkeren, omdat Europa faalt in een goede opvang? Ik vind het een misselijke insinuatie, voorzitter.

De heer **Wilders** (PVV):

Dit is toch werkelijk niet te geloven! Er is een Tweede Kamerlid dat begrip heeft voor het in de fik steken van voorzieningen en het hinderen van de brandweer, en dat zich afvraagt of dit niet zou komen door pure wanhoop. Dus als je wanhopig bent, mag je iets in de fik steken, waardoor mensen kunnen sterven. Want dat gebeurt als je zoiets in de fik zet. Dan mag je de brandweer — mensen die hun vak uitoefenen om te helpen, dat zijn gewoon hulpverleners — hinderen. Als dat in Nederland gebeurt, is de wereld te klein en roepen wij allemaal terecht: strenger straffen, strenger straffen! En dan gebeurt het in Griekenland, dan steken de mensen het zelf in de fik en zorgen ze ervoor dat de brandweer niet kan komen, en dan zegt u dat u daar alle begrip voor hebt. Gaat u mij nu de les lezen? U bent zelf geen kind voor de neus waard.

De heer **Van Raan** (PvdD):

Voorzitter. Prachtige poppenkast van de heer Wilders. Ik heb dat niet beweerd. Ik heb alleen gevraagd of de heer Wilders daarover na zou willen denken voordat hij dit soort beschuldigingen uit. Ik heb daar verder eigenlijk niets aan toe te voegen. Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan geef ik nu het woord aan de heer Omtzigt, namens het CDA.

De heer **Omtzigt** (CDA):

Voorzitter. De samenwerking in Europa tijdens de crisis betekent dat Duitsers ons geholpen hebben met het opnemen van ic-patiënten toen wij geen ic-bedden meer hadden, en dat wij vandaag als Europese Unie samen het zesde vaccin inkopen, om te kijken hoe wij zo snel mogelijk uit deze coronacrisis komen. Er komt nu een Europese solidariteit op gang. Er ligt dus een pakket bij een uitzonderlijke omstandigheid. Met mijn collega's vind ik het van groot belang om te kijken of de voorwaarden voldoende zijn om ermee akkoord te gaan, en of het pakket gaat doen waarvoor het bedoeld is, namelijk om samen uit de crisis te komen.

Ik sluit me aan bij een aantal vragen die gesteld zijn, maar ik wil me vooral richten op de noodremprocedure. Is dit echt een noodremprocedure? Kan Nederland dus echt blokkeren als een ander land niet hervormt? Of is het slechts een pauzeknop? Dus drie maanden stoppen, en dan krijgt het desbetreffende land alsnog zijn geld. Oftewel, wat gebeurt er met de Commissie? Daarover heb ik twee zeer specifieke vragen. Voorzitter, vergeeft u mij dat ik zo technisch ben.

Gaat de Commissie het dan via commitologie terugverwijzen? Dit betekent dat een meerderheidsbesluit formeel mogelijk is, want dan is de pauze na drie maanden afgelopen. Hoe moeten wij het juridisch advies wegen van de adviseurs van de Europese Raad? Die schrijven over de tekst van paragraaf A19 — dat is toevallig de paragraaf die over de noodrem gaat — dat de Europese Commissie op basis van artikel 3.17 van het Werkingsverdrag en artikel 17.1 van het Unieverdrag altijd de mogelijkheid heeft om geld uit te geven. Gaat dat nu over deze noodrem heen? En sinds wanneer is de regering op de hoogte van dit juridisch advies, waarover ze in een voetnoot zegt dat ze daarmee ingestemd heeft?

Ook heb ik een paar vragen over de eindtekst. Hoe wordt het budgetrecht van de Kamer geborgd? En hoe gaan wij er straks mee om als een land, Italië of Frankrijk, een herstellepakket presenteert — daarvan hebben wij de eerste 100 miljard al gezien — waarin niet wordt voldaan aan de voorwaarden? Kan de minister-president ons een idee geven hoe dat gaat lopen?

De heer **Krol** (Krol):

Ik waardeer de kennis van de heer Omtzigt. Hij zit heel goed in deze materie. Maar begrijp ik zijn woorden goed als ik zeg dat het helemaal niet gaat om een noodrem, maar om een soort van pauzeknop?

De heer **Omtzigt** (CDA):

Dat is de vraag die ik aan de regering gesteld heb. Ik vind het heel fijn dat de heer Krol mij complimenteert met mijn kennis, maar dit is gewoon het juridische advies dat via een linkje in de tekst zit. Het was een juridisch advies van twee paragrafen en dat was dus ook nog wel te doen. Het valt me dan wel op dat de voorgaande tien sprekers daar niet echt aan gerefereerd hebben.

De voorzitter:

Nou, meneer Krol! Gaat u verder, meneer Omtzigt.

De heer **Omtzigt** (CDA):

Voorzitter, dat juridisch advies is echt twee keer aan de Kamer gestuurd. Ik kan er veel over zeggen, maar ... We hebben het vandaag over een brief van de regering van maar liefst zes pagina's en dan lijkt me de voorbereiding best wel te doen, zeg ik er maar bij. U had de twee pagina's antwoorden op mijn Kamervragen — volgens mij ben ik de enige die dan over zoiets Kamervragen stelt — dan ook nog wel kunnen lezen; dan had u er acht gehad.

De voorzitter:

Meneer Baudet, ik zie u staan maar u was er aan het begin niet. Daarom dacht ik dat u zich niet had ingeschreven, maar dat heeft u wel gedaan, hè. We hebben eigenlijk afgesproken dat we maximaal vier vragen stellen en u heeft intussen al vijf vragen gesteld.

De heer **Baudet** (FvD):

Ik heb één vraag aan de heer Sjoerdsma gesteld en ...

De voorzitter:

Niemand hoort wat u zegt, meneer Baudet. Het wordt echt uw laatste vraag, want ik weet hoe het gaat. De Kamerleden houden het allemaal bij en ...

De heer **Omtzigt** (CDA):

De onderhandelingen van de heer Baudet lijken wel op de onderhandelingen in de Europese Unie. Hij doet precies hetzelfde!

De voorzitter:

Ook u onderhandelt over interrupties. Dus wat dat betreft ... De laatste vraag van de heer Baudet!

De heer **Omtzigt** (CDA):

Oké, voorzitter.

De heer **Baudet** (FvD):

De vragen die de heer Omtzigt stelt, gaan eigenlijk over de vraag wie in laatste instantie de macht heeft om te beslissen over hoe dat fonds wordt besteed en waar het geld zit. Daarmee gaat het eigenlijk ook over de vraag van wie die schulden worden. Van wie wordt dat geld? Dat zijn vragen die niet het antwoord opleveren dat in laatste instantie de macht om te blokkeren of nee te zeggen nog steeds bij

Nederland zou liggen. Is hij het dan met mij eens dat er feitelijk sprake is van schuldmutualisatie en dus dat zijn eigen motie van, uit mijn hoofd, 7 april van dit jaar, die wij van harte hebben gesteund, om nooit in te stemmen met schuldmutualisatie geschonden wordt? Zal hij dan ook tegen dit herstellfonds stemmen?

De heer **Omtzigt** (CDA):

We hebben het er de vorige keer over gehad welke vorm dit zou krijgen. Wij hebben toen gezegd: geen eurobonds. Op dit moment worden er geen eurobonds aangegaan, want er is gekozen voor een ander instrument, een instrument waar ik overigens ook niet heel erg enthousiast over ben. Het is namelijk een vorm die op de begroting van de Europese Unie gezet is. Ik stel vragen om antwoorden te krijgen en daar is helemaal niks raars aan. Daarom wil ik ook precies weten hoe die noodremprocedure gaat werken. Ik kan u verzekeren dat wij hier de komende twee jaar forse debatten gaan voeren over onze eigen hervormingsplannen, want ik kan u vertellen dat we het daar ook nog niet over eens zijn. Ik weet niet welke collega het zei, maar iemand zei: voor 30 april moeten wij wat inleveren. Die opmerking is dus buitengewoon relevant, maar we zullen ook forse debatten gaan voeren over de plannen van andere landen. Het lijkt mij dan toch gewoon de taak van een Kamerlid om de stukken van de regering te lezen en te vragen: wat bedoelt u nou? Wat staat er nou?

De **voorzitter**:

Nee, meneer Baudet! Mevrouw Leijten.

Mevrouw **Leijten** (SP):

De heer Omtzigt doet alsof wij de stukken niet lezen. Ik vind dat toch vervelend. Ik wil dus gezegd hebben dat ik ze wel degelijk gelezen heb en dat ik ook zijn Kamervragen en de antwoorden daarop heb gelezen. Mijn conclusie is dat die noodremprocedure geen noodremprocedure is. En omdat deze afspraken niet conform het mandaat zijn waarmee Rutte is weggegaan, keur ik deze afspraken überhaupt af.

We hebben gehoord van D66 dat dat inderdaad niet het mandaat was, maar dat het nou eenmaal zo is dat je soms in onderhandelingen met het ene naar binnen loopt en met andere naar buiten. Je wilt groen en het wordt geel, maar volgens D66 is het dan heel normaal dat je dat vervolgens niet eventjes met je parlement bespreekt. De heer Omtzigt duikt meteen de techniek in, maar ik wil graag van hem weten of ik daaruit moet opmaken dat het CDA zich erbij heeft neergelegd dat wij dus blijkbaar hebben getekend voor iets waarmee we de minister-president niet op pad hebben gestuurd.

De heer **Omtzigt** (CDA):

Ik wacht op de uitleg van de minister-president, niet op uitleg door de D66-fractie. Ik heb er wel vaker last van dat ik die niet helemaal snap. Maar in dit geval: komt er precies uit wat ik zelf graag had gewild? Nou, de eerlijkheid gebiedt te zeggen dat je, als je met 27 lidstaten onderhandelt, niet altijd precies krijgt waar je op inzet. Als je dat niet leuk vindt, moet je niet meedoen aan de Europese Unie. Die keuze maak ik net anders. Als u gevraagd had of ik de tekst zelf zo had opgeschreven, zou mijn antwoord zijn dat ik een

licht andere tekst had opgeschreven. U heeft al bij het eerste coronapakket gezien dat ik bijvoorbeeld soms de verdeling tussen de lidstaten enigszins merkwaardig vond. Om u een idee te geven: ik vind het goed dat er in het uiteindelijke pakket iets minder naar Polen gaat, maar ik kan me nog steeds niet helemaal voorstellen waarom Polen zo'n grote netto-ontvanger is van de coronagelden, terwijl ik me dat bij Italië en Spanje in alle eerlijkheid in dit geval wél goed kan voorstellen, namelijk ...

Mevrouw **Leijten** (SP):

Op die hele scherpe en kritische vragen die de suggestie wekken dat het CDA toch heel kritisch is, is het antwoord nog steeds hetzelfde. Polen krijgt nog steeds hetzelfde. Je kan dus kritisch zijn en kritisch vragen, maar het is tekenen bij het kruisje. Daar maak ik nou juist zo'n bezwaar tegen. Dat maak ik ook op een heel ander vlak — laat ik dat dan ook maar even aan de heer Omtzigt voorleggen — namelijk dat van de rechtsstatelijkheid. We weten dat de heer Omtzigt rechtsstatelijkheid bij de verkiezing voor het lijsttrekkerschap zelfs als centrale boodschap heeft genomen. Hij doet heel veel goed werk als lid van de Raad van Europa als het om Malta gaat. Maar hoe kan het toch zijn dat al die mensen die vragen om mensenrechten, of het nou de protesterende bevolking in Bulgarije is, de journalistiek in Hongarije of Malta of de homobeweging in Polen, allemaal een klap in het gezicht krijgen van die 27 regeringsleiders? Zij hebben namelijk niks afgesproken als het gaat om het beschermen van de rechtsstaat en het eerbiedigen van mensenrechten. Hierover zou de heer Omtzigt toch in persoon gewoon diep bedroefd moeten zijn?

De heer **Omtzigt** (CDA):

Als mevrouw Leijten vraagt of er een paragraaf is die beter kan, is mijn antwoord dat het inderdaad de paragraaf is over de voorwaarden wat betreft de rechtsstatelijkheid. De Nederlandse regering had daarover overigens, ongeveer unisono met de hele Kamer, volgens mij graag een strakkere afspraak gemaakt. Daar zit hier weinig verschil tussen, en dat loopt van D66 tot de SP, al apprecieert D66 dit akkoord inderdaad wat anders. Ik blijf mijn werk gewoon doen. Zoals u weet, ben ik niet alleen rapporteur Malta maar sinds kort ook rapporteur Polen. Ik praat hier niet alleen over de rechtsstaat, maar ik ga daar ook op bezoek. Ik kan u verzekeren: in Malta kan dat af en toe tot iets leiden, in Polen heeft dat tot nu toe tot helemaal niks geleid; maakt u zich daar geen illusie over. Maar die dialoog moeten we aangaan. Daarbij gaat het niet alleen hierom, maar gaat het ook, zeg ik maar even in een bijzinnetje, over de vraag of we nu echt steun geven aan de oppositie in Wit-Rusland, waar de verkiezingen niet eerlijk geweest zijn, of niet. Als de Europese Unie er niet in slaagt om met een relatief klein buurland als Wit-Rusland op een fatsoenlijke manier om te gaan, dan gaat het met grotere burens als Rusland of Turkije echt helemaal nooit lukken. Dus ik hoop van harte dat de Raad een kleine nederlaag lijdt wanneer hij straks in triloog moet met het Europees Parlement, waarin een meerderheid van de fracties helder heeft aangegeven dat zij een versterking van deze rechtsstatelijkheidsclausule willen als absolute voorwaarde.

De **voorzitter**:

Gaat u verder.

De heer **Omtzigt** (CDA):

Ik ben er persoonlijk voorstander van dat dat eruit komt. Dat lijkt mij heel zinnig.

Op dat andere punt van mevrouw Leijten: ja, ik vind nog steeds dat Polen te veel krijgt in de voorliggende deal, maar het is wel een stuk minder dan in de deal die voorlag voordat we dat weekend ingingen. Is het glas dan halfvol of halfleeg? Daar kunt u uw appreciatie over hebben. Wat mij betreft zijn die gelden inderdaad voorwaardelijk aan de rechtsstaat. De rechtsstaat is niet alleen ... Dit is echt nog het antwoord aan mevrouw Leijten, hoor, voorzitter! De rechtsstaat is niet alleen die homorechten in Polen, maar ook de vergaande corruptie in een aantal andere landen. Die is net zo ondermijnd voor de rechtsstaat.

De **voorzitter**:

Goed. Gaat u nu verder.

De heer **Omtzigt** (CDA):

Voorzitter. De komende maanden komen er harde onderhandelingen aan over grote fundamentele vragen over de Europese ordening. Daarover heb ik een vraag. De Europese begrotingsafspraken zijn morsdood, het Stabiliteits- en Groeipact is er niet meer, en de Europese Centrale Bank heeft nu een balanstotaal van 61% van het bruto binnenlands product van de eurozone. Dat is meer dan die landen aan schuld zouden moeten hebben onder het oude pact. Dit is een koers die niet te handhaven is. Is de regering bereid om op korte termijn een commissie van wijzen – wijze vrouwen en mannen – te vragen om in kaart te brengen hoe de Europese financiële en monetaire politiek genormaliseerd kan worden, zodat we al de problemen die we aan het opbouwen zijn, ook weer kunnen afbouwen, binnen de grenzen van het regeerakkoord? Daarbij kunnen ook onorthodoxe opties, denk aan opt-out, aan de orde komen.

Voorzitter. Ik sluit mij aan bij de collega's die vragen hoe ook Nederland een fair share kan krijgen van de dingen die erin zitten, bijvoorbeeld over de brexitgelden. We komen binnenkort terug op de brexit, maar er zit nog een heel groot probleem met de wijze waarop die op dit moment aan het vastlopen is. Betekent wat Groot-Brittannië nu doet, dat we überhaupt nog een handelsakkoord kunnen sluiten, vraag ik aan de minister-president. Sluiten wij nog een handelsakkoord als Groot-Brittannië het akkoord dat we hebben over de uittreding eerst gaat oplazen?

Voorzitter, tot slot. Ik was het even vergeten want ik ga een beetje door mijn tekst heen. Bij de ronde hiervoor hadden we de afspraak dat we de zogenaamde single-limb CAC's zouden invoeren. Dat zijn staatsschulden die als er een schuldsanering is ook in één keer, zonder dat kleine minderheden dat willen, een gedeeltelijke afschrijving hebben, een zogenaamde haircut. Dit is een van de voorbeelden van een Europese afspraak die nog niet is doorgevoerd. Zorgt deze regering ervoor dat dit ook in de afspraken zit die de landen moeten nakomen als het weer doorgevoerd wordt? Want als er schulden afgeschreven moeten worden, moet dat op een ordelijke manier gebeuren.

Dank u wel, voorzitter.

De **voorzitter**:

Dank u wel, meneer Omtzigt. Dan geef ik nu het woord aan de heer Kuzu namens DENK.

De heer **Kuzu** (DENK):

Voorzitter. In juli heeft premier Rutte samen met andere EU-leiders afgesproken om miljarden euro's over te maken naar landen die in de problemen zitten vanwege de coronacrisis. Er is grote verwarring over wat de premier nu eigenlijk heeft afgesproken namens Nederland, met name over de vraag wat er moet gebeuren als de bepaalde landen niet de beloofde hervormingen doorvoeren. Volgens de premier zou er dan een soort noodrem zijn om de verstrekking van middelen uit het fonds te kunnen blokkeren. De Europese Commissie kwam echter met een hele andere lezing: de lidstaten zouden de geldstroom hooguit even kunnen vertragen, namelijk drie maanden, maar niet kunnen stoppen. Mijn vraag is welke lezing nou waar is.

Voorzitter. De minister-president zei ook dat er geen giften komen. Maar er komen wél giften en niet zo'n beetje ook: 390 miljard euro. Volgens de premier zouden er ook nooit coronabonds komen. Maar er komen toch gezamenlijke Europese leningen. De kernvraag aan de premier is dus: lijkt het uiteindelijke resultaat van de onderhandelingen nog wel op datgene wat afgesproken is hier in de Kamer en wat beloofd is aan de Nederlanders? Hoe waarborgen we dat afgesproken hervormingen ook daadwerkelijk plaatsvinden?

Voorzitter. DENK is geen tegenstander van het verlenen van steun aan landen die dat nodig hebben. Zolang die steun maar wordt gebruikt voor de noden van mensen is het prima. DENK kan echter niet verkroppen dat Europees steungeld, dus ook geld van de Nederlandse belastingbetaler, wordt gebruikt voor hele andere dingen. Laat ik een willekeurig voorbeeld noemen: Griekenland. Griekenland krijgt miljarden euro's steun van de Europese Unie. Miljarden euro's waarvoor de Nederlandse belastingbetaler garant staat. Dan zou je denken dat Griekenland die miljarden gebruikt om de werkloosheid te bestrijden, of om hulp te bieden aan mensen die ziek zijn door corona, of voor de afgebrande vluchtelingenkampen op het eiland Lesbos, de mensen in Moria. Maar wat schetst onze verbazing: Griekenland gaat nu al 34 miljard euro aan eerdere EU-steun inzetten om twee oorlogsschepen van Frankrijk te kopen voor 2 miljard euro en tien Franse oorlogsvliegtuigen ook voor miljarden euro's. Mijn vraag aan de regering is: dit kan toch niet? Steun die bedoeld is om de economie uit het slop te trekken, om de Griekse bevolking te ondersteunen, wordt door de Grieken gebruikt om wapens aan te schaffen en oorlogje te voeren. Zo wordt zuurverdiend geld van Nederlanders door Griekenland misbruikt om een eeuwenoude burenruzie met Turkije uit te vechten, mede gefinancierd door Henk en Ingrid en Ahmed en Fatima. Ik denk dat weinig Nederlanders zin hebben om de Grieken Franse oorlogsschepen en Franse oorlogsvliegtuigen cadeau te doen. Wat ons betreft moet premier Rutte dit bij de eerstvolgende EU-top aanklaarten. Er moeten keiharde voorwaarden gesteld worden aan de besteding van Europese steungelden en het geld van de Nederlandse belastingbetaler. Voorzitter, wij zijn Sinterklaas niet.

Tot slot. In het vluchtelingenkamp Moria op het Griekse eiland Lesbos leven al lange tijd vluchtelingen onder erbarmelijke omstandigheden. Vluchtelingen op de Griekse eilanden hebben te kampen met overbevolking, corona en sinds vannacht in het kamp Moria ook een vreselijke brand. Duizenden vluchtelingen zijn op de vlucht, er zijn slachtoffers gevallen en het leed is niet te overzien. Deze vluchtelingen hebben geen plek meer om te verblijven. De Grieken zijn bezig met een oorlogje met Europees geld. DENK doet daarom een appel op deze premier: haal vluchtelingen uit het kamp Moria naar Nederland om ze veiligheid en stabiliteit te bieden. Nu moeten we menselijkheid tonen.

Dank u, voorzitter.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Kuzu. De heer Wilders.

De heer Wilders (PVV):

Slechts één opmerking. Wij zijn tegen dat Europese fonds en dat geld. We willen dat er helemaal geen cent wordt besteed. Maar als het dan wordt besteed door de Grieken en ze wat schepen tegen de Turken bouwen, dan zou ik alleen willen zeggen: hulde voor de Grieken.

De heer Kuzu (DENK):

Gefeliciteerd, meneer Wilders.

De voorzitter:

Dank u wel. Ik heb gisteren een debat voorgezeten over gebarentaal. Dat ging heel rustig. Het woord is aan de heer Baudet namens Forum voor Democratie.

□

De heer Baudet (FvD):

2 biljoen 523 miljard euro. Een duizelingwekkend bedrag dat ons voorstellingsvermogen compleet te boven gaat. Dit astronomische bedrag zal de komende jaren binnen de Europese Unie worden herverdeeld. Tel maar na. Na het eerste pakket van 540 miljard euro in april ging Rutte afgelopen zomer ook nog akkoord met een tweede fonds van 750 miljard. Boven op het Meerjarig Financieel Kader van 1.233 miljard maakt dit ruim 2.500 miljard. Een megatransfer dus in keiharde euro's van noord naar zuid en dit onder leiding van Merkel onder goedkeuring van Macron, met het genietend vooruitzien van alle Zuid-Europese politici en anderen en met het wegstijgen van Rutte.

Mark Rutte stond erbij toen dit rampzalige idee werd bekostigd. Hij speelde in Nederland dat hij daar niet in mee zou gaan, maar zo'n beetje terwijl iedereen eindelijk even met vakantie was tekende hij toch. Voor zover deze waanzin aan ons wordt voorgesteld als "herstelfonds" is het pure manipulatie, bedoeld om ons te misleiden over de werkelijke aard van deze miljardentransfer. Want met herstel heeft het allemaal niets te maken. Het grootste deel van het geld wordt verdeeld op basis van werkloosheidscijfers van 2015 tot 2019, de bevolkingsomvang in 2019 en het bruto nationaal product in 2019, dus allemaal factoren van voor de coronasituatie die niets met de coronasituatie te maken hebben.

Maar het meest verontrustende aan deze plannen is dat voor het eerst in haar bestaan de Europese Unie het recht, de mogelijkheid krijgt om zelf geld te gaan lenen op de kapitaalmarkt. Daarmee zijn eurobonds dus een feit geworden. Staatsobligaties van de federale staat in wording in Brussel, the United States of Europe, die men altijd heeft gewild, waar politici altijd van zeiden: nee, dat gebeurt allemaal niet, maakt u zich maar geen zorgen; het gebeurt allemaal niet, joh. Het gebeurt gewoon wél. Het gebeurt: EU, open grenzen, één munt en nu het voorwendsel van die shock van corona om dan eindelijk door te pakken.

We hebben in voormalig Joegoslavië gezien wat er kan gebeuren als je probeert om langs deze weg één land, één natie, te maken van verschillende volkeren met verschillende culturen. Ook daar wilden ze, in de jaren tachtig, de schulden van Slovenië, Kroatië, Servië en Bosnië mutualiseren. Dat was een van de factoren die eraan bijdroegen dat het in de jaren negentig tot zo'n gewelddadige explosie zou komen. Daarom waarschuw ik al tien jaar: jongens, onderken nou dat het niet gaat lukken om van al die Europese landen één federale United States of Europe te maken. Het gaat niet lukken. Het klapt een keer uit elkaar, goed-schiks dan wel kwaadschiks. Laten we dus proberen het op een geordende manier te ontvlechten, te ontmantelen, in plaats van nolens volens, willend of niet-willend, ons steeds verder te laten meesleuren in die maalstroom naar centralisatie: "Nederland betaalt. Nederland moet gaan betalen. Zuid-Europa gaat geld uitgeven en het minimumloon instellen. Meer salaris voor de zorgmedewerkers." Ze zullen ons onder druk blijven zetten. Steeds gevoeliger blijken we te zijn voor hun chantage. Steeds vaker denken veel mensen in Nederland helaas: dit zal allemaal wel; het zijn veel te grote bedragen. We moeten in actie komen. Ik zal een motie van wantrouwen indienen in aanvulling op of samen met de eerder aangekondigde motie van wantrouwen, want dit is voor mij echt een wezenlijk punt. Dit gaat over soevereiniteit en over macht, die we anders nooit meer terug kunnen krijgen. Hier moet de Kamer over stemmen. Ik zal het samen met de eerder aangekondigde motie doen. Als die toch niet komt, zal ik zelf een motie indienen. Dit is echt iets waar we op alle mogelijke manieren nee tegen moeten zeggen.

De voorzitter:

Dank u wel.

De heer Baudet (FvD):

Graag gedaan.

De voorzitter:

Dan is nu het woord aan mevrouw Aukje de Vries namens de VVD.

□

Mevrouw Aukje de Vries (VVD):

Dank u wel, voorzitter. We spreken vandaag over de afspraken die zijn gemaakt over het herstel van de Europese economie. Sinds het begin van de coronacrisis heeft de VVD aangegeven dat we solidair kunnen zijn, maar vooral verstandig móeten zijn. Bijdragen doen we dus zeker niet zomaar; harde en stevige voorwaarden zijn voor ons belangrijk. Wij willen bijdragen met als doel dat landen bij een volgende crisis zelf in staat zijn hun broek op te houden,

net als Nederland. Precies dat is de inzet waar Mark Rutte namens Nederland voor heeft geknokt. Het is een verstandige inbreng. We kunnen niet anders concluderen dan dat hij ondanks grote druk standvastig is gebleven. De Nederlandse premier heeft de frugal four bij elkaar gehouden en heeft het resultaat binnengehaald, in lijn met de Nederlandse inzet: geen giften uit medelijden, maar leningen en subsidies, gekoppeld aan strenge hervormingsvoorwaarden. Het fonds is tijdelijk en ook worden landen niet verantwoordelijk voor elkaars schulden.

Voorzitter. Dan het nieuwe Meerjarig Financieel Kader. De VVD is blij met de hogere korting voor Nederland. De VVD is ook blij dat daarin een sterkere nadruk ligt op onderzoek, innovatie, het aanpakken van migratie, veiligheid en klimaat dan in het huidige Meerjarig Financieel Kader.

Voorzitter. Ik sprak al over harde voorwaarden. Wij vinden het goed dat er op verzoek van Nederland een noodrem is gekomen om landen echt aan hun hervormingsbeloften te houden. De VVD wil nog wel graag een nadere uitleg over hoe die noodremprocedure in de praktijk gaat werken en hoe Nederland daarmee om zal gaan. Als Nederland aan de noodrem wil trekken, zal het dat goed onderbouwd moeten doen. Hoe gaat het kabinet controleren of landen die giften vragen wel voldoende hervormen? En hoe voorkomen we dat de Europese Commissie een eigen draai geeft aan die noodremprocedure? De VVD wil dat landen die giften krijgen, strenger worden gecontroleerd en dat ze hun beloften daadwerkelijk inlossen. De VVD wil ook dat de Europese Commissie scherp meekijkt bij de beoordeling van de plannen die de landen moeten indienen. Kan het kabinet dat toezeggen?

Voorzitter. De VVD heeft nog twee vragen over de toekomst, over het rechtsstaatmechanisme en de zogenaamde eigen middelen. Allereerst het rechtsstaatmechanisme. Een aantal van mijn collega's sprak daar ook al over. Tijdens de top is daarvoor hard geknokt door Nederland. Wanneer komt er duidelijkheid over de exacte procedure? Welke criteria hanteert de Europese Commissie? Hoe breed wordt het mechanisme? En behelst het ook het inperken van de vrije media en het instellen van homovrije zones? Welke maatregelen kunnen worden genomen of opgelegd? Dat dit bikkelhard nodig is, bleek afgelopen zomer in Polen, waar steden en dorpen zichzelf "homovrije zone" noemden. Welke consequenties heeft dit voor Polen? Dat moet wat ons betreft meer zijn dan alleen maar een mondelinge veroordeling.

Voorzitter. Dan de eigen middelen. De Commissie komt daar met voorstellen voor. Kan het kabinet bevestigen dat het nog altijd terughoudend is over nieuwe eigen middelen? Klopt het dat het kabinet dit te zijner tijd gewoon op z'n merites gaat beoordelen en dat, wanneer gesproken gaat worden over terugbetaling van het herstellfonds, er ook gekeken moet worden naar wat er mogelijk is aan bezuinigingen op de EU-begroting zelf?

Voorzitter. Het herstellfonds en hopelijk ook corona zijn wat de VVD betreft een eenmalige en uitzonderlijke situatie. Het herstellfonds is eenmalig en in duur beperkt. Voor een aantal Brusselse eurofielen, een enkele lijsttrekker en sommige landen smaakt het herstellfonds naar meer, zoals gezamenlijke schuldendeling en het opgeven van soevereiniteit. Dat is niet de weg die de VVD voor zich ziet. Mijn

fractie hoort graag de bevestiging dat dit ook voor het kabinet geldt.

Voorzitter. De minister-president heeft een pittige klus geklaard en een goed resultaat binnengehaald door onder grote druk stevig en standvastig te onderhandelen, door niet bang te zijn voor imagooverlies, maar door gewoon te vechten voor het Nederlands belang.

Dank u wel.

De voorzitter:
Laatste vraag, mevrouw Leijten.

Mevrouw Leijten (SP):
Ik heb altijd geleerd dat je niet moet liegen en dat leugentjes om bestwil, zeker als het over de Europese Unie gaat, heel schadelijk zijn. Nou zegt het CDA: eigenlijk is die rechtsstaatljkheidsparagraaf onvoldoende en wij hopen op het Europees Parlement om dat voor ons te regelen. D66 blaast triomfantelijk de loftrumpet: ja, het was inderdaad niet het mandaat, hahaha, maar we hebben het wel voor elkaar; de aloude agenda van schulden delen, het is er allemaal doorheen. Hoe kan mevrouw De Vries daadwerkelijk de minister-president feliciteren dat hij dingen heeft binnengehaald?

De voorzitter:
Mevrouw Aukje de Vries.

Mevrouw Aukje de Vries (VVD):
O, ik dacht dat er nog iets ging komen, vandaar dat ik nog even netjes wachtte. Er is een aantal zaken geweest die wij als VVD belangrijk vonden. Dat waren dat wij hervormingen zouden kunnen gaan afdwingen en dat er een noodremprocedure zou komen. Dat zijn zaken die wij binnengehaald hebben. Ik ben daar blij mee. Wil dat zeggen dat wij bij alles superblij staan te juichen? Nee, natuurlijk niet. Dat is nooit het geval, maar ik denk wel dat er op belangrijke zaken, ook als het gaat over het Meerjarig Financieel Kader, een kleine modernisering plaats heeft gevonden. Prima. Dat is een goede beweging. Hadden wij daar meer geweld? Ja, daar hadden wij ook wel meer geweld.

De voorzitter:
Dank u wel.

Mevrouw Leijten (SP):
We hoorden net ...

De voorzitter:
Mevrouw Leijten, u heeft echt al uw vragen gesteld.

Mevrouw Leijten (SP):
We hoorden net dat die noodremprocedure ...

De voorzitter:
Nee, mevrouw Leijten.

Mevrouw **Leijten** (SP):
... niks voorstelt.

De voorzitter:
We gaan naar de heer Van Ojik.

Mevrouw **Leijten** (SP):
Verkoop geen leugens, zou ik tegen mevrouw De Vries zeggen.

De voorzitter:
Dat heeft u al gezegd.

Mevrouw **Leijten** (SP):
Ze komen vanzelf terug.

De voorzitter:
De heer Van Ojik.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):
Misschien is zeggen "we hadden best wat meer gewild" toch iets te makkelijk. Ik denk dat we dit debat ook moeten gebruiken om te kijken of al het mogelijke gedaan is om dat te realiseren. Er wordt veel teruggekeken en bijvoorbeeld gezegd: door zo te fixeren op de omvang van de begroting, loop je, net als in 2013-2014, het risico dat de modernisering van de begroting op het laatste moment het kind van de rekening is. Ik heb gezegd dat dat nu ook is gebeurd met migratie en met grensbewaking. Iedereen vindt het superbelangrijk dat Europa daar meer aan doet, maar daar is op het laatste moment 10 miljard van afgehaald. Het Erasmusprogramma, het Horizonprogramma voor wetenschappelijk onderzoek; op het laatste moment is daar 10 miljard van afgehaald. Dat komt omdat Nederland minder wilde betalen. Zou het, terugkijkend, niet goed zijn om kritisch te zijn over de Nederlandse inzet? Is die niet te veel gefixeerd geweest op de bedragen en te weinig op datgene wat wij eigenlijk allemaal wilden, namelijk een modernisering van de begroting? Bij terugkijken hoort ook dat je niet alleen maar zegt "ik had best wat meer gewild," maar ook dat je jezelf de vraag stelt: wat had ik dan zelf beter kunnen doen?

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD):
Ik ben het niet eens met de heer Van Ojik van GroenLinks. Ik denk dat wij heel verschillend in de race zitten als het gaat om hoeveel wij zouden moeten gaan betalen aan de Europese Unie. Ik denk dat u daar veel meer geld aan zou willen uitgeven dan wij. Ik denk dat er een goed resultaat is binnengehaald. Er is een grotere korting binnengehaald dan we hadden en er is een beweging ingezet, waardoor er ten opzichte van het huidige Meerjarig Financieel Kader extra geld is gegaan naar bijvoorbeeld innovatie, migratie en veiligheid. Dat zijn allemaal zaken die u volgens mij ook wilt, maar u wilt het plafond van het Meerjarig Financieel Kader gigantisch omhoogstuwen. Dat is niet iets wat wij willen en ook terugkijkend zou ik dat niet gewild hebben.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):
Ik geloof dat de kwestie niet is of mevrouw De Vries het met mij eens is. De kwestie is of zij, terugkijkend op de manier waarop het kabinet onderhandeld heeft, op de manier waarop de VVD hierop heeft ingezet en op de manier waarop de onderhandelingen uiteindelijk zijn verlopen, net als ik ziet dat de focus op de omvang van het bedrag, als je wat binnenhaalt, ten koste gaat van de modernisering, waarvan we allemaal zeggen: dat zouden we best een stapje meer willen. Het gaat er niet om dat ik hier een opinie verkondig en dat ik aan mevrouw De Vries vraag of zij het met mij eens is. Er heeft zich iets afgespeeld tijdens die onderhandelingen, net als in 2013 en 2014. Dat was precies hetzelfde. Moet dat ons niet tot de les brengen dat we het de volgende keer, of zo snel mogelijk, anders moeten doen?

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD):
Dat denk ik niet. Ik denk dat we als Kamer en als verschillende fracties heel goed hebben nagedacht over wat de inzet van het kabinet zou moeten zijn. Er hebben hier vele debatten daarover plaatsgevonden. Ik vind het goed dat daar scherp op is ingezet. Ik weet dat een aantal partijen hier in de Tweede Kamer daar heel anders over denken, maar wij zijn daar blij mee. We zijn blij dat er doorgezet is en dat er tot op het laatste moment geknokt is om zaken binnen te halen die Nederland belangrijk vindt. Dat is die korting, maar dat zijn bijvoorbeeld ook de hervormingen en de noodremprocedure. Ik ben daar blij mee.

De voorzitter:
Tot slot, de heer Wilders.

De heer **Wilders** (PVV):
Het lijkt wel of mevrouw De Vries in een parallelle wereld leeft of dat meneer Rutte haar een hoge plaats op de lijst heeft beloofd als ze hier allemaal onzin gaat vertellen. Ik weet het niet, maar om nu als VVD'er te zeggen dat de premier een hoop heeft binnengehaald ... Hoe krijgt u het uit uw mond, mevrouw De Vries? Hoe krijgt u het voor elkaar? Op alle mogelijke manieren heeft de VVD ingeleverd. De VVD heeft ervoor gezorgd dat er gezamenlijk schuld papier wordt gekocht, dat er gezamenlijke schulden worden gemaakt, dat de Europese Commissie meer bevoegdheden krijgt en dat er — dat is misschien wel het allergste; ik denk dat dat historisch is, dat dat nog nooit gebeurd is op een Europese top — 1.800 miljard euro is verbrast, waarvan 6% van Nederland. Door uw premier! Hij is de grootste eurofiel hier in de Tweede Kamer op dit moment. Hij werd net omarmd door de collega van D66, die vier minuten lang zijn schoenen lag te kussen en zei hoe geweldig hij het allemaal heeft gedaan. Daar zit 'ie. Hij complimenteerde de premier vier minuten lang. Er is 100 miljard euro Nederlands geld weggegeven! Dat hadden we hier kunnen besteden. Waar heeft hij nou een overwinning behaald? In welke wereld leeft u?

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD):
Wat wij belangrijk vinden als VVD — en ik ben blij dat de premier daar ook voor geknokt heeft — zijn banen voor Nederlanders. Dat geldt ook voor uw eigen Henk en Ingrid, wat mij betreft. Wij gaan investeren in een steunpakket voor onze eigen ondernemers, zodat we de banen behouden

voor de mensen in dit land. Wij willen dat de economie hier in Nederland, maar ook in Europa gaat groeien. Want daar profiteren wij als Nederland van. Ik zit absoluut niet op dezelfde lijn als D66. Absoluut niet. Die hebben van tevoren gezegd: we willen eurobonds en een Europese minister van Financiën. Wat hebben ze allemaal nog meer aangegeven? Dat is allemaal niet gebeurd. Ik ben daar blij om. Ik ben blij dat wij die hervormingen voor elkaar gaan krijgen, zodat die landen in de toekomst weer hun eigen broek kunnen ophouden.

De voorzitter:

Dank u wel, mevrouw Aukje de Vries. Daarmee zijn we aan het einde gekomen van de eerste termijn van de zijde van de Kamer. Ik kijk even naar de minister-president. Een halfuur schorsen? Dan schors ik voor 30 minuten.

De vergadering wordt van 20.21 uur tot 20.53 uur geschorst.

De voorzitter:

Ik stel voor maximaal vijf vragen te stellen in de eerste termijn van de regering. Dan geef ik nu het woord aan de minister-president. Hij houdt het bij.

Minister Rutte:

Goed.

Voorzitter. Ik dacht het zo te doen: ik beantwoord eerst een aantal vragen over het MFK, dan vragen over het herstellfonds en dan overige vragen. Ik doe het dus in drie setjes, als u het goedvindt. Ook vanwege het tijdstip denk ik dat ik afzie van grote inleidende bespiegelingen. Die staan al in de kabinetsappreciatie. Ik ben het eens met diegenen die hebben gewezen op de geopolitieke situatie, die vraagt om een stabiele Europese Unie, en op de ernst van de economische crisis, die ook raakt aan landen in de Europese Unie — niet altijd in dezelfde hevige mate, al is iedereen natuurlijk wel heftig geraakt; de ene is heftiger geraakt dan de andere. Dat maakt het ook mogelijk, vind ik, om te onderbouwen dat er nu eenmalig ook in subsidiezin hulp wordt gegeven, maar dan wel in ruil voor hervormingen. Dat is eigenlijk kort samengevat wat voorligt.

Voorzitter. Ik begin met het MFK. In de richting van de heer Bisschop zeg ik: ik denk dat zijn motie wel is uitgevoerd. Ten opzichte van het huidige MFK daalt de omvang van het vastleggingenplafond met ongeveer 2% in reële termen, oftewel met 20 miljard. Dan is het gecorrigeerd voor het Verenigd Koninkrijk en het opnemen van het Europees Ontwikkelingsfonds, dat vroeger buiten het MFK zat en nu in het MFK zit. Dat is dus een daling. Tegelijkertijd blijft het Nederlandse aandeel natuurlijk gelijk, gecorrigeerd voor inflatie en economische groei. Wat belangrijk is, is dat het instrument van rebates, van kortingen, overeind is gebleven.

Dan zeg ik misschien ook maar meteen iets in de richting van mevrouw De Vries van de VVD, omdat ik daar in de media, in verschillende kranten en andere uitingen, een paar dingen over zag. Het standpunt van het kabinet over Europese belastingen is onveranderd. Wij zijn daar geen voorstander van. Wij zijn ook nergens toe verplicht. Wat betreft eigen middelen is onze positie ook ongewijzigd. Die

moeten transparant, eenvoudig en voorspelbaar zijn. Je ziet dat in dit voorstel bijvoorbeeld bij dat plastic. Dat is dus geen belasting, maar een eigen middel. Dat is een andere grondslag. Die pakt voor Nederland financieel gunstig uit; vandaar dat we ervoor zijn. We waren ook nog bereid om op één ander punt iets te doen wat financieel gunstig uitpakte, maar dat hebben andere landen geblokkeerd. We hebben afgesproken dat de Commissie zal komen met voorstellen op dit terrein, maar er is geen enkele verplichting en alle landen behouden de bevoegdheid om die voorstellen tegen te houden. Het leek mij goed om ook dat meteen aan het begin duidelijk te maken.

Dan Horizon Europe. Dat stijgt met ongeveer 22% of 15 miljard ten opzichte van de huidige situatie. Ik zou graag meer hebben gewild. Zou het zo zijn — die vraag is ook wel gesteld in het kader van de modernisering — dat daar druk op komt, bijvoorbeeld in het kader van de behandeling in het Europees Parlement of anderszins, dan is dat prima, maar natuurlijk niet met een stijging van de totale uitgaven. Maar als er binnen de uitgavenverdeling meer geld naar Horizon kan: prima. Het programma wordt nu vergroot. Er wordt gekeken naar excellentie en impact ten aanzien van de selectiecriteria. Het zal dus in totaal met 15 miljard — dat is 22% — stijgen. Dat geldt overigens ook voor andere posten. Migratie en grensmanagement neemt toe, net als veiligheid en defensie. Klimaat krijgt een zeer forse impuls. Op al deze punten hadden we natuurlijk meer gewild; daar ben ik het mee eens. Maar het is niet zo dat daar niets gebeurt; integendeel, zou ik zeggen.

De heer Wilders (PVV):

Ik zal niet zeggen dat ik de inleidingen van de premier mis, maar het wringt wel een beetje. Het lijkt nu namelijk in één keer een heel technisch debat te worden, met percentages en weet ik wat voor ingewikkelde Engelse woorden. Maar wat is er nou gebeurd? Misschien kunnen we even teruggaan en even boven alle precieze cijfers en weet ik wat gaan hangen. Wat is er nu gebeurd? Wat er is gebeurd, is historisch. U heeft als VVD-premier — u bent premier van het kabinet, maar leider van de VVD — getekend voor een historische overdracht van geld naar Zuid- en Oost-Europa. U heeft ervoor getekend dat er 1.800 miljard wordt overgedragen, waarvan 1.073 miljard naar de begroting gaat en de rest naar giften en leningen aan landen die vaak rijker zijn dan wij, die het geld in ieder geval niet harder nodig hebben dan wij. Waar onze mensen geen cent krijgen, geen stukje serieuze koopkrachtverbetering, heeft u dat geld weggegeven. Dus ga nou niet over de techniek beginnen; ga eerst eens met de billen bloot en leg eerst eens uit waarom u al die gekkigheid heeft gedaan. Het is historisch wat er is gebeurd. U moet daar eerst verantwoording over afleggen, hier in het parlement, voordat u in de details verzandt.

Minister Rutte:

Ik meende dat te doen met mijn korte introductie en ik was van plan er nog iets meer over te zeggen bij het volgende kopje, het herstellfonds. Maar daartoe uitgedaagd door de heer Wilders: ik heb gehoord dat we nu eurobonds krijgen, ik heb gehoord dat we extra overdracht hebben van begrotingsbevoegdheden en ik heb gehoord dat er schuldmutualisering komt, en dat is allemaal niet waar. Dat is allemaal niet waar. Wat we hebben gezegd, in het kader van een zeer ernstige Europees-economische crisis waarin een aantal landen al zeer hoge schulden hebben, is dat we

bereid zijn om eenmalig te helpen, ook met subsidies, in ruil voor hervormingen. Wat zijn je twee snelste routes naar economisch herstel? Dat zijn investeringen in combinatie met hervormingen. Dus deze landen kunnen nu investeren in ruil voor hervormingen. Dat is de basale deal die gemaakt is en die vind ik zeer in het Nederlandse belang. Het is namelijk ook in ons belang dat de onbalans in de eurozone en in de Europese Unie niet verder verergert. Die moet verbeteren. En de basale belofte die achter de euro zat, en achter de Europese Unie, dat je samen toegroeit naar een hoger niveau van welvaart en competitiviteit, moet worden hersteld. Dit is een middel om dat te doen in een ernstige crisis. Dat is zeer, zeer in het Nederlandse belang.

De heer Wilders (PVV):

Wat een ontzettend raar verhaal. Deze minister-president zei een paar maanden en zelfs een paar weken voor de top nog dat hij geen giften wilde. Daar zag hij helemaal niets in. Je kunt het nu subsidies noemen, maar het is gewoon hetzelfde. U zag niets in giften. VVD-premier Rutte wilde geen giften. Dat was niet in het Nederlandse belang. Ik geloof dat ik interviews met u heb gezien van de Financial Times tot aan EenVandaag. Overal gaf u de boodschap: geen giften! En wat is het resultaat? Hoe kunnen mensen u nou nog vertrouwen, voor zover ze u nog vertrouwden? Hoe kunnen ze er nog op vertrouwen dat ze u op uw woord kunnen geloven? De mensen zien nu dat de man die "geen giften" zei, Italië 85 miljard geeft, Spanje 71 miljard geeft en Frankrijk 50 miljard geeft, dat hij nota bene een land als Duitsland, het rijkste land van Europa, 47 miljard geeft, dat hij Polen 27 miljard geeft, dat hij de Grieken een kleine 20 miljard geeft, dat hij Portugal 13 miljard geeft en ga maar door! Dat is wat u niet wilde, en dat is ons geld. Wij staan daar voor 40 miljard, dus 6% van het totaal, aan de lat. En u heeft de kiezers beloofd om dat niet te doen!

Ik blijf erbij: hoe kunt u die belangen van Nederland zo verkwanzelen? Hoe kunt u nog verwachten dat Nederlanders u en de VVD nog vertrouwen als u zegt "ik wil geen giften" maar ongeveer onze halve schatkist aan Zuid-Europa geeft, terwijl Nederlanders hun huur niet meer kunnen betalen — we hebben deze week nog het mondelinge vragenuur gehad — en hun energierekening niet meer kunnen betalen, en het eigen risico in de zorg hun tot hiër zit. Mensen zitten gewoon in de problemen en ze zien een premier die liegt en die zegt "we geven het niet" maar dat toch doet, en die miljarden van onze begroting weggeeft. Hoe kunt u dat doen? Waarom heeft u dat gedaan?

Minister Rutte:

Ik heb in het laatste debat voor de Europese Raad gezegd dat onze voorkeur uitgaat naar leningen en dat met ons alleen over giften en subsidies te praten is in ruil voor hele strikte hervormingen. Daar zijn de discussies ook over gegaan, dus zowel over het leningendeel als over het hervormingendeel. En bij het hervormingendeel ging het erover dat landen, naast te investeren vanuit subsidies in hun economieën, zich ook daadwerkelijk verplichten om achterlopende hervormingen, die ze al eerder hadden moeten doen, ook daadwerkelijk uit te voeren. Daar zijn ook de discussies in de Europese Raad in grote heftigheid over gegaan. Dat is ook goed en dat moet ook gebeuren. Daarmee bereik je naar mijn overtuiging dat je in een ernstige crisis niet alleen met leningen helpt, die natuurlijk altijd het

nadeel hebben dat ze bijdragen aan een toch al hoog niveau van verschuldigd zijn van deze landen, maar er ook met een subsidie-instrument in ruil voor hervormingen voor zorgt dat die landen daarnaast in staat zijn om de noodzakelijke investeringen te doen. Maar dus wel in ruil voor hervormingen. Volgens mij is dat een goed pakket, dat ook zeer in het Nederlandse belang is. We hebben er geen belang bij dat deze landen, die voor de stabiliteit van de Unie als geheel van groot belang zijn, maar ook economisch voor ons als exportland, verder verzwakken. Er is dus een goede balans gevonden, die ik zeer verdedigbaar vind en die ook hier is besproken in het debat voor de Europese Raad.

De heer Wilders (PVV):

Inderdaad, toen u de bui al zag hangen, een paar dagen voor de Europese Raad van half juli, heeft u dat gezegd. Maar al die weken en maanden daarvoor was u gewoon tegen. Zit nu niet weer te jokken hier in de zaal. U was voor dat debat maanden- en wekenlang tegen giften. En pas tijdens het debat in de Kamer, toen u zag "potverdorie, ik heb misschien toch verkeerd gegokt want Merkel en Macron gaan toch om; die gaan dadelijk toch mee met die giften" heeft u eieren voor uw geld gekozen en een lichte draai gemaakt. Maar u was altijd tegen! En het is ook helemaal niet heftig gegaan in de Europese Raad, want uiteindelijk heeft u gewoon, zoals altijd en net als bij Griekenland, getekend bij het kruisje. De grote knuist van Mark heeft gewoon getekend bij het kruisje. Hij heeft die cheques getekend.

Ik had zo graag gewild dat u had gezegd: "Nee, we doen het niet. Ik ben Mark Rutte. Ik heb altijd gezegd tegen de Nederlandse bevolking en de kiezer dat wij niet meegaan met giften of subsidies." Maar u heeft het toch gedaan. Nederlanders nemen u dat kwalijk, meneer Rutte. Zij hadden gewild dat u dat geld hier in onze eigen samenleving had gestopt. Het kan toch niet zo zijn dat Nederlanders in de crisis vaak op een houtje moeten bijten en niet weten hoe ze rond moeten komen, en u wel de mensen in de zorg in Spanje en Frankrijk gaat spekken? Het kan toch niet dat u de btw-verlaging in Spanje gaat meefinancieren en er in Italië voor zorgt dat de AOW-leeftijd hoger wordt? Doe dat voor onze mensen. Dit vergeven mensen u niet en dat zult u merken volgend jaar maart.

Minister Rutte:

Ik ben in ieder geval blij dat de heer Wilders erkent dat dat gewoon hier besproken is in het debat over de Europese Raad vóór die laatste Europese Raad. En verder gaat het hier om een misschien wel heel fundamenteel verschil van mening over het belang van de Europese Unie voor Nederland. Ja, de EU is belangrijk omdat wij een gemeenschappelijke munt hebben die Nederland veel gebracht heeft en ze is belangrijk voor onze export, onze handel.

Tegen de heer Wilders zeg ik dat de EU ook belangrijk is vanwege de toenemende instabiliteit in de wereld. We zien op dit moment grote machtsblokken als Amerika en China die samen bezig zijn het gevecht te voeren. Daarbij is een dreiging van het loskoppelen van deze blokken van elkaar. Sjoerdsma zei het eerder vandaag al: Europa moet geen speelveld, maar een speler zijn. Dat kan alleen als Europa stabiel is. Als in Europa de op dit moment al bestaande

grote instabiliteiten en verschillen tussen landen verder zouden toenemen going forward uit deze crisis, dan heeft dat vergaande volgen.

Ik vind dat hier een pakket ligt waarbij er een goede balans is gevonden tussen hervormen en investeren. Die vind ik zeer verdedigbaar en die heb ik ook hier besproken in het debat voor de Europese Raad. Ik denk dat Nederland het met mij eens is dat het in het belang van Nederland is dat er een stabiele Europese Unie is.

De heer Kuzu (DENK):

Dat belang van stabiliteit is natuurlijk onmiskenbaar; dat is ook in het belang van de Nederlandse bevolking. Daar zal ik absoluut niet over twisten. Daar zijn de minister-president en ik het absoluut over eens. Het punt is wel dat het belangrijk is om dat ook in de toekomst te waarborgen en ervoor te zorgen dat er draagvlak is onder de Nederlandse bevolking. Daarom zou ik toch het voorbeeld van het zorgpersoneel aan willen halen. Dat ziet dat er in Frankrijk een enorme toelage, een structurele beloning, komt op de lonen van het zorgpersoneel, maar dat dit in Nederland achterblijft. Er is sprake van een bonus die nog uitgekeerd moet worden, van een belofte voor een bonus voor volgend jaar die ook nog uitgekeerd moet worden. Wat is het verhaal van de minister-president richting het zorgpersoneel om dat draagvlak te behouden?

Minister Rutte:

Daarmee raken we heel ver van het onderwerp van vanavond af, maar zoals altijd wil ik de heer Kuzu bedienen. De Nederlandse zorgsalarissen liggen ongeveer 18% boven het Nederlandse gemiddelde salaris. Kunnen die verder omhoog? Zouden die verder omhoog moeten? Ik vind ook dat dat zou moeten kunnen en dat het ook verstandig zou kunnen zijn, maar dat vraagt wel om een afweging. Je kunt dat niet zo maar straffeloos doen, want het gaat om zeer grote kosten. Het kan eigenlijk alleen als je tegelijkertijd de belastingen zou verhogen. Volgens mij wil niemand in een crisis de belastingen verzwaren. Het zou ook noodzakelijk zijn om een vergelijkbare actie te doen bij politie, lerarsalarissen et cetera. Ik zou iedereen een hoger salaris gunnen. Als je overigens praat met mensen uit de zorg — ik heb dat dit weekend nog weer gedaan, samen met Tamara van Ark, de minister voor Medische Zorg — dan is het eerste punt niet de salarissen. Het eerste punt van mensen in de zorg, zeker van verpleegkundigen, is autonomie en de mate waarin ze invloed hebben op hun eigen functie en groeimogelijkheden en de vraag of zij serieus worden genomen in hun vakuitoefening. Daar zitten de zorgen. Ik kan niet vooruitlopen op Prinsjesdag, maar ik meen dat wij op Prinsjesdag in ieder geval die twee aspecten, namelijk dat van de salariering en de kwestie van autonomie en je vak goed uitoefenen, proberen te adresseren.

De heer Kuzu (DENK):

Ben ik verstaanbaar, voorzitter?

De voorzitter:

Ja, u moet het voetpedaal goed indrukken.

De heer Kuzu (DENK):

Dit onderwerp ligt helemaal niet zo ver af van hetgeen wij vandaag met elkaar bespreken, omdat we te maken hebben met een herstelfonds in het kader van corona, waarbij mensen heel duidelijk zien dat er in Frankrijk een structurele beloning komt voor het zorgpersoneel, terwijl dat in Nederland achterblijft. Dat was één voorbeeld. Tijdens mijn bijdrage heb ik het voorbeeld aangehaald van defensie-uitgaven van Griekenland. Ook dat is een heel ander onderwerp, maar het heeft wel te maken met het onderwerp dat we hier vandaag bespreken, namelijk het beschikbaar stellen van miljarden aan lidstaten die lijden onder corona. Is de minister-president het op zijn minst met mij eens dat de middelen die we daarvoor beschikbaar stellen ook gebruikt moeten worden om maatregelen te nemen om de crisis als gevolg van corona te bestrijden en niet bedoeld zijn om geld uit te geven aan gevechtsvliegtuigen en marineboten en dat soort ongein?

Minister Rutte:

De bedoeling van het herstelfonds is dat landen hervormingen doorvoeren en in ruil daarvoor aanspraak kunnen maken op leningen en subsidies. Die subsidies zijn bedoeld om op een verstandige manier te investeren. Dan is in sommige landen nog weleens het misverstand dat investeren in groen of infrastructuur een hervorming is. Dan zeg ik: nee, dat is een verstandige investering; dat is geen hervorming. Je hebt ze allebei nodig, dus én de hervorming én de investering. Wat de heer Kuzu hier precies aanhaalt over Griekenland, kan ik op dit moment niet beoordelen. Ik heb geen zicht op alle specifieke situaties. Ik weet dat er ten aanzien van het herstelfonds nog geen sprake is van uitkeringen aan landen, dus het kan ook niet zo zijn dat Griekenland nu betalingen doet uit dat herstelfonds, want dat is er nog helemaal niet. Dat zou gek zijn.

De heer Kuzu (DENK):

Nee, het voorbeeld dat ik heb aangehaald is, ging over wat er met middelen van het vorige steunpakket voor Griekenland is gebeurd. Dan hebben we het over 2015. Dan hebben we het over 36 miljard euro die nog over was, ongebruikt. Dat geld is nu teruggegaan naar de Europese Unie. Dat geld wordt nu gereserveerd voor het aanschaffen van middelen in het kader van defensie. Ik sluit niet uit dat er in de toekomst, wanneer wij opnieuw middelen beschikbaar stellen, ook dat soort uitgaven gedaan kunnen worden, dus voor zaken waarvoor dat geld eigenlijk helemaal niet is bedoeld. Daar zit mijn vrees. Ik zou graag willen dat de minister-president die vrees en zorgen van heel veel mensen in Nederland wegneemt.

Minister Rutte:

Er zijn goede afspraken gemaakt over het herstelfonds. Die staan ook op papier. Die afspraken behelzen hervormingen en daarnaast investeringen in digitaal en groen. Dat is allemaal goed vastgelegd. Alleen in ruil voor die hervormingen is het mogelijk om te komen tot investeringsbijdragen.

De heer Krol (Krol):

Er wordt 750 miljard geleend op de kapitaalmarkt. Is dat een vorm van schuldmutualisering of niet?

Minister Rutte:

Nee, dat is het niet. Het gaat hier om een tijdelijke en ingekaderde investering. Die wordt betaald uit EU-leningen. Dat is een instrument dat we al langer hebben. We hebben dat in het verleden gebruikt voor het EFSM en voor het instrument Balance of Payments. We gebruiken het voor SURE. Dat is het werkgelegenheidsprogramma dat onderdeel is van het eurogroep-COVID 19-pakket uit april. En nou wordt het belangrijk! Daarbij sta je als lidstaat garant voor je eigen aandeel, voor je eigen bni-sleutel. Er is dus geen sprake van een gezamenlijke garantie zoals bij eurobonds, waarbij individuele lidstaten allemaal aansprakelijk zijn voor de gehele leensom. Dat doen we hier niet. Daarmee is het fundamenteel anders. Dat is voor ons heel belangrijk en overigens ook voor Duitsland, want als dat het geval zou zijn, is dat daar zelfs een grondwettelijk vraagstuk. Daarom is deze vorm van financiering voor ons mogelijk. Ik was het overigens eens met Omtzigt dat die niet perfect is. Die discussie hebben we ook in de Kamer gehad bij de financiering van het SURE-programma. Het is niet ideaal, in de zin van: is dat nou een instrument dat je op grote schaal wilt toepassen? Maar het gaat over geen enkele rode lijn die in het regeerakkoord staat. De heer Krol volgt het regeerakkoord vaak en zeker ook op dit punt. Ik kan hem verzekeren dat wij ons aan het regeerakkoord houden.

De heer Krol (Krol):

Er is een motie van de heer Omtzigt aangenomen. Een grote meerderheid van de Kamer heeft daarmee ingestemd. Daar staat in: verzoekt de regering ervoor te zorgen dat er geen schuldmutualisering of andere nieuwe vormen daarvan gaan ontstaan. Voor de mensen thuis zeg ik dat het dus gaat om gemeenschappelijke schuld. Uw collega, Macron, zegt toch heel helder: on va créer une dette commune; we gaan een gezamenlijke schuld aan.

Minister Rutte:

Maar als hij dat zegt, is dat nog niet zo. Ik leg het net uit. Wat je hier doet, is alleen garantstaan voor je eigen aandeel. Er zou pas sprake zijn van een gemeenschappelijke schuld als de individuele lidstaten ook gezamenlijk aansprakelijk zijn voor de gehele leensom. Dat doen we hier dus niet en dat is heel belangrijk. Daarom is het heel vergelijkbaar met dat andere instrument.

Dit is overigens ook meteen het antwoord aan de heer Bruins. Hij stelde die vraag in zijn eerste termijn. Het helpt geweldig dat ik, geholpen door u, de verschillende vragen aan het beantwoorden ben. Dan is de vraag van de heer Bruins ook meteen beantwoord. Er is inderdaad geen sprake van eurobonds en geen sprake van schuldmutualisatie. Dat is niet aan de orde; gaan we niet doen.

De heer Krol (Krol):

Ik gebruik het woord "liegen" niet graag, mevrouw de voorzitter, maar één van de twee spreekt niet de waarheid. Dat is óf de heer Rutte óf de heer Macron.

Minister Rutte:

Wat ik denk dat Macron zegt in die Franse uitspraak, is dat individuele lidstaten op basis van hun bni-sleutel garant staan voor hun eigen aandeel. In de optelsom heb je

natuurlijk samen een pot geld, maar het grote verschil met een eurobond is dat je ook gezamenlijk, met z'n allen, garant staat voor de gehele leensom. En dat doen we niet. Dat is echt een wezenlijk verschil.

Mevrouw Leijten (SP):

Het is een fraaie uitleg, maar als iemand zijn schuld niet inlost, is het nog wel degelijk een gemeenschappelijke schuld en zullen de andere landen opdraaien voor het oplossen van die schuld. Je kan het wel iedere keer uitleggen dat het in je voordeel is, maar dit is een spelletje dat eigenlijk te lelijk is om aan te zien.

Ik heb de minister-president een andere vraag gesteld. Het is wel degelijk zo dat in de aanloop op allerlei vlakken is gezegd dat de hoogte van de meerjarenbegroting onacceptabel was, dat gemeenschappelijke schulden niet moesten, dat we een noodfonds wilden waarvan duidelijk was dat het voor coronaproblemen bedoeld was en dat aangetoond moest worden dat je het nodig had. Het zijn allemaal voorwaarden die Nederland heeft gesteld en die niet zijn ingewilligd, die niet de uitkomst zijn geworden. Ik kan me echt voorstellen dat je het in de onderhandelingen gewoon niet allemaal binnensleept, maar waarom heeft de minister-president er niet voor gekozen om te zeggen: oké, dit is het resultaat, ik stel voor dat we nu allemaal teruggaan naar onze parlementen? Waarom heeft hij niet gezegd: niet iedere democratie werkt op dezelfde manier, maar de mijne werkt in ieder geval zo dat de Tweede Kamer mij controleert en ik wil het aan die Tweede Kamer voorleggen? Dan had de minister-president het kunnen verdedigen, dan hadden de Kamerfracties hier ja of nee kunnen zeggen, maar dan had niemand zich kunnen verschuilen achter een akkoord achter gesloten deuren waarvan iedereen de winnaar is, terwijl iedereen ruzie had.

Minister Rutte:

Volgens mij doen we dat hier. Het Nederlandse parlement is gewoon soeverein over de eigen bestedingen. Als er hier geen meerderheid is, dan gaat het niet door. Dat is simpel. Ik vind dat datgene wat bereikt is op die Europese Raad in lijn is met het mandaat dat wij hier hebben besproken in het debat ter voorbereiding op die Europese Raad: geen eurobonds, geen schuldmutualisatie, een dalend MFK — de motie van de heer Bisschop wordt uitgevoerd — de Nederlandse bijdrage stijgt niet, het instrument rebat staat fier overeind, ook na het vertrek van het Verenigd Koninkrijk. Ten aanzien van het herstellfonds is bereikt wat ik hier heb gezegd: als je die stap zou zetten, moet het in ruil voor hervormingen zijn. Het is allemaal niet perfect. We komen zo op de rule of law. Dat is bijvoorbeeld zeker niet perfect; daar zitten echt nog kritiekpunten in. Ik vind al met al dat er een pakket ligt dat in lijn is met het debat dat hier in de Kamer gevoerd is. Als de Kamer dat niet zou vinden, dan staat het de Kamer vrij om te zeggen: het is niet goed.

Mevrouw Leijten (SP):

Er is hier al door meerdere partijen in de eigen termijn gezegd: we kunnen natuurlijk nu niks meer aan de uitkomst veranderen. Als de minister-president hier zegt dat dat wel kan, dan is dat interessant. Is het inderdaad mogelijk dat de minister-president teruggaat en zegt: mijn Kamer steunt dit niet?

Minister Rutte:

Is dat mogelijk? Nee, dan vervalt natuurlijk die hele begroting. Alle parlementen moeten instemmen. Dat is het normale budgetrecht van de Tweede Kamer. Europa heeft geen eigen budgetfaciliteit. Het hele budgetrecht van Europa is geankerd in de nationale parlementen. Het Europees Parlement mag daar ook over meepraten, maar uiteindelijk is het geankerd in de nationale parlementen. Zo is het vastgelegd. Het hele eigenmiddelenbesluit is een unanimitéitsbesluit. Dat is altijd zo. Ik ben premier, dus ik moet uiteindelijk de inschatting maken of het in lijn is met wat volgens mij goed is voor Nederland en met wat in de Tweede Kamer volgens mij het gevoel is van de meerderheid. Ik vind dat dat hier het geval is. Niet op alles. Ik zei het al: ik snap die kritiek op de rol over meepraten, maar uiteindelijk is je het on balance bekijkt, je ziet de ernstige crisis waar Europa zich nu in bevindt, je ziet de conditionaliteiten die zijn bedongen en je ziet dat we geen rode lijnen overgegaan ten aanzien van belastingen of eigen middelen of schuldmutualisatie of eurobonds of het afschaffen van de rebais, vind ik dat er een zeer aanvaardbaar pakket ligt. Dat vind ik. Anders sta ik hier niet.

Mevrouw Leijten (SP):

Zoals de minister-president het nu verdedigt, zo wordt het niet uitgelegd. Het wordt uitgelegd als een historische stap in de verdieping van de politieke unie en zeker ook van de muntunie. Eigenlijk zijn vriend en vijand het daarover eens. Als dat de uitkomst is van de onderhandelingen en je zegt dat je dat kan verdedigen omdat het nodig is, dan had de minister-president ook kunnen zeggen: wacht u even, ik ben ervan overtuigd dat ik mijn parlement kan overtuigen, maar ik teken nog even niet. Dan was het echt democratisch geweest. En nu kan iedereen zich verschuilen. De ene partij is superblij, zoals D66 — die ziet het eigen verkiezingsprogramma uitgevoerd — de andere partij hoopt dat het Europees Parlement nog een beetje inschikt. Weer anderen wijzen erop dat die hele noodremprocedure niets inhoudt, want daar beslist de Europese Commissie over en we weten dat dat geen technische commissie. Wat had nou in de weg gestaan om dit proces democratischer te maken?

Minister Rutte:

Mevrouw Leijten refereert nu aan het beeld dat in een aantal landen wordt opgeroepen. Dat is een verschil in politieke cultuur. Als de Franse president iets doet, is dat altijd historisch. Zo gaat dat in Frankrijk. Dat is een verschil in politieke cultuur. Als de Nederlandse premier iets doet, zijn dat kleine stapjes. Wat de Franse president ook doet, het is altijd groot en historisch. Dat is nou eenmaal zo. Laten we nou gewoon naar de feiten kijken. Dit is een belangrijke stap, maar hij is wel eenmalig. Hij past bij deze tijd. Dat daar in de francofone politieke cultuur anders over gesproken wordt, is toch prima? Dat daar een andere duiding wordt gegeven, is voor mij toch geen reden om terug te gaan naar het Nederlandse parlement, omdat dat anders schrikt van de duiding in Parijs? We moeten naar de feiten kijken. Daar gaat het om.

Mevrouw Leijten (SP):

Over teruggaan naar het Nederlandse parlement moet je vooral geen grappen maken, zou ik tegen de minister-president willen zeggen. Dat is wat hij had moeten doen. Hij

zegt dat het zo'n ontzettend goed akkoord was, met een uitgave van 1.800 miljard waarbij een schuld is aangegaan voor de volgende generatie. Niet alleen Macron zegt dat dit een historisch akkoord is. Dat zegt ook uw eigen coalitiepartij D66, in dit debat en in het debat van vanochtend over de Ecofin. Daar wordt overal gezegd dat dit historisch is. Sterker nog, deze plannen lagen allang op tafel. Vaak is geprobeerd ze te introduceren. Dit keer is de coronacrisis succesvol gebruikt om eindelijk de politieke verdieping en de verdieping van de muntunie voor elkaar te krijgen. Ik vind het echt kwalijk dat de minister-president dit zo klein maakt. Als we over vijf jaar terugkijken op deze stap, weet ik zeker dat iedereen zal zien dat de Europese Unie toen een heel belangrijke afslag nam, en dat we daarbij door de minister-president eigenlijk een beetje zijn weggerommeld.

Minister Rutte:

Ik ga mevrouw Leijten een beetje tegemoetkomen. Er is wel een risico dat zij gelijk zou kunnen krijgen. Dat risico is er wanneer dit niet een one-off zou zijn en dit zich zou herhalen. Ik geloof dat de heer Omtzigt en anderen daar ook aan refereerden. Ik kom dadelijk nog terug op de gedachte die Omtzigt lanceerde over een studiegroep of commissie die kijkt naar de mogelijkheid van een opt-out.

Ik heb gelukkig op dit moment geen enkele illusie dat er in Europa heel veel steun voor zou zijn om dit nog een keer te doen. Dit past bij dit moment. Zou dit hele pakket een meer serieel-incidenteel karakter krijgen, dan is het heel erg belangrijk om ook politiek met elkaar vast te stellen dat dat in deze unieke situatie kan. Ook minister Scholz van Duitsland heeft daaraan gerefereerd. Hij zei: misschien moet je dit nog wel een keer doen. Mevrouw Leijten heeft natuurlijk gelijk dat, als dit zich zou herhalen, je een heel ander politiek verhaal hebt. Dat snap ik, maar dat is niet aan de orde. Dit is een one-off. Zo heb ik het afgesproken.

De heer Sjoerdsma (D66):

Historisch of niet: daarover kun je bakkeleien. Het feit dat de minister-president zegt dat het een one-off is, of een eenmalig iets, geeft toch wel aan dat het iets heel bijzonders is. Ik denk ook dat het heel erg nodig was in deze crisis. Twee minpuntjes zijn al door heel veel mensen gememoreerd. We hadden liever meer geld voor het onderzoek gezien en de rechtsstaat hadden we liever harder gezien. Tussen neus en lippen door had de minister-president het net ook over de eigen middelen of de eigen inkomsten van de Europese Unie. Ik wil hem toch even vragen of in de Raadsconclusies inderdaad staat dat de Unie zal streven naar hervorming van de eigen middelen en nieuwe eigen middelen zal introduceren. Daar staat toch de handtekening van de premier onder?

Minister Rutte:

Jazeker, maar dat moet per geval worden bekeken. Het enige eigen middel dat nu op tafel lag, naast de plastic taks, is de bestaande ETS-plak. Voor Nederland had dat gekund. Wij waren bereid nog een tweede eigen middel toe te voegen aan de bestaande ETS-heffing. Dat is geblokkeerd door een heel aantal landen. De politieke realiteit is dus dat je dat kunt vastleggen in Raadsconclusies, maar daarbij zijn twee dingen aan de orde. Eén: er is in Europa bij een brede groep landen grote twijfel over het nut van nu Europese

belastingen. Die groep is veel groter dan de vier landen die hier samenwerkten, of de vier plus Finland. Nederland is daar in ieder geval geen voorstander van. Hetzelfde geldt voor eigen middelen. Daar zijn we niet op voorhand op tegen. Anders hadden we ook die plastic taks niet gedaan en waren we ook niet bereid geweest om naar de ETS-plak te kijken. Eigen middelen moeten echter transparant, eenvoudig en voorspelbaar zijn. Mijn politieke voorspelling, en niet alleen die van Nederland, is dat een heel grote groep landen uiteindelijk veel van deze voorstellen zal blokkeren.

Voor Nederland geldt dat dit kabinet tegen Europese belastingen is. Ze komen er met dit pakket ook niet. Ten aanzien van eigen middelen: dat is er eentje, maar die pakt voor ons gunstig uit. Dat gaat over het plastic. Dat is eigenlijk een andere sleutel, naast de bni-sleutel.

De heer Sjoerdsma (D66):

Op dit punt voel ik wel met mevrouw Leijten mee. Je moet eerlijk zijn over wat er is afgesproken en ook over wat er gebeurt. Mensen in Nederland kunnen op die manier meekrijgen en begrijpen wat het Nederlandse kabinet heeft besloten en heeft afgesproken in Brussel, van tevoren en achteraf. Ik wil dat toch even bij de premier neerleggen, want hij draait er nu een beetje omheen. Hij maakt er een woordspelletje van: eigen inkomsten, eigen middelen, eigen belasting, het is allemaal niet hetzelfde, het gaat allemaal niet gebeuren, maakt u zich geen zorgen. En ondertussen staat er een handtekening onder de Raadsconclusies en zegt de minister van Financiën vanochtend hier in dit huis — ik wil de minister-president daaraan herinneren — dat wij daardoor natuurlijk niet meer helemaal vrij zijn. Dat gaan wij doen. Dus, minister-president, wees alstublieft eerlijk over wat er is afgesproken en wat u gaat doen. De minister van Financiën is er klip-en-klaar over; die schenkt klare wijn. Dat helpt volgens mij bij het draagvlak.

Minister Rutte:

Wat ik zei, is waar, namelijk dat de Commissie is uitgenodigd om te komen met voorstellen. Al die voorstellen moeten op basis van unanimiteit worden beoordeeld, zowel ten aanzien van belastingen als ten aanzien van eigen middelen. Voor de Nederlandse regering geldt dat ze tegen Europese belastingen is en dat ze voorstelt om de eigen middelen op hun merites te bekijken.

Nogmaals, wij waren bij deze Europese Raad wel bereid om een stap verder te gaan met de eigen middelen, maar dat is geblokkeerd door een heel grote groep landen. Laten wij dus niet denken dat als wij evocatief in een conclusie opnemen dat de Europese Unie zal komen met voorstellen, die voorstellen dan ook worden overgenomen. Ik verwacht politiek niet dat dit gebeurt.

Dit kabinet zal in ieder geval Europese belastingen blokkeren. Daar zijn wij tegen. Dat staat in het regeerakkoord. De eigen middelen bekijken we op hun merites. Het kan dus zijn dat als de ETS-plak alsnog acceptabel is voor andere landen, ik er dan voor zou zijn om die toe te voegen. Dan ga je minder op basis van de bni-sleutel afdragen en doe je wat meer op dat ETS-stuk. Dat zou voor Nederland gunstig zijn. Dat werd geblokkeerd. Komt de Commissie met zo'n voorstel en nemen de blokkerende landen alsnog dat voorstel over, dan zou ik dat prima vinden. Ik had dat

mandaat van de Tweede Kamer, maar het is geblokkeerd. Dat laat zien hoe complex het is.

De heer Sjoerdsma (D66):

Dat is precies waarom wij voor die eigen middelen zijn. Het scheelt namelijk Nederlandse belasting. Gewoon eigen middelen die worden opgehaald bij de grens, bij vervuillende producten, bij vervuillende landen. Hartstikke gunstig om Europa slimmer, veiliger en duurzamer te maken. Maar dan zegt de premier hier: wij zijn tegen Europese belastingen. Kijk, die worden niet geïnd door belastingambtenaren uit Brussel. Nee, die worden geïnd door de lidstaten en vervolgens gaan ze rechtstreeks naar Brussel.

Ik wil gewoon dat de minister-president eerlijk is over wat hij heeft afgesproken. Over techreuzen, CO₂ aan de grens en plastic heeft dit kabinet gewoon gezegd in Brussel: we moeten nog even kijken naar de vorm, uiteraard. Maar zoals de minister van Financiën vanochtend zei, zijn wij toch niet meer helemaal vrij. Herhaal dat hier gewoon, zodat mensen in het land ook weten: het is goed voor ons. Daarmee creëer je draagvlak. Dat is goed voor de Nederlandse schatkist en het maakt ons veiliger, schoner en duurzamer. Daar staan wij achter, achter die handtekening.

Minister Rutte:

Wat Wopke Hoekstra terecht zegt is dat de Europese Commissie gevraagd is om met voorstellen te komen. Dat klopt. Ik schets u een politieke opvatting van het Nederlandse kabinet — en daarin staan wij niet alleen, dat is een heel breed front in Europa — waarbij wij een onderscheid maken tussen eigen middelen, waar wij pragmatisch naar kijken, en de sleutel op basis van het nationaal inkomen. Dat wordt dan wat minder en dan zet je ook bij plastic op basis van zo'n plasticsleutel een heffing. Dat gaat niet per plastic tasje, maar dat geldt voor heel Nederland; dan kijk je hoeveel plastic Nederland verbruikt. Dat bleek voor ons heel gunstig uit te pakken — ik meen tussen 70 miljoen en 100 miljoen voordeel ten opzichte van de bni-sleutel. Dan zijn wij kooplieden genoeg om te zeggen: dat moesten we maar doen.

Hetzelfde gold voor die ETS-plak, maar die werd geblokkeerd door een heel aantal landen. Ik maak het onderscheid tussen belasting en eigen middelen. Bij eigen middelen moet je volgens mij pragmatisch zijn als het om sleutels gaat, maar met echte belastingen ligt het veel fundamenteeler. En daar heeft deze coalitie natuurlijk afspraken over.

De voorzitter:

De heer Van Ojik.

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Dank u wel voorzitter. Ik hoor enige verbazing in uw stem.

De voorzitter:

Het is fijn om u weer te zien.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Dat is wederzijds; dat weet u. Dit debat is ook bedoeld om te bekijken wat er eventueel beter had gekund of beter had gemoeten.

Minister **Rutte**:

Ja.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

De minister-president sprak over de modernisering. Hij noemde een aantal voorbeelden: klimaat, migratie en innovatie. Dat had best wat meer mogen zijn wat ons betreft. De vraag is: als de minister-president niet, zoals hij nu heeft gedaan, vanaf het begin zo sterk had ingezet op de omvang van het fonds, op de omvang van het MFK, zou hij dan wellicht op die punten van modernisering meer hebben binnengehaald? Dit is ook gebeurd in 2013 — ik heb dat eerder gezegd tegen mevrouw De Vries — toen op het laatste moment die modernisering teruggehaald werd om de begroting niet te zeer te laten stijgen. Is dat nu echt in het Nederlandse belang geweest? De minister-president heeft zich daar vier dagen sterk voor gemaakt en het resultaat is ook wel degelijk dat de voorstellen van de Commissie allemaal zijn verlaagd. Dat geldt voor migratie, innovatie, beurzen onder het Erasmusprogramma et cetera et cetera. Hoe kijkt hij daar nou zelf op terug?

Minister **Rutte**:

Nederland heeft een aandeel van ongeveer 5% in de totale Europese economie. In de eurozone is het wat meer, maar ik dacht dat we in Europa als geheel net onder de 5% uitkomen, 4,9% of zo. Het is natuurlijk niet zo dat wij, wanneer wij met die 5% aandringen op het beperken van de uitgaven, ineens oneindige mogelijkheden hebben om de rest ergens toe te dwingen. Daar speelt natuurlijk bij mee dat er hele grote belangen zitten in de rest van die begroting. Zo'n belang zit bijvoorbeeld bij het gemeenschappelijk landbouwbeleid. Daar krijgt Nederland ook wel iets uit, maar onze zeer innovatieve agrarische sector krijgt er natuurlijk veel minder uit dan sommige behoorlijk achterlopende agrarische sectoren in andere landen. Dat zijn vaak grote landen waar dat politiek heel belangrijk is en die landen nemen machtige posities in in Europa. Die landen blokkeren ook al jarenlang een fundamentele herziening van het gemeenschappelijk landbouwbeleid en het gehele cohesiebeleid. Twee derde van de begroting gaat naar die dingen. Als je het dus wel zou doen, dan zou je binnen die begroting veel meer kunnen moderniseren. Dat is één.

Twee is dat er op een gegeven moment een voorstel lag voor die 750 miljard, waarbij er 500 miljard zou gaan naar subsidies en 250 miljard naar leningen. Het is uiteindelijk 390 miljard geworden voor subsidies en die daling van 110 miljard is vooral ten koste gegaan van een enorme extra pot die de Commissie wilde toevoegen aan het Meerjarig Financieel Kader. Ze hadden ook al verteld waar het aan besteed zou gaan worden. In plaats van 190 miljard extra naar het MFK uit die nieuwe pot subsidies is dat in de praktijk nu nog 87,5 miljard of 77,5 miljard. In ieder geval is het 110 miljard of 112,5 miljard minder dan voorzien. Die getallen staan natuurlijk precies in de Kamerstukken, maar het is in ieder geval meer dan 100 miljard minder.

De Commissie had kunnen zeggen: stel dat wij die 100 miljard krijgen, dan gaat er zoveel meer naar Horizon, en zoveel naar dit en zoveel naar dat. Dat staat dus helemaal buiten die MFK-discussie. Vervolgens slagen we erin om dat subsidiebedrag aanzienlijk te verkleinen, onder andere ten koste van die extra toevoeging aan het MFK. En ja, dan gaat dat dus ook ten koste van die vernieuwing. Maar ja, dat was wel geld dat altijd al buiten het MFK werd toegevoegd aan die potten. Ik vond dat dus geen eerlijke verdeling. Als je nu kijkt naar wat er netto gebeurt, dan vind ik dat nog niet genoeg, hè. Ik heb dus twee kritiekpunten en bij het eerste ben ik het eens met Bram van Ojik.

Ik kom zo op de rule of law, maar ook hier zou ik meer vernieuwing hebben gewild. Desondanks gaat er nog steeds fors extra geld naar Horizon, migratie en grensmanagement, veiligheid, defensie, klimaat et cetera. Fors meer! Maar ik zou dus meer willen. De vraag van Van Ojik is: als Nederland niet zo had ingezet op het beperken van de plafonds, was er dan veel meer naartoe gegaan? Ik denk het niet, omdat a die stem van ongeveer 5% daarvoor te weinig hefboom is en b de zeer machtige posities van de Fransen, Oost-Europeanen en andere op die grote cohesie- en landbouw-potten nou eenmaal een fundamentele vernieuwing blokkeren.

Dus dat zou mij politiek analyse zijn naar aanleiding van zijn vraag.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Dat laatste is, denk ik, evident. Die grote landen hebben veel belang bij hoge landbouwuitgaven en bij grote cohesiefondsen en daarom zijn ze niet bereid om daar zomaar op in te leveren. Waren ze dat wel, dan hadden we in 2013 al veel meer modernisering gehad en nu weer. Laat ik het zo zeggen: dat is de politieke realiteit waar we ons tegen moeten verzetten. Ook al is dit de politieke realiteit, de vraag is wel of je die verlagingen die tussen eind mei, het laatste voorstel van de Commissie, en het definitieve akkoord hebben plaatsgevonden op al die terreinen, had kunnen voorkomen. De minister-president en ik zijn het erover eens dat Europa daar misschien veel meer zou kunnen en moeten doen. Had je die verlagingen kunnen voorkomen door in de slotfase van die onderhandelingen niet alleen maar in te zetten op het naar beneden drukken van de totale begroting? Dat is de vraag naar de strategie.

Minister **Rutte**:

Jazeker, een terechte vraag.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

De vraag is: hoe heeft Nederland in die beslissende laatste dagen en weken geopereerd en is dat uiteindelijk in het Nederlandse belang? Ik vraag dat, want daar draait dit debat wel om. En als dat niet in het Nederlandse belang was, waren we dan niet wat wel "penny wise, pound foolish" wordt genoemd? Heb je dan de slag gewonnen, maar de oorlog verloren?

Minister **Rutte**:

Ja.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Ik daag hem uit om ook kritisch naar zijn eigen optreden te kijken.

Minister **Rutte**:

Ja, ja, zeker! Ik ben kritisch op deze onderdelen. Ik vind ook dat er meer had moeten. Maar ik ben het toch, na lang aarzelen, niet eens met Van Ojik. Dat is om twee redenen; het is natuurlijk nooit zwart-wit. De ene is dat wij daadwerkelijk vonden dat 500 miljard aan subsidies echt veel en veel te veel was. Dat wilden we onder de 400 miljard krijgen. Eigenlijk hadden we het nog wel wat lager willen hebben. Uiteindelijk werd er een compromis gesloten op 390 miljard. Dat ging allemaal, terecht, af van het extra optoppen van het MFK, want ik wilde zo veel mogelijk van de subsidies overeind houden voor de nationale programma's. Immers, dat geeft je de hefboom naar hervormingen, die zo noodzakelijk zijn in een aantal van die landen. Daardoor kunnen ze het de volgende keer zelf doen. Die 110 miljard die eraf ging, was er ook uit het niks bij gekomen. Die zat ook niet in het oude MFK uit februari, toen ik nog die biografie bij me had. Dan heb je het MFK zelf. Binnen het MFK gaat er nog steeds wel fors meer geld naar die dingen. Dan is de vraag van Van Ojik: als je nou minder had ingezet op het plafond, had je daarin dan meer gedaan kunnen krijgen? Ik denk dat dat heel marginaal was geweest, omdat je dan had moeten bereiken dat binnen die totale potten de zeer grote landen en de blokken in Oost-Europa hadden geaccepteerd dat het geld van de cohesie- en structuurfondsen en de landbouwmiddelen et cetera, toch twee derde van de begroting, echt aanzienlijk was verschoven naar vernieuwing. Dat was niet gebeurd. Dat was niet gebeurd! Dan was het Nederlandse belang dubbel geraakt: beperkte extra investeringen daar — waarschijnlijk wel iets meer, maar beperkt — en tegelijkertijd toch fors hogere uitgaven voor Nederland. En wij zijn al een van de "nettoost" — in goed Nederlands — een van de nettoost-betalers; gelukkig beperkt, omdat we nu niet meer gaan betalen dan de vorige keer plus inflatie en economische groei.

De heer **Krol** (Krol):

De heer Rutte maakt Nederland nu een beetje klein door te zeggen: 5% van de stemmen. Maar laten we nou even kijken naar de kredietwaardigheid. De EU heeft een triple A-rating. Er zijn maar weinig Europese landen die die hebben. Nederland heeft zo'n triple A-rating. Kan de heer Rutte uitleggen hoe het nou precies zit dat Europa toch een triple A-rating heeft, terwijl maar zo weinig Europese landen die hebben?

Minister **Rutte**:

Ja. Dat is omdat de voeding van de begroting zeker is. Het is contributie, waarover je een politieke afspraak maakt. De EU is geen land, de EU is een club, een vereniging, en we betalen aan de vereniging. We verplichten ons tot die contributie. Ik ben geen monetair expert, maar ik heb toch begrepen dat, monetair, de markten ervan uitgaan dat die contributies betaald worden. Daarmee is er natuurlijk een hele grote mate van zekerheid op leningen die tegen die contributies worden aangegaan.

De **voorzitter**:

De heer Krol, tot slot.

De heer **Krol** (Krol):

Nu gaat Europa een enorm bedrag lenen. Wat denkt de minister-president: als er straks niet kan worden terugbetaald, klopt men dan aan bij al die landen in Europa, terwijl er slechts vijf landen zijn, Nederland, Duitsland, Denemarken, Zweden en Luxemburg, die die rating hebben? Dan komt de rekening toch uiteindelijk overmatig bij Nederland terecht?

Minister **Rutte**:

Nee, dat heeft niks met de triple A te maken. Nee, nee, nee. De triple A die op die leningen zit, heeft echt te maken met de zekerheid van de contributies.

De **voorzitter**:

Dat was uw vijfde vraag, meneer Krol, dank u wel. Nee, meneer Krol, meneer Krol! Dat was uw vijfde vraag.

De heer **Krol** (Krol):

U wordt steeds onvriendelijker!

De **voorzitter**:

Nee, ik ben heel vriendelijk.

De heer **Krol** (Krol):

U bent niet alleen de voorzitter van de grote partijen, maar ook van de kleine partijen.

De **voorzitter**:

Meneer Krol, u krijgt hetzelfde aantal interrupties als partijen met 20 zetels en 30 zetels enzovoorts. Het geldt voor iedereen, ook voor u.

Minister **Rutte**:

Nu wordt de heer Wilders wakker!

De **voorzitter**:

Nee, nog niet! U bent er nog niet doorheen, maar de heer Krol wel.

Minister **Rutte**:

Voorzitter. In het eerste blok, over de begroting, nog één punt. Dat is inderdaad de rechtsstaatconditionaliteit. Het is niet voldoende, laat ik dat voorstellen. Ik vind wel dat er een stap in de goede richting is gezet door af te spreken dat er een koppeling komt — die er eerst niet was — tussen de ontvangst van Europese middelen en de naleving van rechtsstatelijke beginselen. Dat is belangrijk. Er is al geweest op Hongarije en Polen; dat zijn natuurlijk de landen die we op dit moment in het bijzonder bekijken. Maar ik ben het eens met diegenen die zeggen dat het breder is en dat het ook te maken heeft met het functioneren van de overheid zelf en elementen van corruptie die zich daar kunnen

voordoen. Het is dus breder dan de rechtsstatelijke vraagstukken rondom Hongarije en Polen. De afspraak die is gemaakt, is dat de Commissie maatregelen kan voorstellen in die gevallen waarin de rechtsstatelijke tekortkomingen een potentieel negatieve invloed hebben op de financiële belangen van de Europese Unie. Vervolgens moet de Raad dan met een gekwalificeerde meerderheid erover besluiten.

Dit is in de kern ook wat er in de concepttekst stond. In die concepttekst was dat wel voorzien van veel meer woorden eromheen. Die zijn natuurlijk allemaal afgeschaald. Maar de kern van wat er stond, namelijk dat de Commissie komt met voorstellen voor maatregelen in gevallen van rechtsstatelijke tekortkomingen en dat die vervolgens door de Raad moeten worden overgenomen met een gekwalificeerde meerderheid, dat kernpunt staat er nog in. Ik had die tekst overigens, met anderen, graag strakker gezien. Hier is natuurlijk lang over onderhandeld. Ik kan u alleen maar zeggen dat er met gelijkgestemde lidstaten hard voor is geknokt.

Hoe nu verder? Er is werk nodig. Dat hebben we ook afgesproken. Het Duitse voorzitterschap is nu bezig om de conclusies van de Europese Raad, dat zijn natuurlijk politieke conclusies, te verwerken in de "rule of law"-verordening. We zullen er natuurlijk even heel goed op letten dat in ieder geval de politieke conclusies daar goed instaan. Dat is stap één. Daarnaast zullen we ons blijven inzetten voor een versterking van de rechtsstatelijke condities als randvoorwaarde. Daarbij, het is al genoemd, is natuurlijk het Europees Parlement interessant. Volgens mijn informatie hebben in het Europees Parlement de fracties van alle politieke families die er zijn — Renew, de christendemocratische familie, de sociaaldemocratische familie, de groene familie — allemaal gezegd dat het voor hen een zeer essentieel punt zal zijn om uiteindelijk akkoord te kunnen gaan. Het rechtsstatelijke deel van de afspraken zal dus nog een hele grote discussie worden de komende weken. Maar nogmaals, ik ben het eens met degenen die zeggen: dit had beter gemoeten.

Dan is er door mevrouw De Vries nog een specifieke vraag gesteld over Polen. Ik maak mij inderdaad grote zorgen over het punt dat zij noemde. De vrijheid om te zijn wie je bent, ongeacht je seksuele geaardheid, is een fundamentele Europese waarde. De berichten uit Polen dat daar homovrije of lhbt-vrije zones zouden zijn, zijn natuurlijk onacceptabel. Commissaris Dalli, die gelijkheid in haar portefeuille heeft, besloot daarom afgelopen juli om de twinningaanvragen van zes Poolse gemeenten die zo'n homovrije, lhbt-vrije, zone hebben, niet toe te kennen. Wij steunen deze beslissing van de Europese Commissie. Lidstaten, dat geldt dus ook voor lokale overheden, mogen geen loopje nemen met de gezamenlijke Europese waarden.

De zorgen rondom de onafhankelijkheid van de Poolse rechterlijke macht hebben ook onze volle aandacht. Later deze maand zal Stef Blok, de minister van Buitenlandse Zaken, met zijn Europese collega's bespreken wat de stand is. Hij zal de stand van zaken bespreken in een artikel 7-procedure. Die zal dan worden toegelicht in de Raad Algemene Zaken.

Ook neemt Nederland deel aan Hofzaken over de Poolse rechtsstaat en stellen wij onze zorgen ook bilateraal en in contact met de Polen regelmatig tot op het hoogste niveau

aan de orde. Dat zullen we ook blijven doen. Dat in reactie op het speciale aandachtspunt voor Polen en het meer algemene punt van rule of law.

Voorzitter. Met uw instemming kom ik dan op het punt van de herstelinstrumenten.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Voordat de minister-president verdergaat toch nog even op dit punt. In eerste termijn zei de heer Omtzigt dat hij het niet erg zou vinden als de Raad door het Europees Parlement een nederlaag wordt toegebracht. Ik geloof dat dat zijn woorden waren.

Minister **Rutte**:

Ja. Ik sluit mij daarbij aan.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Nou ja, dat is heel wat. Ik kan goed parafraseren, zei de heer Omtzigt zojuist buiten de microfoon om. Ik herhaal dat even, want anders komt het niet in de notulen. Dat zou jammer zijn.

Minister **Rutte**:

En anders is het een interruptie!

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Ook dat nog, ja.

We debatteren nu met het kabinet. De vraag is natuurlijk wat het kabinet gaat doen, los van de vraag of het Europees Parlement straks de Raad ergens toe dwingt. Wat gaat de minister-president concreet doen? Want op dit moment, als ik het goed begrijp, is het niet uitgesloten dat landen die de rechtsstaat aan hun laars lappen, wel aanspraak kunnen maken op geld uit het herstelfonds. Als ik het goed begrijp, kan er alleen achteraf een procedure worden gestart die dat kan corrigeren. Dat is natuurlijk niet acceptabel.

Minister **Rutte**:

Het voornemen waar ook de Kamer van zei: dat is wel het minimale wat we willen ... Toen is nog gezegd: zou je niet naar een reverse qualified majority moeten? Ik heb toen gezegd dat ik dat echt niet zag gebeuren. In de teksten die bij de behandeling van het MFK in februari voorlagen, stond dat de Commissie maatregelen kan voorstellen in geval van rechtsstatelijke tekortkomingen die ook gevolgen hebben voor de financiële belangen van de Unie, waar dan de Raad met een gekwalificeerde meerderheid over moet beslissen. De kern van de tekst uit februari is op zichzelf overeind gebleven. Dat was voor mij ook essentieel. Ik kan u zeggen dat ik zelf ... Nou, ik kan me hierover op de borst slaan, want het is uiteindelijk niet voldoende gelukt. Laat ik maar even kijken naar mijn eigen rolletje daarin. Met een aantal anderen ben ik daarbij betrokken geweest. Dat heeft u ook in de pers teruggezien in de uitspraken van de Hongaarse premier in mijn richting. Dit was naar mijn overtuiging het absoluut maximaal haalbare. Anders was deze top mislukt. Die kernzin uit de februariconcepten, waarvan ook de Tweede Kamer had gezegd "liever een reverse QMV,

maar oké, wij snappen de politieke haalbaarheid van een gewone QMV", is erin gebleven. Ik vind dat onvoldoende, maar in de weging van het totaal acceptabel. Gegeven het feit dat zo veel andere zinnen die eromheen stonden meer sfeer brengen, meer conditioneel zijn voor hoe dat instrument wordt ingezet, vind ik het niet voldoende, maar in het geheel acceptabel. Daarmee is het nu voor de Nederlandse regering niet mogelijk om dat verder direct te beïnvloeden, anders dan ik net zei: algemeen blijven inzetten, kijken wat het Europees Parlement doet. De discussie over het Europees Parlement zal terugkeren, ik verwacht in oktober, in de Europese Raad. Dan zal er misschien al in september, maar ik vermoed eerlijk gezegd oktober verslag worden gedaan door het Duitse voorzitterschap over hoe de gesprekken met het Europees Parlement gaan. Ik kan de heer Van Ojik verzekeren dat als zich een muizengaatje voordoet, ik zeer gemotiveerd ben om dat muizengaatje te gebruiken. Maar wij kunnen op dit moment niet meer doen, gegeven het feit dat we akkoord zijn gegaan met het geheel. Het is voor mij nu niet mogelijk om vanuit de Europese Raad op dit specifieke punt terug te komen. Dat zal nu echt moeten komen vanuit het Parlement.

De heer Van Ojik (GroenLinks):
Het zal ook komen vanuit het Parlement. Althans, daar kunnen we wel van uitgegaan. Ongeveer het hele Parlement ...

Minister Rutte:
De grote politieke families, ja.

De heer Van Ojik (GroenLinks):
... van alle politieke kleuren steunt dit. Maar het probleem zit natuurlijk in de Raad, omdat daar een aantal landen in zitten waar het over gaat, om het maar simpel te zeggen. Die zullen dit blokkeren. Als ik het goed heb, staat in de conclusies van de top niet voor niks: de Raad zal hier nog verder over spreken.

Minister Rutte:
Ik dacht dat het er zo staat. Dat zou ik even moeten nakijken. Als de Commissievoorstellen er zijn, dan zal dat als een matter of urgency terugkeren; ik dacht dat dat er staat. Maar dan moet eerst de Commissie ... Ik dacht dat het zo bedoeld was. Ik ben nu een beetje aan het freestilen, maar ik dacht dat het zo bedoeld was.

De heer Van Ojik (GroenLinks):
Ik heb dat zo gelezen. Dat staat er niet voor niks. Dat staat er omdat men kennelijk hierover nog niet uitonderhandeld was. Dan is het des te belangrijker, als er dan over gesproken wordt ... Maar misschien kan de minister-president daar nog specifiek op terugkomen in tweede termijn.

Minister Rutte:
Ik zal het even uitzoeken voor de tweede termijn. Via u, voorzitter, vraag ik om ambtelijk te bekijken hoe die zin bedoeld was.

De heer Van Ojik (GroenLinks):
Ja, hoe die bedoeld was en hoe de minister-president gebruik gaat maken van die zin om zijn onvrede over het slappe rechtsstaatsmechanisme straks alsnog om te zetten in een steviger mechanisme.

Minister Rutte:
Ja, waarbij ik hier wel gezegd wil hebben dat ik daar vanuit de Raad, zonder druk van het Europees Parlement, niet hoopvol over ben. Ook deze tekst is uiteindelijk in de Raad gemaakt, mede door de Franse president, mijzelf en een paar anderen ...

De heer Van Ojik (GroenLinks):
Historisch.

Minister Rutte:
Nou, niet historisch, want wat we wilden is niet gelukt. Het was een soort ondergrens, een absolute ondergrens. Ik denk dat het waar is dat die ondergrens wel heel laag ligt. Maar de overtuiging was dat als je dat niet zou doen, de zaak was vastgelopen. Toen waren we er echt vier uur verder over bezig in een kleinere kring. We hebben, denk ik, de pijngrens echt maximaal opgezocht. Dan kom je echt in andere systemen. Je moet gaan nadenken: kun je een begroting maken via een intergouvernementeel verdrag of kun je nu een Europese Unie oprichten zonder Hongarije en Polen? Maar dan zit je wel in zeer nucleaire varianten.

De heer Baudet (FvD):
De Europese Unie en het hele project om alsmaar meer macht te centraliseren speculeren natuurlijk op de vergeetachtigheid van mensen en van politici. Er gebeurt iets en ze denken: een paar jaar later is er wel weer een ander onderwerp dat speelt, dan komen we die verkiezingen wel weer door. Zo wordt eigenlijk elke paar jaar de macht weer een stapje meer gecentraliseerd en denken mensen steeds maar weer: deze keer accepteer ik het nog, nu hebben we toch harde voorwaarden. Dat is nu natuurlijk ook zo, maar het is al veel eerder gebeurd, bijvoorbeeld een jaar of twintig geleden met de euro. Toen werd ook gezegd: "We hebben snoeiharde afspraken gemaakt. De ECB gaat geen geld bijdrukken. Er zijn begrotingsafspraken gemaakt." Die begrotingsafspraken waren al geschonden voordat de euro er überhaupt kwam. Mijn vraag aan de minister-president is: ziet hij enige parallel met wat er nu gebeurt, met wat er nu aan garanties wordt afgegeven? Of ziet hij dat helemaal niet? Het kan ook dat hij dit door zijn gebrek aan visie gewoon echt niet ziet. Dat kan.

Minister Rutte:
Nou, wat een aanval! Maar eventjes in alle ernst. Dit is een eenmalig instrument, even los van het MFK, het Meerjarig Financieel Kader van zeven jaar, dat bedoeld is om de Unie mee te financieren. Het herstelinstrument is een one-off. Dat geldt niet alleen voor Nederland. Dat geldt niet alleen voor de vier verstandige landen. Dat geldt niet alleen voor de vier verstandige landen plus Finland. Dat geldt voor een zeer grote groep landen, die zegt: we snappen dat dit in deze unieke omstandigheden nodig is. Dat neemt niet weg dat je ook bij een eenmalig herstelinstrument strakke

voorwaarden moet hebben. Ik meen dat we die hebben. Daarmee verschilt het natuurlijk met het opzetten van de muntunie in het Verdrag van Maastricht, die er nog steeds is, die van de lange termijn is. Ik ben het op zich eens met de heer Baudet dat er in de praktijk dingen fout zijn gegaan. Kijk naar de uitspraak van Jean-Claude Juncker, die ooit zei: Frankrijk is te groot om aan het SGP te houden. Dat ben ik met de heer Baudet eens. Alleen, de conclusie van de heer Baudet is: dan moet je eruit. Mijn conclusie is: dat is voor Nederland zelfmoord; wij moeten ervoor zorgen dat het wel werkt.

De heer Baudet (FvD):

Elke keer is het patroon: het is eenmalig, joh, het is eenmalig. Dat is al zo vaak gezegd. Dat gebeurde eerder ook bij immigratiesituaties, het generaal pardon, het kinderpardon of andere zaken. Het verhaal is altijd: het is eenmalig. En dan is het drie jaar later weer: het is eenmalig. Wat is nu het risico? In totaal wordt er nu voor 750 miljard op de kapitaalmarkt geleend. Het is voor het eerst dat de EU dat gaat doen. Misschien is er afgesproken dat het één keer gebeurt, maar het is wel een historische stap. Voor het eerst mag de EU zelf als entiteit schulden gaan maken. Dat is nog niet eerder gebeurd. Dat is echt een absolute stap richting Europese soevereiniteit. Daarom wordt het ook zo bejubeld in het zuiden. Rutte denkt er misschien mee weg te komen door te zeggen: het is eenmalig. Maar we komen daar zo meteen nog wel op, want het is natuurlijk niet eenmalig. Over een paar jaar is er weer een nieuwe crisis en dan zeggen ze: weet je wat, we hebben nog een instrument liggen dat we een paar jaar geleden erdoor hebben gedrukt. Het is een ongelofelijke stap. Weet u wat er gebeurt als die zuidelijke landen straks niet kunnen betalen? Dat gebeurt nogal eens. Kijk maar naar de geschiedenis. Griekenland, Italië, Frankrijk, Spanje: voortdurend kunnen ze hun staatsschuld niet betalen. Dat werd normaal gesproken gewoon gecompenseerd doordat hun munt steeds een beetje minder waard werd. Dat is ook een prima systeem, maar dat kan nu niet meer. Maar dan komt dat bij Nederland terecht. Dan komt dat bij de EU terecht. Dat is wat er nu gaat gebeuren. Hoe eenmalig het nu misschien lijkt te zijn, straks staan ze met hun handen in het haar: help, wat moeten we doen? Dan komen ze weer hier en dan wordt er weer gezegd: "Nee, we zitten er nu aan vast. We hebben toen die stap gezet. We kunnen onze partners niet laten vallen." Ziet u dat dan niet? Ziet u niet dat u er gewoon in gerommeld wordt? Ze zijn nu aan het juichen. D66 is aan het juichen. Al die eurofiële partijen zijn aan het juichen. Zij zien het blijkbaar wél.

Minister Rutte:

D66 en andere partijen zeggen dat het in zo'n ernstige crisis in het Nederlandse belang is om ervoor te zorgen dat landen die nog zwaarder dan wij geraakt worden — wij worden heel zwaar geraakt, maar ik heb het over landen die nog zwaarder geraakt worden, deels omdat daar achterstand is wat betreft cruciale hervormingen op terreinen als de arbeidsmarkt, pensioenen et cetera — niet omkukelen. Dat zou namelijk twee dingen betekenen: het zou vergaande gevolgen hebben voor onze economische positie en het zou gevolgen hebben voor de stabiliteit van Europa. Die stabiliteit is cruciaal om te voorkomen dat wij, Nederland, ingebed in een sterke Europese Unie, niet beschermd zijn tegen een onzekere wereld. Wij zijn te klein om dat zelf te doen. Wij hebben die inbedding in de Europese Unie, de

trans-Atlantische relatie, de NATO, de Verenigde Naties en andere multilaterale organisaties nodig. Dat is in ons belang. Een van ...

De heer Baudet (FvD):
Je kunt dus ...

Minister Rutte:

Ik maak 'm even af, meneer Baudet. Een van de belangrijkste taken voor u en mij is het land veilig houden, bijvoorbeeld op straat, veilig houden in de zin dat mensen hun baan behouden, maar ook veilig houden in de zin dat ons zeer welvende land in die onzekere wereld stabiel blijft. Dat kunnen wij niet in ons eentje. Daar zijn we echt te klein voor, te welvend.

De heer Baudet (FvD):

Ja, we kunnen dus twee dingen ...

Minister Rutte:

Ik maak 'm even af.

De voorzitter:

De minister-president heeft het woord. Daarna krijgt u het woord.

Minister Rutte:

Ik wil graag de heer Baudet goed antwoorden. De volgende keer zal ik het korter doen. Dan is het dus van belang dat je voorkomt dat de economische asymmetrie tussen Noord- en Zuid-Europa niet nog veel erger wordt. Wij kunnen wel de investeringen doen die noodzakelijk zijn om deze crisis het hoofd te bieden. Dat is in het zuiden veel minder mogelijk. Daarom is het verstandig om daar nu te helpen, maar wel in ruil voor hervormingen.

De heer Baudet (FvD):

Die hervormingen gaan er nooit komen. Die zijn er al 500 jaar niet gekomen. Dat is een van de redenen dat er zo'n verschil is tussen het katholieke zuiden en het protestantse noorden. Dat is eigenlijk ook een van de oorzaken dat we überhaupt ooit hebben bedacht om soevereine landen op te richten. Dat is geweest nadat we ongeveer 150 jaar lang oorlog hebben gevoerd in Europa, van 1500 tot 1650 ongeveer. Toen dachten we: "Weet je wat? We zijn zo verschillend; we gaan dingen even decentraliseren. We gaan onze eigen boontjes doppen en ons eigen geld doen." Nederland ook; we moesten toen te veel betalen aan Spanje. Daarom hebben we onze onafhankelijkheidsoorlog gevoerd.

Nu zegt de minister-president twee dingen. Eén. We kunnen constateren dat er, als puntje bij paaltje komt, geen enkele stok is om mee te slaan. Dat hebben we gezien met de euro. De euro heeft op geen enkele manier geleid tot serieuze hervormingen in Zuid-Europa. Twee. Blijkbaar zegt hij: die landen kunnen niet omkukelen. Met andere woorden, ze kunnen ons tot in lengte van dagen blijven chanteren. Hij zegt hier eigenlijk: wij zijn totaal chantabel, want ze mogen niet omvallen. Wat is gebleken? Al 500 jaar lang is het niet

mogelijk om Zuid-Europa te hervormen. Dat is ook een van de redenen dat het zo leuk is om daar op vakantie te gaan; het is er allemaal wat relaxter. Maar ze hebben dus niet de begrotingsdiscipline die wij hebben. Dat gaat ook nooit gebeuren. Italianen gaan geen Duitsers worden. Fransen gaan geen Duitsers worden. Het is al een keer geprobeerd in de twintigste eeuw. Het is niet goed gelukt, niet goed bevallen. U levert ons uit. U levert ons gewoon totaal uit! Wat u hier zegt is: ze mogen niet omvallen; we moeten doen wat we kunnen om ze niet te laten omvallen. Dat is één. Twee. Hervormingen werken nooit. Wat zijn we nou aan het doen?

Minister Rutte:

In deze crisis is het, met een groot verschil in uitgangspositie tussen landen in het zuiden, het noorden en soms ook in het oosten van Europa, in het Nederlands belang — en daarvoor zitten we hier — dat we voorkomen dat Zuid-Europa verder verzwakt, aangezien wij zowel economisch als qua organisatie ingebed lid zijn van Europa, waardoor wij ons in een instabiele wereld verzekerd weten van veiligheid, niet fysiek in de zin van de NAVO, maar wel doordat wij door samen te werken sterker staan. Wat de heer Baudet dan doet, snap ik wel. Hij pakt die woorden van mij en zegt dan: o, dat betekent dus dat, altijd als er iets gebeurt, Rutte zal zeggen dat we moeten voorkomen dat die landen omvallen. Nee, natuurlijk niet. Dat ben ik geheel met de heer Baudet eens. Ik ben het ook met Baudet eens dat er natuurlijk culturele verschillen zijn in Europa. Maar toch even van historicus tot historicus; hij gaat terug naar de zeventiende eeuw, maar laten we nou eens kijken naar de twintigste eeuw. Ik was in maart 2017 bij de 60-jarige viering van het Verdrag van Rome. Er is toch ook wel iets te zeggen voor het feit dat we met elkaar trots mogen zijn op wat we in dit werelddeel hebben bereikt door in 1957, na voorafgaande stappen, kolen en staal, belangrijke grondstoffen voor oorlogsvoering, gemeenschappelijk te maken als nucleus van een Europese interne markt, waar uiteindelijk de EEG en daarna de Europese Unie uit is voortgekomen? Dat is, gezien de gedachte van "nie wieder Krieg" in een continent dat na de Frans-Duitse oorlog in 1870 twee wereldoorlogen heeft gekend in de twintigste eeuw, toch wel een prestatie? Dat kunnen we toch niet helemaal weggooien door te zeggen: we gaan terug naar de staatsvorming uit de zeventiende eeuw, uit 1648?

De heer Baudet (FvD):

Ik vind het helemaal geen prestatie. Het heeft ook helemaal niets te maken met waar het nu over gaat. Het gaat nu over schuldmutualisatie en over het uitgeven van 750 miljard. Ik heb uiteindelijk nog maar één vraag aan de minister-president. De duizenden euro's, de miljarden die we aan Griekenland hebben gegeven, zouden we met rente terugkrijgen. Daar hebben we natuurlijk nooit een cent van gezien. "We krijgen het met rente terug!" Weet hij dat nog? Denkt hij nou werkelijk dat de landen die nu uit dit fonds gaan lenen, waarvoor wij garant staan, dat daadwerkelijk gaan terugbetalen? Ja of nee?

Minister Rutte:

Het fonds wordt natuurlijk zo opgezet dat landen voor langere tijd economisch geholpen worden om weer sterker op hun eigen benen te staan, zodat we ook gezamenlijk in staat

zijn om dat weer terug te betalen en om gezamenlijk dat subsidiedeel op te brengen. Ja, zo werkt dat.

Voorzitter. Ik kom bij ...

De heer Baudet (FvD):

Stuitende naïviteit of gewoon kwaadaardigheid! Het is een van de twee.

Minister Rutte:

Ik heb de heer Baudet nog niet voor honderd procent overtuigd, maar we naderen elkaar wel.

Voorzitter. De heer Omtzigt had een vraag over het budgetrecht van de Tweede Kamer. Hoe wordt het budgetrecht van de Kamer bij het herstelinstrument geborgd? De aflossing van leningen in het subsidiedeel van het herstelinstrument loopt via de Europese begroting en daarmee via de afdrachten. Uiteraard wordt de Kamer daar steeds over geïnformeerd, ook over de effecten op de afdrachten. Uiteindelijk — en dat is natuurlijk belangrijk voor de Kamer en het budgetrecht — komt dat terug in de verantwoording op de begroting van Buitenlandse Zaken, waarover de Kamer uiteraard weer politiek decideert.

Er zijn heel veel vragen gesteld die ik inmiddels door alle interrupties heb kunnen beantwoorden. Die gingen over het herstelinstrument en over hoe dat zich verhoudt tot eurobonds et cetera. Nou, dat is het dus allemaal niet; dat hebben we uitgelegd.

Voorzitter. Dan de noodrem. Daarover het volgende. Die noodrem is natuurlijk een politieke afspraak en dat is van groot belang. Het is een politieke afspraak, niet alleen tussen lidstaten, maar ook met de Europese Commissie. Nog even in de richting van de heer Omtzigt het volgende, want hij refereerde aan het juridisch advies. Het juridisch advies van de juridische dienst van de Raad zegt dat de afspraak die de Europese Raad gemaakt heeft over de procedure geen afbreuk doet aan de uitvoeringsbevoegdheden van de Commissie. Daarmee wordt het mogelijk gemaakt om dat verenigbaar te laten zijn met het verdrag, want het is natuurlijk geen verdragswijziging. Wat je eigenlijk doet, is in een verdrag dat gebaseerd is op een communautair stelsel een intergouvernementele afspraak maken, waar de Commissie zich ook politiek aan bindt.

Er is blijkbaar een misverstand ontstaan. Ik heb daar ook Kamervragen over beantwoord en daar is ook contact over geweest met de Commissie. Er werd allereerst gezegd dat het maar drie maanden is, maar dat is niet zo. Het kan ook langer zijn dan drie maanden. De Commissie heeft bevestigd dat zij dat zo interpreteert. En ten tweede: als het niet goed loopt in de Europese Raad, dan brengt de Commissie het automatisch in de comitologie. Nee, dan zijn er twee routes. Eén route loopt via het Economisch en Financieel Comité. Dat is voor unanimiteit. Dan kan het dus ook weer terug naar de Europese Raad. De andere route is de comitologie. Wat ik in Brussel met de Commissie heb besproken ... Maar dan moet er wel een goede onderbouwing zijn. Dus als een hervorming blatant, om het maar eens in goed Nederlands te zeggen, niet is uitgevoerd en de Commissie toch zou besluiten om over te gaan tot uitkering, dan gaat het naar de Europese Raad en dan kan het eventueel vast-

lopen, ook na een verlenging. Dan ligt het dus voor de hand dat het teruggaat naar het Economisch en Financieel Comité, zodat je opnieuw kunt kijken of we er nu wel uit kunnen komen en, zo niet, of het terug kan naar de Europese Raad. Heb je daarmee de absolute garantie dat het nooit door de Europese Commissie dan al in de comitologie wordt gebracht? Nee, die absolute garantie heb je niet. Maar als dat zou gebeuren, is dat in strijd met de politieke afspraken die wij in de Europese Raad gemaakt hebben. Ik verwacht niet dat dat zal gebeuren. Maar als dat wel gebeurt, dan heb je natuurlijk een politieke crisis in de Unie. Dan kan Nederland niet anders dan zeggen: dan gaan we in staking op alle overige besluitvorming in de Europese Raad. Dus ik verwacht niet dat het zover komt. De politieke afspraak is zodanig dat de route via het EFC gaat, mits er een goede onderbouwing is.

Om het helemaal af te ronden, voorzitter: nou zou het ook zo kunnen zijn dat een land op een gegeven moment om een hele andere politieke reden zegt "ik blokkeer een betaling op een tranche van een lidstaat, omdat ik iets heel anders voor elkaar wil krijgen", dus zonder goede onderbouwing. In dat geval ligt het uiteraard wel voor de hand dat de Commissie zou zeggen: dan breng ik het meteen in comitologie, want ik wil die uitbetaling wel mogelijk maken. Dan is er namelijk een soort gijzeling gaande. Zo is de afspraak gemaakt. De Commissie is hier zelf ook heel blij mee, want het versterkt haar positie ten opzichte van de lidstaten natuurlijk enorm wat betreft het afdwingen van hervormingen en alleen tot uitbetaling overgaan als die hervormingen ook plaatsvinden. Daarmee vind ik dit een belangrijke toevoeging aan de politieke afspraak dat tegenover het herstelgeld hervormingen moeten staan. Dat is voor mij een hele wezenlijke geweest, en niet alleen voor mij.

De heer Omtzigt (CDA):

De premier zegt hier wat interessants. Hij zegt namelijk: de eerste ronde, de eerste drie maanden, gaat het sowieso via het Economisch en Financieel Comité. Daar moeten we er met unanimiteit uit komen. Komen we er dan niet uit, dan komt het na drie of vier maanden weer terug. Dan kan de Commissie kiezen tussen weer het comité — dan hou je een veto — of comitologie. Daar gaat het met een gekwalificeerde meerderheid, dus daar moet je een groter ding hebben. Dan zegt de premier: als dat tegen onze zin gebeurt, is er een politieke crisis en dan gaan we in staking. Hoe moet ik me dat voorstellen?

Minister Rutte:

Nou, voordat in Europa nu het beeld ontstaat dat ik dat verwacht, moet ik misschien even zeggen: ik verwacht niet dat het zover komt. De politieke afspraak die gemaakt is, is namelijk de volgende. Stel dat er sprake is van een blatante afwijking — daarom gebruik ik dat Engelse woord — van een commitment en er toch tot uitbetaling wordt overgegaan. Het mag überhaupt niet zover komen dat het in het EFC komt, in de zin van: hé, hoe kan dat nou tot een uitbetaling leiden? Als dat dan toch dreigt, kan Nederland alleen of kunnen andere landen besluiten het naar de Europese Raad te brengen, et cetera. De politieke afspraak is in zo'n geval dat het voor de hand ligt dat het terugkeert in het EFC. Dat heb ik ook in de Kamerbrief geschreven.

Nu zou de heer Omtzigt mij kunnen vragen: heb jij de absolute garantie dat dat altijd gebeurt? Dan zeg ik: nee, die absolute garantie is er niet, want dan moet je het verdrag wijzigen, als je dat absoluut wil. Het nadeel daarvan is wel dat iedere lidstaat de Europese Raad dan ook zou kunnen gijzelen en om hele andere redenen zou kunnen zeggen "ik wil die uitbetaling niet", niet omdat dat land niet aan zijn doelstellingen heeft voldaan, maar omdat die lidstaat een heel ander politiek doel wil bereiken door op dat moment de zaak te gijzelen. Zou het, even ultimo, toch gebeuren — dat verwacht ik dus niet, want de afspraak is nu zo gemaakt en iedereen heeft er ook belang bij dat die goed wordt uitgevoerd — dat de Commissie zegt "ik ben er klaar mee; die hervorming heeft inderdaad niet plaatsgevonden, maar ik ga er toch toe over om het in de comitologie in te brengen, zodat het met een gekwalificeerde meerderheid wordt goedgekeurd", dan begrijpt iedereen dat we een politieke crisis in de Unie hebben. Bij zo'n politieke crisis zal het Nederlandse parlement zeggen: nu blokkeren we; dit kan zo niet verder.

De heer Omtzigt (CDA):

O, nou is het het Nederlands parlement dat het moet blokkeren.

Minister Rutte:

Nee goed, de Nederlandse regering, maar ik neem aan dat ze daarin onmiddellijk gesteund zou worden door de heer Omtzigt als dat zou gebeuren. Maar voordat mensen denken dat ik dit verwacht: ik wil er echt bij gezegd hebben dat ik dit geen seconde verwacht. De hele besluitvorming, het hele politieke commitment op dit punt, is namelijk zodanig dat, mits er een goede onderbouwing ligt, iedereen snapt dat het niet anders kan dan dat het óf wordt opgelost — dan moet de hervorming dus hebben plaatsgevonden; prima, dan loopt het — óf in het spoor blijft van het Economisch en Financieel Comité. En dat spoor brengt unanimiteit met zich mee.

De heer Omtzigt (CDA):

En waar kunnen we een bevestiging krijgen van deze afspraak?

Minister Rutte:

Ik kan dat niet op schrift zetten, want de Commissie zal op de vraag "is het waar dat er twee routes zijn?" natuurlijk altijd zeggen: ja, er zijn twee routes. Dat was blijkbaar een misverstand dat een paar maanden geleden ontstond, vlak na de Europese Raad waar u die Kamervragen over stelde. Toen werd er gezegd "het is drie maanden en daarna gaat het in de comitologie", althans dat leek zo te zijn. De Commissie bevestigt ons dat ze heel goed snapt dat het ook langer dan drie maanden kan zijn en dat er daarnaast twee routes openstaan. Zoals we met de Commissie hebben besproken, gaat het bij goede onderbouwing in het EFC, maar de Commissie behoudt zich daar natuurlijk alle rechten op voor. Die zal ook niet op schrift aan mij gaan verklaren: in die situatie doen we zus. Dat kan ook helemaal niet, omdat het natuurlijk afhangt van de kwaliteit van de onderbouwing en van allerlei zaken. Maar het is volstrekt helder: als in your face een hervorming niet heeft plaatsgevonden, dan is er maar één route over. Als het vastloopt in

de Europese Raad en daarvoor al is vastgelopen in het EFC, dan gaat het terug naar het EFC.

De heer **Omtzigt** (CDA):

Oké, ik heb duidelijk gehoord dat er dan maar één route over is, en daar zullen we de premier aan houden.

Ik heb nog wel één vraag over het voorgaande punt, namelijk het juridisch advies. Ik zou toch echt graag een uitleg willen hebben van wat er nou in die laatste zin staat. Betekent die laatste zin dat wat er ook gebeurt, de Commissie volgens het juridisch advies van de Raad de juridische mogelijkheid houdt om altijd tot uitbetaling over te gaan omdat zij de uiteindelijke baas zijn, en dat zij daarbij dus ook gewoon paragraaf 8.a.19, die gaat over deze noodremprocedure, opzij kunnen zetten en dan juridisch in hun recht staan?

Minister **Rutte**:

Dat is natuurlijk zo, omdat het een politieke afspraak is. Het is geen verdragsverandering. Maar de Commissie is onderdeel van de besluitvorming in de Europese Raad en heeft zich dus ook politiek gecommitteerd aan dit besluit. Als de vraag gesteld wordt of daarmee het verdrag gewijzigd is, is het antwoord: nee, dat is niet gewijzigd. Dan moet je het verdrag wijzigen. Maar de Commissie committeert zich politiek aan deze afspraak en heeft dan dus die twee routes openstaan, om een voorstel vervolgens via het EFC te laten lopen of via de comitologie, zoals we net bespraken. En in geval van een duidelijk niet-voldoen aan de hervorming loopt dat via de unanimiteitsroute. Dat doet geen afbreuk aan de bevoegdheden die de Commissie rechtens het verdrag heeft, maar die bevoegdheden rechtens het verdrag zijn nu natuurlijk beperkt door de politieke afspraken die gemaakt zijn in de Europese Raad. Dat is natuurlijk het bijzondere. Hier is gezocht en gevonden een route waarbij je zonder het verdrag te wijzigen de Commissie politiek bindt aan een politieke afspraak. Want zij zijn natuurlijk ook onderdeel van het Europese Raadsproces waar het deze noodrem betreft.

De heer **Omtzigt** (CDA):

Dus ik begrijp nu goed dat ze het juridisch gewoon kunnen doen en Nederland op dat moment geen poot heeft om op te staan, maar dat ze plechtig beloven het de komende tien jaar niet te doen.

Minister **Rutte**:

Nee, kijk, de Commissie gaat uiteindelijk over de uitbetaling. Zij moet daarvoor advies vragen aan het Economisch en Financieel Comité. Dat moet daarover beslissen, en als een van de lidstaten zou zeggen "het klopt niet" dan is de politieke afspraak dat het naar de Europese Raad gaat et cetera. Daar heeft de Commissie zich politiek aan gebonden, maar het verdrag is niet gewijzigd. Het is dus een politieke afspraak die we gemaakt hebben. Daarmee heb je dus een intergouvernementele afspraak gemaakt binnen een communautair proces. Dat was natuurlijk de enige manier om dit politiek met elkaar af te spreken. Zou de Commissie iets gek doen, bijvoorbeeld nadat het is gelopen via het EFC en de Europese Raad besluiten om toch een uitbetaling te doen op een specifieke tranche terwijl land X zijn pensioe-

nen niet heeft hervormd, en dat te regelen via een meerderheidsbesluitvorming in de Ecofin, dan heb je natuurlijk gewoon een crisis. Dat snapt ook iedereen in Europa. Omgekeerd heb je ook een politieke crisis als een land de hele zaak gijzelt en zegt: ik wil niet dat het tot een uitbetaling komt, omdat ik iets heel anders wil bereiken. Dan is het logisch dat de Commissie op dat moment de route open heeft staan van de comitologieprocedure en dus de Ecofin.

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

Dit gaat over afspraak A19, de conclusie.

Minister **Rutte**:

Nee, A27.

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

Oké, maar waar het uiteindelijk om gaat, is de vraag: is er nou een noodrem of niet? Het is niet voor niets dat dit stuk tekst het langste artikel is van alle afspraken.

Minister **Rutte**:

Ja.

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

Dat betekent dus dat er heel lang over gepraat is en dat ieder woordje gewogen is en meetelt. Niet voor niets zit de Legal Counsel er dan ook bovenop. Maar begrijp ik goed dat die Legal Counsel zegt dat de afspraken die deze zomer gemaakt zijn niets veranderen aan de macht, het mandaat, van de Commissie om programma's uit te voeren en budgetten te implementeren?

Minister **Rutte**:

Ja, maar dat mandaat is nu natuurlijk ingekaderd in een politieke afspraak die de Commissie gemaakt heeft in de Europese Raad. Daarmee was het voor de Commissie ook mogelijk om dit te doen, omdat de Commissie de bevoegdheden die ze rechtens het verdrag hebben, natuurlijk feitelijk wou beperken. Ja, strikt genomen kan de Commissie dus besluiten om het toch te doen hoewel een pensioenhervorming niet is uitgevoerd. Dat zou in theorie kunnen, maar dan handelen zij natuurlijk tegen de politieke afspraken die wij gemaakt hebben en dan heb je een probleem, een politiek probleem. Dan zal waarschijnlijk die ene uitbetaling plaatsvinden, maar dan heb je daarna een hele andere discussie in Europa, vanuit de Nederlandse regering maar ik denk ook vanuit vele andere. En dat is natuurlijk het belangrijkste van het juridisch advies. Dat had de Commissie nodig om te zeggen: als wij ons hier als politiek aan verbinden, kunnen wij dat doen. En de juridische dienst zegt "Ja, dat kan, omdat het strikt genomen het verdrag niet verandert. Het geeft natuurlijk wel een politieke inbinding in je bevoegdheden, maar het verandert strikt genomen niet het verdrag." Dat is ook zo. Het is geen verdragswijziging as such. En die zou je misschien ook niet moeten willen, omdat je daarmee ook heel lastig nog kunt voorkomen dat hostage taking plaatsvindt op een heel ander politiek motief waar het de uitkering van een tranche betreft.

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

De kleuring van dit juridisch advies wordt natuurlijk ook bepaald door degene die het juridisch advies heeft aangevraagd in die zin. Bij een noodrem denk je aan één passagier in een trein die aan de noodrem trekt, waardoor de hele trein stopt. Maar hier heb ik toch het gevoel dat het niet een noodrem is, eerder een alarmbel. Eén iemand kan de alarmbel indrukken, maar dat betekent niet dat de trein stopt.

Minister **Rutte**:

Jawel. Hij stopt, maar het is geen veto. Wat je doet is het volgende. Je hebt een noodrem, dus die trein stopt. Vervolgens wordt alles stilgelegd. We gaan naar de Europese Raad. Het is drie maanden, maar het kan verlengd worden. Die zal er waarschijnlijk niet uitkomen, of wel. Je hoopt natuurlijk überhaupt dat het al eerder niet gebeurd is. Doordat je die noodrem hebt — dat is ook de overtuiging van de Commissie — versterkt dat hun positie in de richting van de lidstaten in het opstellen van de afspraken, maar ook in het nakomen van die afspraken. Wat kan de Commissie doen in het theoretische geval dat er aan de noodrem wordt getrokken en het naar de Europese Raad gaat, mogelijk met een verlenging — er staat niet voor niks dat het exhaustively, uitputtend dus, wordt besproken — en het niet goed gaat? Dan is de politieke understanding dat het terugkeert in dat unanimiteitsproces via het Economisch en Financieel Comité. Daarmee is het ook echt een noodrem. Het is geen veto. Daarom zeg ik ook: ik wil geen knollen voor citroenen. Als iemand hier wil zeggen dat Nederland het ultimo kan tegenhouden, zeg ik: nee, die ene tranche kun je ultimo niet tegenhouden als de Commissie kwaad zou willen, wat ik dus helemaal niet verwacht. Maar dan moeten ze al die politieke understandings breken. Dat is echt niet waarschijnlijk. Dat is ook niet in hun belang, want hun belang is nou juist om zichzelf te versterken in de positie ten opzichte van de lidstaten die moeten hervormen. Zou het dan toch gebeuren, dan is de afdrank daarvan natuurlijk wel dat we een heel andere discussie hebben, want dan voelen we ons belazerd.

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

Maar de noodrem zit 'm dan in de veranderde politieke werkelijkheid en niet zozeer in een contractuele afspraak, zoals je die in een private sector zou maken.

Minister **Rutte**:

Het is een politieke afspraak, niet contractueel, want dan zou je het verdrag moeten wijzigen. Het is een politieke afspraak en die is natuurlijk heel relevant hier.

Mevrouw **Leijten** (SP):

Volgens mij is dat nou precies de grote valkuil, namelijk dat het een politieke afspraak is, uitgevoerd door politici die altijd wel weer iets te verhandelen hebben. Het is dus boterzacht. We hebben zelfs in het Verdrag van Maastricht afgesproken dat er allerlei regels zijn over staatschulden en noem maar op, maar die zijn nooit gehandhaafd. We hebben regels over rechtsstatelijkheid en mensenrechten, maar die worden nooit gehandhaafd. En de minister-president zegt hier: ik heb een politieke deal gesloten en ik weet

zeker dat het over vijftien jaar nog steeds gehandhaafd wordt. Nou, ik geloof ik daar geen snars van.

Minister **Rutte**:

Het is niet over vijftien jaar, want dit duurt zes jaar. Het is drie jaar commitment aangaan en zes jaar uitkeren. Dus in de komende zes jaar moet dit functioneren. Daarna stopt het.

Mevrouw **Leijten** (SP):

En in die 30 jaar daarna moet de schuld worden terugbetaald. Dat is ook een politieke afspraak.

Minister **Rutte**:

Dat heeft niks met de noodrem te maken.

Mevrouw **Leijten** (SP):

Nee, maar het is allemaal een politieke afspraak, want het mag geen verdrag zijn. Dan zouden we een verdragsdiscussie krijgen en gaan landen naar hun bevolking luisteren en laat dat nou precies niet de bedoeling zijn. Over de vraag of dezelfde afspraak dat je je eigen geleende deel zou terugbetalen, heeft de minister-president nog geen antwoord gegeven. Als landen dat niet kunnen of niet doen, dan staan we alsnog wel garant voor dat leningdeel. Dus zeggen dat dit geen eurobonds zijn, is onzin. Zeggen dat dit maar één keer zal gebeuren, is maar een politieke afspraak. Zeggen dat er een noodremprocedure is, is ook een politieke afspraak. Er zijn geen garanties. Garanties tot de voordeur. Nee, garanties tot het persbericht.

Minister **Rutte**:

Nee, dat is gewoon niet waar. Deze afspraak geldt niet voor 30 jaar, maar voor 6 jaar, want de uitbetalingen vinden plaats in een periode van 6 jaar. Commitments worden aangegaan in twee of drie jaar. Dan is het in een totale periode van zes jaar vanaf 2021 dat er ook tranches worden uitgekeerd. Dat is een overzichtelijke periode. Het is echt een sluitende politieke afspraak. Nogmaals, hij is in die zin sluitend dat als hij niet wordt nagekomen, je de mogelijkheid hebt om te zeggen dat je het niet kunt accepteren omdat het in strijd is met wat we politiek hebben afgesproken. Dat zal Nederland doen en andere landen ook, denk ik.

Er waren nog twee vragen over het herstellfonds, voorzitter. De heer Van Otterloo vroeg naar de uitvoering van de motie-Azarkan over doelmatig besteden. Dat punt van doelmatigheid, inclusief de rol van de Europese Rekenkamer, komt expliciet terug in de eindconclusies, in paragraaf 24. In de verordening wordt bepaald dat de ontvangende partijen volledige medewerking dienen te verlenen aan onderzoek van de Europese Rekenkamer. Die voert controles uit op de middelen die direct in de lidstaat worden geïnvesteerd, dus ook de middelen uit het herstellfonds. Bovendien zal de Europese Commissie een onafhankelijke eidevaluatie laten uitvoeren over de doelmatigheid. Ik denk dat daarmee de motie eer is gedaan, of in ieder geval recht is gedaan; eer gaat misschien te ver, maar zo is die in ieder geval recht gedaan. Gaat Nederland daar ook gebruik van maken? Daar zijn we nu naar aan het kijken. Ik loop er nog niet op vooruit.

We zullen de Kamer daar uiteraard te zijner tijd over informeren.

Voorzitter, dan kom ik nog bij de vraag van de heer Bisschop over de aflossingen. Het maximale risico dat Nederland loopt, is die 1 miljard aflopend naar 800 miljoen tot 2058. Dat is het punt. Dat stond vanmorgen in de krant en het stond ook in de Kamerbrief van 24 juli. Dat is het maximale risico. Dat gaat ervan uit dat je geen oplossing vindt voor de afbetaling in het kader van het volgende MFF. Want dit gaat lopen vanaf 2028, dus bij de volgende zevenjarenbegroting. Daar gaat het van uit. Daar is ook niet van afgetrokken wat Nederland zelf eventueel uit die pot haalt. Dat was de vorige vraag, waar we naar gaan kijken. Ruim 5 of een kleine 6 miljard kan onze kant op komen. En het gaat er ook van uit dat er op het punt waar ik met mevrouw De Vries over sprak, de eigen middelen, helemaal niets gebeurt. Ik zei al dat Nederland pragmatisch kijkt naar eigen middelen. Dat zijn geen belastingen, want dit kabinet wil geen belastingen. Maar we kijken wel pragmatisch naar eigen middelen als dat in ons belang is. Je zou dus kunnen zeggen: het maximale risico is die 1 miljard aflopend naar 800 miljoen. Dat is het ultimo risk dat je loopt.

Het is nu nog niet te zeggen wat daarop de aflossing per jaar is. Want daarvoor moet je de looptijd van de uitgegeven leningen weten, zodat je ook weet wanneer je moet aflossen. Daar gaat de Commissie ons regelmatig over informeren. Je moet ook een inschatting maken van de aflossing bij een gelijkmatige jaarlijkse aflossing. Wij zetten dat nu op de lat, als de heer Bisschop dat goed vindt, want op dit moment kan dat nog niet. Deels zal dat ook in de functie staan van wat er verder gebeurt, wat er afgetrokken wordt van die 800 miljoen of het miljard. Als we meer weten en daar meer over kunnen zeggen, zeg ik toe dat we uiteraard zullen proberen om het verzoek van de heer Bisschop te beantwoorden. Maar nu gaat dat nog niet.

De heer **Bisschop** (SGP):

Kan de minister-president daar een termijn aan verbinden? Waaraan moeten we denken?

Minister **Rutte**:

Nee, maar ik vraag het even aan de ambtenaren. Zij luisteren mee en zullen mij zeggen wat ik daarop in tweede termijn zou kunnen antwoorden.

Tot slot het derde stapeltje. Dat ging over een aantal andere vragen. Een vraag ging over de verschrikkelijke beelden uit Griekenland die we hebben gezien. Het is echt tenhemel-schreiend en mensonterend. Dit vraagt om een oplossing van die nijpende situatie daar. Ankie Broekers, de staatssecretaris van JenV, heeft daar ook iets over gezegd. U ontvangt morgenochtend een brief over die kwestie. Ik begreep dat er morgenmiddag ook een spoed-AO daarover is in de Kamer. Ik zou eigenlijk willen voorstellen om u daar nu naar te verwijzen, omdat ik de laatste stand van zaken daarover hier, in dit debat, niet heb. Ik sluit me dus aan bij iedereen die zegt: verschrikkelijk. Ik ben blij dat Sigrid Kaag, de minister voor Ontwikkelingssamenwerking, in staat is geweest om heel snel geld te beschikbaar te stellen voor het lenigen van de eerste humanitaire noden. Maar nogmaals, er komt een brief en morgen is er een spoeddebat of een spoed-AO daarover.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Dat is zo. De reden om het in dit debat bij de minister-president neer te leggen, is dat de staatssecretaris in de media in ieder geval al heeft gezegd dat we geen kwetsbare kinderen in Nederland gaan opnemen. Nou kenden we dat standpunt al heel lang. Ik hoef dat allemaal niet op te noemen. Maar je zou kunnen denken dat er nu iets veranderd is, omdat de minister-president zelf zegt dat wat we gezien hebben, ons allemaal niet onberoerd laat. Het gaat er nou juist om welke nieuwe stap we eventueel kunnen zetten. De minister-president kan dan zeggen: dat lees je morgen wel in de brief. Maar ik heb op de televisie al gehoord wat er in ieder geval niet in staat, namelijk dat we kwetsbare kinderen gaan overnemen naar Nederland, zoals Duitsland bijvoorbeeld vandaag onmiddellijk heeft gedaan.

Minister **Rutte**:

Nederland heeft een uniek programma lopen met de Grieken over de opvang van kindjes op het vasteland. Dat gaat om aanzienlijke aantallen. Een van de zaken waarnaar gekeken wordt, is hoe je dat programma kunt inzetten. De beelden zijn vreselijk, maar nogmaals, ik heb mij voorbereid wetend dat er morgenochtend een brief komt en morgen ook een spoeddebat. Daarom dacht ik dat het beter was om daarnaar te verwijzen. Anders doen we het debat hier en dat vind ik toch ingewikkeld zonder die brief. En ook ken ik de laatste stand niet.

De heer **Nijboer** (PvdA):

In zo'n tijd van crisis weet Angela Merkel direct wat zij moet zeggen en ik vind dat onze premier daar ook wel wat meer over kan zeggen. Hij heeft vorige week in het debat gesproken over mildheid en genade. Dat ging over zijn eigen bewindspersonen. Zou zo'n houding ook niet gepast zijn bij zo'n crisissituatie in Griekenland?

Minister **Rutte**:

Zeker. En ik meen ook dat we dat doen. Er is een permanente crisissituatie op de Griekse eilanden. We hebben gezegd dat we willen helpen. Daar is dat Shelter-programma uit gekomen. De brief van morgen zal nader ingaan op hoe dat kan worden ingezet om hier te helpen. Ik meen dat we het doen in de spirit van die woorden. Nogmaals, daar gaat het debat morgen over.

De heer **Nijboer** (PvdA):

Wat ik vandaag heb gezien, is een miljoen dat meer op een soort afkopen van de problemen van de nationale politieke problemen lijkt dan op een wezenlijke oplossing voor de ellendige situatie van de vluchtelingen en met name de kinderen daar.

Minister **Rutte**:

Dat is echt een misverstand. Dat miljoen is echt bedoeld voor het lenigen van de directe noden. Ik ben blij dat Sigrid Kaag erin geslaagd is om dat meteen beschikbaar te stellen. Dan gaat het echt om de directe, onmiddellijke humanitaire situatie. Over de meer structurele situatie met de kindjes wordt morgen verder gesproken. Dat staat echt los van elkaar. Dat heeft niks te maken met dat miljoen.

Voorzitter. De heer Omtzigt vroeg hoe Nederland zijn fair share van de gelden krijgt, bijvoorbeeld voor brexit: de 5 miljard die is gealloceerd aan de nieuwe speciale Brexit Adjustment Reserve. Hoe de invulling en verdeling daarvan plaatsvindt, moet nog bekeken worden. Nederland zal dat natuurlijk uitermate kritisch en precies volgen, omdat wij meer dan gemiddeld geraakt worden door brexit. Dat wordt breed erkend. Ik kan daar nu nog geen nadere dingen over zeggen, maar ik kan de heer Omtzigt wel verzekeren dat wij daarmee bezig zijn.

Het CDA en andere partijen hebben gevraagd naar de situatie met het Verenigd Koninkrijk. We hebben kennisgenomen van het wetsvoorstel dat het Verenigd Koninkrijk vandaag heeft gepubliceerd. Meteen maar even heel duidelijk: de gemaakte afspraken met Engeland in het terugtrekkingsakkoord zijn juridisch bindend voor beide partijen, voor de Britten en voor ons. Ik ga er dus ook gewoon vanuit dat ze zich daaraan houden. Als ik vanavond iets mag doen, dan is dat ook hier uitspreken. Dat is van belang, niet alleen aan Europese kant, maar ook aan Britse kant, voor burgers en voor bedrijven, nogmaals, ook voor het VK zelf. Wij blijven inzetten op een breed en ambitieus akkoord. Ook dat is het in het belang van het Verenigd Koninkrijk. Ik denk ook dat het nog steeds kan. Ik wil het daarbij eigenlijk laten, want als ik nu verder dat wetsvoorstel ga interpreteren, dan help ik de zaak niet. Als de heer Omtzigt en anderen hun zorg hebben willen uiten, dan deel ik die. Ik heb het ook gezien, maar ik geloof niet dat het helpt als ik daar nu nog meer over zeg. Ik zou de Britten willen oproepen om te blijven handelen in de geest van het terugtrekkingsakkoord, dat juridisch bindend is voor beide partijen, en niets te doen wat daarmee in tegenspraak zou kunnen zijn. Daarmee zeg ik niks finaal over dat vandaag gepubliceerde wetsvoorstel, maar ik snap de zorgen.

De heer Omtzigt had ook een specifieke vraag over de bredere Europese financiële en monetaire situatie. Hij verwees naar de Europese Centrale Bank en naar de mogelijkheid van opt-outs, waarover ik eerder ook iets heb gezegd, de toenemende nationale begrotingstekorten, de overheidsschulden in tijden van crises. Hij zei: zou het niet goed zijn om breed te kijken, niet alleen naar centrumrechtse oplossingen, maar naar de opties over het hele brede politieke palet? Hoe zou je daarmee kunnen omgaan, zodat er dingen klaarliggen? Ik was daar even door overvallen, maar er even op kauwend denk ik dat daar heel veel waarde in kan zitten. Ik heb er even contact over gehad met de minister van Financiën, Wopke Hoekstra, en met hem afgesproken dat ik hier op die suggestie zou zeggen dat wij op korte termijn, binnen één of twee weken, komen met een reactie waarin wij aangeven hoe we dat willen vormgeven. We zullen daarover contact houden met de heer Omtzigt. In zijn geest zullen we het in de breedte doen. We zullen niet alleen kijken naar varianten die partijen als CDA en VVD prettig vinden. Voor de politieke balans vind ik het logisch dat je ook gaat kijken naar varianten die meer uit de hoek van de Partij van de Arbeid, D66 of GroenLinks komen. Je hebt dan in ieder geval al die opties op een rij en die scenario's doordacht. Daar kom ik dus op terug met een positieve grondhouding.

De heer Bisschop stelde een vraag over de ever closer union. Ik vind dat ook een verschrikkelijke zinsnede. Dit kan alleen bij een verdragswijziging en die is op dit moment niet aan de orde. Hier kunnen we pas iets mee doen als een verdragswijziging aan de orde is. Intussen doen we er alles

aan om de Unie in ieder geval beter te laten functioneren. "A more perfect union" heb ik dat zelf genoemd. Na tien jaar in deze baan komt het moment dat je je eigen speeches gaat citeren. Ik zie hier dat ik dat heb gezegd in een speech in Berlijn in juni 2018. Ik zou aan dat moment willen refereren. Een gemoderniseerde begroting is natuurlijk onderdeel van a more perfect union, maar ook versterking van de interne markt, effectief migratiebeleid en een verstandig klimaatbeleid zijn dat. Tegen de heer Bisschop: wij zijn dit niet vergeten.

De heer Van Ojik vroeg naar de strategie. Die hebben we bij interruptie eigenlijk al met elkaar besproken. Hij vroeg ook naar verduidelijking van het "do no harm"-principe. Dat houdt in dat investeringen gericht zijn op een duurzame toekomst en dat ze onder andere klimaat, milieu en mensenrechten geen schade mogen berokkenen. Van belang is dat dit principe goed wordt uitgewerkt in de onderliggende verordeningen. Een mooi voorbeeld daarvan is vandaag al even genoemd. Dat is het Just Transition Fund, waarmee fossiele energie wordt uitgesloten, of in ieder geval landen worden geholpen op weg naar het uitsluiten van fossiele energie.

De heer Van Ojik vroeg ten aanzien van dat JTF ook naar een subsidiepot voor vervuulende energie. In het JTF is een uitsluitingslijst opgenomen, waardoor fossiele energie in dat Just Transition Fund wordt uitgesloten. Daarnaast moeten alle uitgaven in het brede MFK van 1 biljoen, of 1.000 miljard, maar ook in het herstelinstrument in lijn zijn met het Akkoord van Parijs en het "do no harm"-principe. Dat betekent dat investeringen in onder andere fossiele brandstoffen worden uitgefaseerd.

Bij de vraag van de heer Otterloo over de staatsschuld zou ik willen refereren aan het eigen gedachte-experiment van de heer Otterloo. Dat was of we wel gebaat zijn bij een lage staatsschuld en of we de private schulden niet moeten verlagen met een verhoging van de schuld. Ik zou dat gedachte-experiment voorlopig toch even bij de heer Otterloo willen laten, hoe aantrekkelijk misschien ook voor de korte termijn. Er zitten echt een paar vrij forse monetaire en financiële haken en ogen aan.

Laat ik wel zeggen dat ik heel blij ben dat we vanwege de grote appel voor de dorst die er lag in deze tijden van crisis in staat waren om vanuit een financieel goede uitgangspositie snel te reageren en snel maatregelen te nemen. Ik denk dat dat van heel groot belang is geweest.

De heer **Van Otterloo** (50PLUS):
Het is Van Otterloo.

Minister **Rutte**:
Ja, Van Otterloo. Excuus.

De heer **Van Otterloo** (50PLUS):
Ik luister toch wel.

Minister **Rutte**:
Ik ken privé een Otterloo zonder Van, maar u bent de rijke tak.

De heer **Van Otterloo** (50PLUS):

Nee, wij zijn al voor Napoleon vertrokken. Dat is een ander verhaal, maar dat zal een historicus aanspreken.

De **voorzitter**:

Vertel, meneer Van Otterloo.

De heer **Van Otterloo** (50PLUS):

Het gaat er niet om dat wij blij kunnen zijn dat wij dit nu kunnen doen. Het gaat ook om de toekomst. Wij komen terecht in een situatie met een ongekende stroom aan schulden. Doordat wij wel hebben opgepast, hebben we straks een veel lagere staatsschuld dan andere landen. Daarbij lopen we het risico dat wij ineens worden geconfronteerd met het feit dat er allerlei strepen door schulden worden gehaald, maar dat dat voor ons land, afgemeten aan de staatsschuld, niet voor de hand ligt. Hier is al een aantal keren gepasseerd dat de vergelijking met Italië mank gaat. Italië heeft lage private schulden en een hoge staatsschuld, terwijl in Nederland het omgekeerde het geval is. Dat is ook het gevolg van de manier waarop wij in Nederland keuzes maken over besteding van algemene middelen en het belasten van de bevolking. Vandaar het gedachte-experiment. Dat hoeft vandaag niet te worden afgemaakt, maar dat gaat om het nog weer eens omkeren van situaties om te komen tot een helder toekomstbeeld.

Minister **Rutte**:

Ik snap 'm vanuit die invalshoek. Maar economisch-moneitair is het ook een risicovolle route, want het zou ook betekenen dat je daarmee de balans enorm gaat verlengen ten bate van de private balansen. Zo begrijp ik de heer Van Otterloo. Dat is niet zonder risico's, zoals wij in het verleden hebben gezien. Als de rente gaat stijgen — dat zal wel weer een keer gaan gebeuren — moet je oppassen dat er geen molensteen om je nek komt te liggen.

Wat betreft de aanname dat schulden allemaal tegen elkaar weggestreept gaan worden: daar zijn wij natuurlijk zelf bij.

De heer **Van Otterloo** (50PLUS):

Alles gaat gepaard met een risico. Ook het in stand houden van private schulden is een groot risico. Het gaat juist om de afweging van die twee risico's, waar Klaas Knot het ook over heeft.

Minister **Rutte**:

Tot slot nog de vraag over single-limb collective action clauses. Daarover is het Italiaanse parlement op dit moment aan zet. Dat is vanmorgen ook besproken in het AO Ecofin. Ik heb het ook besproken met de Italiaanse premier toen die mij bezocht in de aanloop van de Europese Raad in juli. Wij sporen Italië aan om die overeenkomst te ondertekenen. Het is nu aan de Italianen om dit ook waar te maken. Het is gewoon een afspraak die wij gemaakt hebben in Europa. Die moet wat ons betreft worden doorgevoerd. Dat is ook belangrijk omdat het een integraal onderdeel is van de hervormingen van het ESM. Voor ons is dit zeer aangelegen. Daar zitten wij bovenop en daar heeft ook de heer Hoekstra vanmorgen in het AO Ecofin over gesproken.

De **voorzitter**:

Laatste vraag. De heer Omtzigt.

De heer **Omtzigt** (CDA):

Dit is wel heel belangrijk. Op een gegeven moment zou schuldafschrijving aan de orde kunnen zijn. Italië zal niet helemaal achteraan staan in de rij van landen die hun schulden moeten afschrijven.

Minister **Rutte**:

Klopt.

De heer **Omtzigt** (CDA):

Mag ik begrijpen dat dit ook gewoon een van de voorwaarden is waar Nederland Italië aan zal houden als het tot uitbetaling uit het noodfonds komt?

Minister **Rutte**:

Ik moet er even over nadenken of je dat zo direct kunt zeggen. Ik begrijp het politiek wel, maar uiteindelijk maakt Italië op basis van de afspraken met de Europese Commissie een pakket met hervormingen en van alles en nog wat. Wij moeten de Commissie eraan houden dat in dat pakket de hervormingen zitten die noodzakelijk zijn. En vervolgens moeten wij Italië eraan houden — dat geldt trouwens voor alle landen, anders wordt Italië weer boos — dat ze zich houdt aan alle hervormingen, in ruil voor de tranchering van de subsidies die ze krijgt uit de subsidiepot. Wij kunnen sowieso niet hier in het parlement garanderen dat deze kwestie onderdeel is van dat programma. Dat doet de Commissie samen met Italië, dus die belofte kan ik de heer Omtzigt niet doen. Ik zal echter zoeken naar wegen om Italië verder onder druk te zetten, want ik ben het met hem eens dat het heel irritant is dat het niet gebeurd is. Daarmee stopt een belangrijke hervorming. Die is ook vanwege de monetaire situatie zeer wezenlijk.

De **voorzitter**:

Tot slot.

De heer **Omtzigt** (CDA):

Dan hoop ik dat de minister-president binnen een week of twee weken duidelijk maakt op welke wijze dit wel geïmplementeerd gaat worden.

Minister **Rutte**:

Dat is dan een inspanningsverplichting. Ik kan geen resultaatverplichting op me nemen voor Italië. Dat gaat niet.

De heer **Omtzigt** (CDA):

Nu, hier zit dus de hele pijn. Dit is een politieke afspraak en die is verrekte duidelijk. Alle landen zouden single-limb CAC's doen. Dat klinkt heel technisch, maar het betekent dat schulden afgeschreven konden worden en dat niet ergens een kleine eigenaar van schulden van zo'n land — bijvoorbeeld een leuk hedgefonds — de hele zaak blokkeert. Het is niet gek dat niet Estland of Finland dit blokkeert, maar dat Italië dat doet, omdat Italië de op-een-na grootste schuld

van de hele eurozone heeft. En wat zien we nu? We moeten hier een politieke afspraak verdedigen en de vorige politieke afspraak wordt niet uitgevoerd. Ik wil graag van de minister-president een duidelijke brief waarin wordt uiteengezet hoe ervoor wordt gezorgd dat deze afspraak wél uitgevoerd kan worden. Want deze afspraak zou weleens heel erg nodig kunnen zijn.

Minister Rutte:

Ik ben het daarmee eens. Wat ik alleen niet kan doen — ik wil hier geen onzin verkopen — is de garantie geven dat ik dat resultaat kan leveren. Ik kan alleen de garantie geven dat de heer Hoekstra en ik een maximale inspanning leveren om alle instrumenten die wij verzinnen, te gebruiken om Italië onder druk te zetten. Ik zal de heer Hoekstra vragen — daarmee kom ik de heer Omtzigt grotendeels tegemoet, maar niet op het punt van de resultaatverplichting — om in vervolg op het AO Ecofin, dat vandaag heeft plaatsgevonden en waar ook over deze kwestie gesproken is, zo snel mogelijk de tussenstand te melden, zodat wij kunnen zien waar wij staan. Ik denk dat dat op zichzelf al helpfel is, ook richting Italië, om te laten blijken dat er naar gekeken wordt en dat dit van groot belang is.

De voorzitter:

Dank u wel. Nee, meneer Omtzigt. Ik heb de heer Krol net ook al boos gekregen.

Minister Rutte:

Maar het is dan wel afrondend en dat ...

De voorzitter:

Nee, nee. U mag zich er niet mee bemoeien, minister-president.

Minister Rutte:

Toch nog een keer. Ik kijk weleens even hoe we dat kunnen doen. Ik kan hier wel een inspanningsverplichting, maar geen resultaatverplichting op mij nemen.

De voorzitter:

U heeft ook nog een tweede termijn. De heer Sjoerdsma.

De heer Sjoerdsma (D66):

Tot slot van dit debat zou ik graag een lans willen breken voor onze wetenschappers en onderzoekers en voor onze universiteiten en kennisinstellingen. Die zijn ongelooflijk goed en zij keken met heel veel verwachtingen naar deze begroting. Zij zien natuurlijk dat Horizon Europe, het wetenschapsprogramma van de Europese Unie meer geld krijgt, maar zij hadden op veel meer gehoopt. Ik wil de minister-president vragen er alles aan te doen om als hij de komende dagen en weken ergens een muizengaatje ziet dat deel van de begroting op te toppen te zorgen dat er meer wetenschaps- en onderzoeksgeld komt. Dat is namelijk typisch iets waar de Nederlandse economie en de Nederlandse kennisinstellingen enorm van profiteren. Dat is mijn oproep aan de minister-president.

Minister Rutte:

Bij dezen. Eens.

De voorzitter:

Dan zijn we hiermee aan het einde gekomen van de eerste termijn van de zijde van de Kamer. Ik zie aan de gezichten van de Kamerleden dat zij behoefte hebben aan een tweede termijn. Mevrouw Leijten heeft het woord namens de SP.

Mevrouw Leijten (SP):

Voorzitter. Een politieke afspraak is getekend met geen enkele garantie. Ja, we zullen politieke ruzie krijgen als landen zich er niet aan houden. Nou, dat hebben we de afgelopen jaren gezien: altijd zijn er landen overheen gegaan en nooit heeft het iets anders opgeleverd dan verdere verdieping van de Europese Unie en verdere verdieping van de muntunie. Vandaar de volgende motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat in het huidige akkoord de opdrachten die zijn meegegeven door de Tweede Kamer tezamen met de tekst uit het regeerakkoord totaal niet zijn nageleefd;

verzoekt de regering alsnog haar steun in te trekken voor het herstelfonds en de Europese begroting,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Leijten. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 1577 (21501-20).

Mevrouw Leijten (SP):

Voorzitter. Ik had nog wel een belangrijke vraag gesteld, namelijk: wat gebeurt er nou als een ander land zijn verplichtingen niet nakomt? Dan staan Nederland en andere landen toch zeker aan de lat? "Ja, het kan wel zijn dat er risico's zijn, maar daar kan ik nog niks over zeggen." Dit is dus gewoon het aangaan van het delen van schulden. Zeg het gewoon! Is dit eenmalig? We weten het niet. Dit is een politieke afspraak. Zeg gewoon dat je het niet weet! Zeg vooral ook dat je het niet een verdragswijziging wilt laten zijn, omdat er dan in allerlei landen referenda gehouden zullen worden. Die landen zullen daarmee de bevolking aan zet laten zijn.

Voorzitter. We vinden het heel treurig dat de uitkomst is wat die is en ook dat die zo wordt verbloemd. Er wordt geen politieke moed getoond om gewoon iets te verdedigen wat misschien niet je inzet was. Dat brengt mij tot de volgende motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de minister-president tijdens de Europese top van 17 tot en met 21 juli 2020 een akkoord heeft bereikt dat fundamentele grenzen van de Tweede Kamer en het regeerakkoord heeft overschreden;

spreekt uit dat de minister-president heeft gefaald in de onderhandelingen omtrent het Meerjarig Financieel Kader en het Europese herstelfonds,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Leijten en Van Raan. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 1578 (21501-20).

De voorzitter:

Dank u wel.

De heer Wilders (PVV):

Mevrouw de voorzitter. Ik verzeker u dat Nederland dit premier Rutte en de VVD niet zal vergeven. Ze hebben ongevraagd ingestemd met 1.800 miljard euro voor landen in Zuid-Europa en voor Brussel. En iedereen, iedereen in Nederland herinnert zich nog premier Rutte die bakken met geld aan Griekenland gaf en zijn leugen dat we dat geld terug zouden krijgen met rente. Dat is wat Rutte heeft gezegd en we hebben het nooit teruggekregen. En nu gaan er opnieuw tientallen miljarden van Nederland naar Italië, Spanje, Griekenland en Portugal! Dat is geld in de vorm van giften en leningen. Giften willen we sowieso niet, maar we willen ook geen leningen, want die zullen we nooit meer terugzien.

Deze premier heeft met de belangen van het Nederlandse volk gesjacherd. Hij laat de Nederlanders barsten. Voor ons geen btw-verlaging, voor Nederlanders geen huurverlaging, geen lagere energierekening, geen hogere AOW-uitkering, helemaal niets.

Ik vraag de premier dan ook ten slotte dit, mevrouw de voorzitter; misschien kan hij de moeite nemen erop te antwoorden. Van wie bent u eigenlijk de minister-president? Van welk land? Niet van Nederland. En van welke mensen, van welk volk? Niet van de Nederlanders. Ze vertrouwen u niet meer. U verkwanselt hun belangen. Nederland zal op 17 maart met u afrekenen, en ik doe dat nu, voorzitter, met een motie van wantrouwen, die ik indien mede namens de fractievoorzitter van Forum voor Democratie, de heer Baudet. Die motie luidt als volgt.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

zegt het vertrouwen op in de minister-president,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Wilders en Baudet. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 1579 (21501-20).

Dank u wel. Dan is nu het woord aan de heer Krol.

De heer Krol (Krol):

Mevrouw de voorzitter. Óf minister-president Rutte óf Macron spreekt niet de waarheid. Dat de minister-president dat niet begrijpt, vind ik nog veel erger. Ik wantrouw het gemeenschappelijke schuldenplan. Vandaar de motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat toekomstige generaties met een enorme financiële last worden opgescheept door het EU-herstelfonds;

overwegende dat door de EU-lidstaten via het herstelfonds gemeenschappelijke schulden worden aangegaan;

overwegende dat het EU-herstelfonds niet in het belang van Nederland is;

roept de regering op zich onmiddellijk terug te trekken uit het herstelfonds wegens onverantwoord omgaan met Nederlands belastinggeld,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Krol. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 1580 (21501-20).

Dank u wel. Dan geef ik nu het woord aan de heer Van Ojik namens GroenLinks.

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Voorzitter, dank u wel. De minister-president heeft gezegd straks nog even terug te komen op het gesprek dat in de Raad nog gaat plaatsvinden over de rechtsstaat, maar vooruitlopend daarop — want ik weet natuurlijk niet wat hij gaat zeggen — dien ik graag de volgende motie in.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de rechtsstaat in diverse EU-landen steeds verder onder druk staat;

van mening dat het compromis van de Raad omtrent een koppeling tussen de naleving van rechtsstaatsbeginselen en het ontvangen van bijdragen uit het herstelfonds onvoldoende garanties biedt voor een effectief toezicht op het respecteren van de rechtsstaat;

verzoekt de regering in EU-verband in te zetten op een procedure waarbij voorafgaand aan het ontvangen van bijdragen uit het herstelfonds voorwaarden worden gesteld met betrekking tot het naleven van rechtsstaatsbeginselen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Van Ojik. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 1581 (21501-20).

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Voorzitter. Dan de verschrikkelijke gebeurtenissen in kamp Moria. Het is waar, morgen hebben we daar een debat over met de staatssecretaris. Dit debat gaat over Europa. Zolang taferelen zoals die zich vandaag hebben afgespeeld in kamp Moria op Europees grondgebied kunnen plaatsvinden, is het gepast, denk ik, dat we daar als Kamer een uitspraak over doen, en een verzoek aan de regering. Vandaar de motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat door een grote brand in kamp Moria op Lesbos de daar reeds onhoudbare situatie dramatisch is verslechterd;

overwegende dat daardoor het voortzetten van de opvang in kamp Moria onmogelijk is geworden;

verzoekt de regering Griekenland op de kortst mogelijke termijn te steunen bij de evacuatie van alle asielzoekers uit kamp Moria en daarbij, net als andere EU-landen dat doen, aan te bieden een evenredig deel van de kwetsbaren onder hen in Nederland op te vangen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Van Ojik, Nijboer, Leijten en Van Raan. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 1582 (21501-20).

Dank u wel.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Voorzitter, misschien een punt dat meer van de orde is. Ik zou graag nog deze week in ieder geval over deze laatste motie stemmen, omdat we anders pas weer na de week van de Algemene Beschouwingen, dus de 22ste, zeg ik uit mijn hoofd, deze motie in stemming kunnen brengen. Dat lijkt me gezien de urgentie van het probleem erg laat. Dus ik wil morgen een VAO aanvragen, als dat helpt, na het AO.

De voorzitter:

O. U dient de motie nu in?

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Ik dien haar nu in, ja. Nu stemmen mag ook.

De voorzitter:

Maar u dient een motie in, terwijl het VAO morgen plaatsvindt. Begrijp ik dat goed?

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Ik dien een motie in en doe tegelijkertijd het verzoek om over deze motie nog voor het einde van deze week te stemmen, wat mij betreft morgen na het AO.

De voorzitter:

Nee, de motie is al ingediend.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Er zullen morgen tijdens het AO ongetwijfeld nog meer moties worden ingediend. Dan kunnen we een VAO aanvragen en kan deze motie daar ook in stemming komen.

De voorzitter:

Nee, want we hebben ... Ik kijk even of we de stemming ... Want als er geen moties zijn ingediend, behalve deze motie ...

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Daarom. Dus deze motie ...

De voorzitter:

Nee, ik wil even ... Mevrouw Leijten.

Mevrouw **Leijten** (SP):

Voorzitter. Ik begrijp dat dit een ordevoorstel is, maar de SP kan zeker steunen dat er een moment wordt gezocht om in ieder geval voordat de Algemene Beschouwingen plaatsvinden, te stemmen over moties betreffende dit urgente punt.

De **voorzitter**:

Daar moet dan wel een meerderheid voor zijn, meneer Van Ojik.

De heer **Kuzu** (DENK):

Voorzitter. Normaal gesproken, zonder de coronaregels, hebben we een vooraankondiging en dan kan er gestemd worden. Maar dat zit er helaas niet in. Wij zijn er wel een voorstander van dat we er uiterlijk morgen over kunnen stemmen, dus voor de Algemene Politieke Beschouwingen.

De **voorzitter**:

Ja. De heer Nijboer en dan de heer Omtzigt.

De heer **Nijboer** (PvdA):

Voorzitter. Ik verwacht dat na zo'n zwaarwegend AO, waar ook nog een brief van het kabinet voor komt, er morgen wel een VAO aangevraagd zal worden en dat daarbij ook het verzoek zal worden gedaan om te stemmen. Dat lijkt mij dus het meest praktische. Anders kan ik vanavond ook stemmen. Maar we moeten hier niet weken mee wachten.

De heer **Omtzigt** (CDA):

Voorzitter. Helemaal procedureel juist is het niet om eerst een motie in te dienen en er dan morgen een AO over te houden. Ik heb daar wat moeite mee. Maar gezien de urgentie van het onderwerp lijkt het me verstandig als u nu vooraankondigt dat er morgen een VAO plaatsvindt, dat er dan morgen ook een stemmingsmoment gezocht wordt voor de moties op dat VAO en dat deze motie daar dan aan wordt toegevoegd. Dit wel met het verzoek of het dan niet allemaal hoofdelijk hoeft te gebeuren, maar dat moeten we dan maar bekijken.

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

Voorzitter. Het lijkt me een verstandige aanpak dat we morgen stemmen over alle moties betreffende Moria en de situatie daar.

De **voorzitter**:

Oké.

De heer **Van Otterloo** (50PLUS):

Voorzitter. Gezien de urgentie: morgen stemmen.

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD):

Wat mij betreft ook morgen stemmen over de moties betreffende Moria.

De heer **Bisschop** (SGP):

Dat lijkt me een goed idee.

De heer **Van Raan** (PvdD):

Prima idee.

De **voorzitter**:

De heer Sjoerdsma: ook akkoord? Of niet?

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Ja, voorzitter.

De **voorzitter**:

Dank. De hele Kamer steunt het.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Zo kun je met een ongebruikelijke procedure kennelijk toch een stemming voor elkaar krijgen.

De **voorzitter**:

Ja, ik weet het. U heeft een stiekeme regeling van werkzaamheden.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Ik zal de moties op hun plek leggen.

De **voorzitter**:

Ja, dank u wel. Dan geef ik nu het woord aan de heer Van Otterloo namens 50PLUS.

De heer **Van Otterloo** (50PLUS):

Ik dacht bijna dat ik al in het debat over het Reglement van Orde was beland, maar dat is voor morgen.

Voorzitter. Dank aan de minister-president voor de gegeven antwoorden. Ik hoop dat we het nog verder kunnen hebben over het gedachte-experiment. Wat denk ik voor de korte termijn — hoewel ... — van belang is, is een punt dat ik heb gemaakt over de financieringslasten. Dat heb ik neergelegd in een motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de Europese Unie de financieringslasten van het economisch herstellfonds afwentelt op de lidstaten, boven op de steevast door hen gevraagde stijging van het MFK;

overwegende dat Nederland al jaren de grootste nettobetaaler is van de EU per hoofd van de bevolking;

verzoekt de regering om geen financieringslasten te accepteren in het kader van het Europees herstellfonds, zodat de discussie over de omvang van de EU-begroting en de afdrachten niet wordt vertroebeld, maar kan worden gevoerd binnen het daarvoor bestemde kader: het Meerjarig Financieel Kader (MFK),

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Van Otterloo. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 1583 (21501-20).

Dank u wel. Dan geef ik nu het woord aan de heer Sjoerdsma namens D66.

De heer Sjoerdsma (D66):

Dank, voorzitter. Dank ook aan de minister-president voor zijn beantwoording. Omwille van de tijd wilde ik nog twee moties indienen die gaan over de pijnpunten van dit pakket: onderzoek aan de ene kant, de rechtsstaat aan de andere kant.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

van mening dat de Europese Raadsconclusies over het MFK op het gebied van rechtsstatelijke conditionaliteit niet stevig en duidelijk genoeg zijn en er onder regeringsleiders verschillende interpretaties van het afgesprokene bestaan;

constaterende dat het Europees Parlement ook stevige waarborgen als voorwaarde voor instemming met het MFK heeft gesteld;

verzoekt de regering in de Raad zo snel mogelijk het initiatief te nemen om de Raadsconclusies zo uit te werken dat lidstaten die zich niet aan de rechtsstaatprincipes houden onder het nieuwe MFK daadwerkelijk geen Europese subsidies meer krijgen, en hierover de Kamer over twee weken te rapporteren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Sjoerdsma en Van der Graaf. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 1584 (21501-20).

De heer Sjoerdsma (D66):

Dank, voorzitter. Dan nog een motie over het onderzoek en Horizon.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat het Europees Parlement van mening is dat er de komende jaren meer geïnvesteerd moet worden in innovatie en onderzoek middels het Horizonprogramma;

verzoekt de regering om ervoor te waken dat geen enkele pijler in het budget van Horizon Europe naar beneden wordt bijgesteld, ernaar te streven dat de verdeling van de pijlers optimaal is ingericht voor de Nederlandse wetenschap en zich in te spannen het budget voor Horizon Europe te verhogen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Sjoerdsma en Bruins. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 1585 (21501-20).

De voorzitter:

Dank u wel. Dan is nu het woord aan de heer Nijboer namens de PvdA.

De heer Nijboer (PvdA):

Voorzitter, dank u wel. Er is een humanitaire crisis aan de gang in Europa en die duurt al een tijdje voort. Nederland neemt daarin een houding in die de PvdA-fractie totaal niet zint. Duitsland toont moreel leiderschap en ik zou willen en wensen dat Nederland zich daarbij aansluit. Daarom de volgende motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat de humanitaire crisis in kamp Moria nog groter is geworden dan die al was;

verzoekt de regering om zo snel mogelijk ten minste 500 alleenstaande kinderen een veilig thuis in Nederland te bieden,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Nijboer, Van Ojik, Leijten, Van Raan, Kuzu en Van Otterloo.

Zij krijgt nr. 1586 (21501-20).

De heer Nijboer (PvdA):

Dank u wel, voorzitter.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Nijboer. Dan is nu het woord aan de heer Bisschop namens de SGP.

De heer **Bisschop** (SGP):

Voorzitter, dank u wel. Allereerst dank aan de minister-president voor de beantwoording van de vragen. Eén setje vragen heeft hij zorgvuldig vermeden. Dat waren de laatste vragen, die betrekking hadden op: wordt het niet eens tijd om gewoon een open debat te voeren over hoe we de EU ingericht willen hebben? Nou weet ik dat de Kamer daar zelf ook mee bezig is, maar dat zou juist heel goed kunnen sporen. Ik blijf er daarom op aandringen om dat debat ook met de minister-president te voeren.

Voorzitter. Ook een beetje in afwachting van de informatie die nog in de tweede ronde komt, dien ik toch alvast een motie in. Die zou nog ingetrokken kunnen worden.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat op de EU-top van 17 tot 21 juli 2020 een akkoord is bereikt over het Meerjarig Financieel Kader 2021-2027 en over het herstelfonds;

constaterende dat dit gevolgen heeft voor de Nederlandse afdracht, in het bijzonder voor de afdracht vanaf 2028, omdat vanaf dat jaar de leningen uit het herstelfonds afbetaald moeten worden;

overwegende dat het van belang is dat er een goed beeld is van de gevolgen van het akkoord voor de Nederlandse afdracht;

verzoekt de regering in kaart te brengen wat de verwachte Nederlandse afdrachten per jaar aan de EU tot aan 2058 zijn als gevolg van het bereikte akkoord, en de Kamer daarover voor 1 november 2020 te informeren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door het lid Bisschop. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 1587 (21501-20).

De heer **Bisschop** (SGP):

Dank u zeer.

De **voorzitter**:

Dank u wel, meneer Bisschop. Dan is nu het woord aan de heer Bruins namens de ChristenUnie.

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

Voorzitter. Ik dank de premier voor de beantwoording van de vragen. Op het punt van schuldenmutualisatie, toch een gevoelig punt, is mij wel duidelijk geworden dat we niet de verantwoordelijkheid voor de schulden delen, maar wel verantwoordelijk zijn voor delen van de schulden. Dat lijkt

semantiek, en dat is het deels ook. Het is een ragfijn lijntje als het gaat om schuldenmutualisatie. Dat wilde ik toch gezegd hebben.

Ook is in dit debat gebleken dat de noodrem een politieke afspraak is, terwijl we nog wachten op het naleven van een vorige politieke afspraak. Ook dat is een gevoelig punt. Al kan de premier geen resultaatsverplichting op zich nemen, ik denk dat we toch verwachten dat hij op dat punt iets levert. Ik verwacht dat collega Omtzigt daar ook nog meer over zal zeggen in zijn tweede termijn.

Een vraag van mij die niet beantwoord is in de eerste termijn, tenzij dat gebeurde toen ik de Kamer even verliet, gaat over de timing van ons eigen herstelplan met investeringen en hervormingen, zoals wij dat als Nederland gaan indienen bij de Commissie. Ik vroeg dat in het licht van het feit dat dit kabinet niet het eeuwige leven zal hebben. De premier zou dat misschien wel willen, maar het kabinet wordt op enig moment demissionair. Ik vroeg me dus af hoe de timing van ons eigen herstelplan eruitziet, gezien het feit dat de deadline in een demissionaire periode ligt.

U hebt gehoord dat mijn collega Van der Graaf een motie heeft ingediend met de heer Sjoerdsma. Ik sta met mijn naam onder een andere motie van de heer Sjoerdsma.

Daarmee is alles gezegd voor deze tweede termijn, voorzitter.

De **voorzitter**:

Dank u wel, meneer Bruins. Dan is nu het woord aan de heer Van Raan namens de Partij voor de Dieren.

De heer **Van Raan** (PvdD):

Voorzitter, dank u wel. We hebben de motie over het falen van de premier gesteund. Dat hebben we niet alleen gedaan omdat die motie inhoudelijk juist is — het is immers wel degelijk mogelijk dat er nieuwe middelen worden toegevoegd aan de begroting — maar ook omdat de minister-president gefaald heeft. Toen het gebeurde, had hij namelijk niet het besef om terug te gaan naar de Kamer om dat te gaan bespreken.

Verder zal het geen verrassing zijn dat wij de moties over de situatie in kamp Moria ondersteund en ondertekend hebben, om daar zo snel mogelijk te kunnen helpen.

Voorzitter, dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank u wel, meneer Van Raan. Dan geef ik nu het woord aan de heer Omtzigt namens het CDA.

De heer **Omtzigt** (CDA):

Dank u wel, voorzitter. Ik wil de premier kunnen houden aan een politieke afspraak. Daarom verwacht ik een pad over hoe die single-limb CAC's uitgevoerd worden. Dat is geen inspanningsverplichting, maar wel degelijk een resultaatsverplichting. Ik neem aan dat het voorliggende akkoord ook geen inspanningsverplichting, edoch een

resultaatsverplichting inhoudt. Ik ontvang daar graag een bevestiging van. Dit is namelijk niet zomaar een afspraak die we in Europa gemaakt hebben. Schuldafschrijving moet mogelijk zijn. Als dat niet zo is, kunnen we van een koude kermis thuiskomen.

Ik wacht met veel belangstelling de brieven af over de commissie die ingesteld wordt, waarin ik duidelijk van de premier hoor dat dingen als een opt-out ook een volgende keer tot de mogelijkheden behoren. Het monetaire en financiële beleid van de Europese Unie en van deze landen zal genormaliseerd moeten worden. Ik zal het maar gewoon heel eerlijk zeggen: we praten hier over een relatief klein probleem met het herstellfonds in vergelijking met wat er op dit moment bij de Europese Centrale Bank gebeurt. Het opkopen van duizenden miljarden tegelijk van overheids-schulden en van schulden van private ondernemingen, zelfs van Zuid-Afrikaanse bedrijven die daarna weer failliet gaan, was echt nooit de bedoeling van de ECB. Het kan zo zijn dat het Stabieliteits- en Groeiact tijdelijk niet van toepassing is, maar ergens zullen we een keer terug moeten naar de normaliteit van 63% of iets wat daarbij in de buurt ligt. Ik hoop dat er met spoed een goed voorstel tot een commissie kan komen.

Dank u wel, voorzitter.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Omtzigt. Dan geef ik nu het woord aan de heer Kuzu namens DENK.

De heer Kuzu (DENK):

Voorzitter. De fractie van DENK ziet het belang van economische samenwerking binnen de Europese Unie. De fractie van DENK ziet ook het belang van samenwerking op het gebied van politiek binnen de Europese Unie. De fractie van DENK is er ook van overtuigd dat er een herstellfonds nodig is om corona te bestrijden, maar wel op een manier dat er voldoende garanties zijn dat de middelen ook ingezet worden waar ze eigenlijk voor bedoeld zijn. De afspraken die we nu horen van de minister-president zijn zo boterzacht dat we daar weinig vertrouwen in hebben.

Ik heb tijdens het debat een aantal voorbeelden gegeven. Ik denk dat politieke samenwerking vooral van belang is om een van de grootste drama's, namelijk het vluchtelingendrama van de afgelopen jaren, het hoofd te bieden. Daar heeft collega Nijboer een motie over ingediend die op onze handtekening kan rekenen.

Voorzitter. Ik heb dan nog een laatste punt. Daarover gaat de volgende motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat Griekenland van plan is om EU-steungelden te steken in defensie-uitgaven;

van mening dat zuurverdiend geld van Nederlanders niet bedoeld is om andermans oorlogen te financieren;

verzoekt de regering om alleen steungeld uit te keren aan Griekenland mits er glasharde afspraken worden gemaakt over de besteding daarvan voor non-militaire doeleinden;

verzoekt de regering tevens om via bilaterale contacten en bij de eerstvolgende EU-top te eisen dat Griekenland op geen enkele manier steungeld gebruikt voor militaire doeleinden,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Kuzu en Azarkan. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 1588 (21501-20).

De voorzitter:

Dank u wel. Dan geef ik nu het woord aan de heer Baudet namens Forum voor Democratie.

De heer Baudet (FvD):

Mevrouw de voorzitter. Ik spreek mede namens mijn fractiegenoot Theo Hiddema, die speciaal om het belang van dit debat te benadrukken nog voor het laatste stukje erbij is komen zitten.

We moeten niet onderschatten wat het belang is van wat hier vandaag wordt besproken. Ik denk dat dit een moment is waar we nog vaak naar zullen terugverwijzen in de komende jaren. Net zoals met de euro het geval was of met het Marrakesh-immigratiepact, jassen de mensen hier er met wat zalvende gemeenplaatsen dingen doorheen, vaak 's avonds laat, vlak voordat mensen op vakantie gaan of midden in de zomer, een beetje vanuit het idee: "Nou ja, de mensen zullen dat wel een beetje zo accepteren, laten dat wel gebeuren. Op een gegeven moment komt de hypotheekrenteaftrek weer. Dan gaan de mensen daar weer mee bezig. En dan is er weer een schandaaltje en vergeten ze het weer."

Maar mensen vergeten dit niet. We raken onze soevereiniteit kwijt. We gaan garant staan voor de schulden van Zuid-Europa. Brussel gaat geleidelijk aan ons economisch leven steeds meer overnemen. De politieke unie vanuit Brussel krijgt steeds meer vorm. We kunnen dit niet laten passeren. Wij zullen met volle overgave de motie van wantrouwen steunen, die wij samen met ambtsgenoot Wilders hebben ingediend. We zullen doen wat we kunnen om binnen de Kamer en daarbuiten deze schuldenuitdaging te stoppen.

Overigens ben ik van mening dat Pieter Omtzigt genadeloos door het ijs is gezakt vanavond doordat hij toch maar weer schoorvoetend akkoord gaat, toch maar weer een kartelista blijkt in plaats van de luis in de pels die hij pretendeert te zijn.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan kijk ik naar de minister-pre... O nee, mevrouw Aukje de Vries. Het woord is aan mevrouw Aukje de Vries namens de VVD.

Mevrouw Aukje de Vries (VVD):

Dank u wel, voorzitter. Nog vier korte puntjes wat mij betreft. Allereerst dank aan de minister-president voor de duidelijkheid over de Europese belastingen in die zin dat daar geen sprake van kan zijn met dit kabinet, dat daar bij nieuwe eigen middelen terughoudend in geopereerd zal worden en dat er gewoon tegengestemd kan worden als dat niet in lijn is met wat deze Kamer wil.

Dan de rechtsstaat. De minister-president gaf aan dat, als er een muizengaatje is, hij wil proberen om dat weer in de goede richting te bewegen. Ik zou hem willen stimuleren door te zeggen: als dat muizengaatje er is, ga d'r voor!

Dan de noodrem. Dat was een duidelijk verhaal, ook dat er stevig in opgetreden kan worden als dat nodig is. Ik begrijp dat de minister-president de term "politieke crisis" niet graag in de mond neemt, maar zelfs dat is niet uitgesloten. Ik had nog wel een vraag over de onderbouwing. Op het moment dat Nederland aan die noodrem wil trekken, zullen wij namelijk ook goed moeten onderbouwen dat die landen de afspraken niet nagekomen zijn. Daar moet je dan ook wel mankracht op zetten om het goed voor elkaar te krijgen.

De heer Omtzigt heeft nog iets gezegd over de single-limb CAC's. Daar is vanochtend inderdaad al uitgebreid over gesproken. Wij vinden dat ook een belangrijk onderwerp. Ik kijk uit naar de brief van minister Hoekstra op dat punt.

De voorzitter:

Dank u wel, mevrouw Aukje de Vries.

Er is behoefte aan een kwartier schorsing, begrijp ik. Dat is goed.

De vergadering wordt van 23.02 uur tot 23.17 uur geschorst.

De voorzitter:

Ik geef de minister-president het woord.

Minister Rutte:

Voorzitter, dank. Een paar zaken. Eerst nog een paar open kwesties die er lagen. Wat wordt bedoeld met de zin uit de Europese Raadsconclusies over rule of law? Dat was een vraag van Bram van Ojik van GroenLinks. Er staat: "De Europese Raad zal spoedig hierop terugkomen." Dat proces lijkt als volgt te gaan. Het Duitse EU-voorzitterschap is bezig om deze conclusies van de Europese Raad uit te werken in de "rule of law"-verordening. Zij komen op korte termijn met een aangepast voorstel. Het is nog niet precies duidelijk wanneer. Wij zijn achter de schermen druk bezig om met gelijkgestemde lidstaten het Duitse voorzitterschap zo te bewegen dat de uitwerking in de "rule of law"-verordening zo ambitieus mogelijk is. Dat blijven we ook doen. Er zijn geen garanties, maar we doen wel ons uiterste best. Over

dit aangepaste voorstel vinden er onderhandelingen plaats in de Raad Algemene Zaken en met het Europees Parlement. Als we er dan uit zijn, komt de tekst opnieuw terug in de Europese Raad. Daar refereert die zin aan. We zullen de Kamer blijven informeren over de voortgang.

Dan de vraag van de heer Bruins. Ik heb daar wel iets over gezegd, maar niet compleet, dus ik ga er toch nog even op in. Maken we daar gebruik van? Wij zijn dat op dit moment aan het verkennen. Daar kan ik nu nog niet op vooruitlopen. Er is nog geen besluit over genomen, maar het ligt natuurlijk voor de hand dat we zeer geïnteresseerd kijken naar een toch zeer aanzienlijk geldbedrag. De verwachting is dat de facility, de faciliteit, op 1 januari in werking treedt. Vanaf dat moment kunnen lidstaten formeel een aanvraag indienen. We hebben dus ook echt nog even de tijd om daarnaar te kijken. Dat moet dan uiterlijk 30 april zijn gebeurd. Het kan zijn dat dat in de demissionaire periode valt. Tegelijkertijd geldt voor dit soort dingen toch ook wel dat ze gewoon door moeten gaan, denk ik, net zoals het kabinet een voorjaarsnota zal moeten maken — ja, meneer Wilders, zo gaan die dingen — en de begroting voor 2022 in de steigers moet zetten. Het zou dus mooi zijn als het voor de verkiezingen lukt, maar het kan in het uiterste geval doorlopen tot 30 april.

Mevrouw De Vries stelde een terechte vraag, waar ik geen compleet antwoord op heb: hoe zorg je ervoor dat je ook weet of landen dat doen? Dat is natuurlijk in eerste instantie aan de Commissie, maar wij gaan daar ook een eigen analyse naast houden. We hebben bij Buitenlandse Zaken en Financiën ook gewoon hele goede mensen om dat te doen. We hebben uiteraard ook planbureaus die daarbij zouden kunnen helpen. Dankzij de combinatie van het fonds en het instrumentarium rondom het fonds hebben we nu ook de instrumenten om dat te doen. Maar we zullen ook echt even in de praktijk moeten bezien of die eigen bestaffing daarvoor voldoende is — in kwaliteit is dat zeker zo — en hoeveel werk daaruit voortkomt. Dat is nog niet helemaal in te schatten, maar het is voor mij volstrekt helder dat wij een eigen analyse moeten leggen naast de analyse die uiteindelijk uit de Commissie komt.

Dan ga ik naar de vraag van de heer Omtzigt, over de single-limb collective action clauses. Ik ben daar nog even verder ingedoken. Dat ligt bij het Italiaanse parlement. Zij moeten die stap nu uiteindelijk zetten. De regering is akkoord gegaan, maar het moet nog naar het Italiaanse parlement. Ik heb zonet in de pauze ook weer even contact gezocht met de minister van Financiën. Dit komt sowieso terug bij de discussie over de bankenunie. Het is een zeer zwaarwegend punt, voor hem en voor mij. Ik had het al gezegd maar ik zeg het nog een keer: ik kom daar schriftelijk op terug, want wij moeten nu echt even precies bezien waar het staat. We moeten heel precies kijken wat we daaraan kunnen doen. Laat er dus geen misverstand over bestaan dat wij het signaal uit de Kamer snappen. Ik voel dat zelf ook zo. Ik heb dat ook met de premier van Italië besproken. Hij zei op dat moment ook tegen mij: "Ja, het is politiek heel ingewikkeld". Toen zei ik: "Ja, dat is interessant. Dat heb ik ook weleens, dat dingen politiek ingewikkeld liggen, maar dat maakt onze banen ook zo leuk. Dus regel dit." Maar hier komen Hoekstra en ik dus op terug met de precieze stand van zaken en de stappen die we kunnen zetten.

Dan de moties, denk ik, behalve dat ik nog tegen de heer Wilders wil zeggen dat ik hier sta namens Nederland. Dat was zijn vraag.

De heer **Omtzigt** (CDA):

Nog even over de vraag die na de single-limb CAC's kwam. Bij het huidige akkoord dat voorligt heb ik het niet over een inspanningsverplichting, maar over een totale resultaatsverplichting voor wat daarin staat.

Minister **Rutte**:

Hoe bedoelt u dat? Sorry?

De heer **Omtzigt** (CDA):

Nou, bij de CAC's had u het op een gegeven moment ... Het was een politiek akkoord, dus dat is een inspanningsverplichting. Gelukkig gaat u daar nu achteraan.

Minister **Rutte**:

Ja.

De heer **Omtzigt** (CDA):

Het akkoord dat hier ligt, is een resultaatsverplichting op de punten die erin staan.

Minister **Rutte**:

Ja. Van het RRF bedoelt u.

De heer **Omtzigt** (CDA):

Ja. Dat is een resultaatsverplichting van de kant van de premier van Nederland, die hier staat.

Minister **Rutte**:

Ik wil toch even begrijpen waar ik nu ja op zeg, meneer Omtzigt. Over de single-limb CAC's kan ik niet hier, vanavond zeggen dat ik het Italiaanse parlement ga dwingen om voor te stemmen. Maar ik snap het politiek. Ik ben het ook met de heer Omtzigt eens; dat weet hij ook van mij. De minister van Financiën deelt dat ook en wij komen zo snel mogelijk met nadere berichten over wat we kunnen doen.

De heer **Omtzigt** (CDA):

Dat snap ik, maar het gaat over het huidige voorliggende akkoord, met het herstelfonds en al die dingen die daarin zitten, en om wat u net zei over resultaats- en inspanningsverplichtingen. Alle dingen die we besproken hebben, hebben een resultaatsverplichting van de premier.

Minister **Rutte**:

Ja, uiteraard. Zeker. En als ik niet kan leveren, zei ik op dat punt van die noodrem, is er een politieke crisis. Nee, zeker. Ja.

De heer **Omtzigt** (CDA):

Helder.

De **voorzitter**:

Goed, dan de heer Wilders.

Minister **Rutte**:

Althans niet wij, maar wij met Europa. Ja.

De heer **Wilders** (PVV):

Ik betwist natuurlijk niet formeel dat de minister-president daar namens Nederland staat, maar materieel wel. Laat dat duidelijk zijn. Want hij komt voor iedereen op, behalve voor de belangen van de Nederlanders. Maar ik heb een andere vraag, over de rechtsstaat. Daar hebben we het hier namelijk niet over. We hebben het steeds over Polen en Hongarije, maar kunt u nog eens in uw eigen woorden aangeven wat dan volgens u een land als Hongarije verkeerd heeft gedaan? Wat doen zij dan verkeerd in de rechtsstaat? Ik heb het dus niet over Polen en over hoe zij met homoseksuelen omgaan. Daar kun je een mening over hebben, maar ik denk dat dat vrij helder is. Maar wat heeft Hongarije nu precies gedaan wat rechtvaardigt dat u die rechtsstatelijkheidsclausule dadelijk wilt invoeren, of daarvoor heeft gepleit?

Minister **Rutte**:

Nou, dat heb ik niet gezegd. Ik heb gezegd dat ik het bezwaarlijk vind dat Hongarije het blokkeert. Hongarije en Polen waren de landen die tijdens de Europese Raad de aanvankelijke tekst die er lag hebben geblokkeerd, die wij hadden willen aanscherpen op die omgekeerde gekwalificeerde meerderheid. Dat was sowieso niet haalbaar, zei ik de vorige keer al, maar ook de tekst die er lag, met een gekwalificeerde meerderheid, is in die vorm geblokkeerd door Hongarije en Polen. Het is nu niet aan mij, maar aan de Europese Commissie om in artikel 7-procedures et cetera in detail te bespreken waar dingen misgaan. We hebben denk ik wel voorbeelden gezien, anekdotisch en soms ook meer dan anekdotisch. Dan betreft het de positie van ngo's in Hongarije of de positie van ... Wat? Ik geloof inderdaad niet dat het nog heel makkelijk is om in Hongarije een krant op te zetten die Orbánonvriendelijk is. Maar het is niet aan mij om dat te doen. In het Europese systeem is het de Europese Commissie die uiteindelijk een land houdt aan de rechtsstatelijkheidsprincipes. Via de artikel 7-procedures loopt er het nodige. Het gaat mij er niet om dat ik op dit moment Hongarije wil aanspreken op iets concreets anders dan de lopende procedures. Nee, ik stel vast dat Victor Orbán, premier van Hongarije, en ook de Poolse regering in mijn ogen een alleszins redelijke tekst blokkeren, die al een compromis behelsde zoals in de conceptconclusies lagen van de Europese Raad. Dat vind ik ernstig.

De heer **Wilders** (PVV):

Het gaat u niet alleen daarom, want u zegt ook nu weer in een paar bijzinnigjes gesouffleerd door leden van de Kamer dat ze toch wel wat doen met de vrije pers en de media en weet ik wat allemaal. Maar wat is daar nou allemaal van waar? Ik ken het land ook goed. Ik ken premier Orbán ook goed. Dat mag allemaal. Maar dat van de pers is bijvoorbeeld niet helemaal waar. Het is niet zo dat men daar geen kritisch geluid over de premier zou kunnen laten horen.

Minister **Rutte**:
Niet helemaal?

De heer **Wilders** (PVV):
Maar dat is feitelijk niet zo. Als je kijkt naar de commerciële televisie, zijn er twee grote zenders. Een daarvan is absoluut niet premiervriendelijk. Als je naar de Nederlandse pers kijkt, is die meer op de hand van de zittende elite dan in Hongarije het geval is.

Minister **Rutte**:
Dat is niet mijn waarneming.

De heer **Wilders** (PVV):
We moeten elkaar niet zomaar napraten. Ik betwist dat als het gaat om de rechtsstaat en de vrije pers, waarvan ik een zeer groot voorstander ben, Hongarije of premier Orbán daar de regels of de waarden zoals u dat noemt, met voeten treedt. Dit gaat over meer dan alleen het feit dat zij dat blokkeerden. Ik begrijp dat dit uw formele punt is, maar u zegt meer. Ik wil heel graag — dat hoort erbij, daarom hebben ze dat ook geblokkeerd en daarom bent u er boos over — dat we wel een eerlijke discussie hebben over wat ze verkeerd hebben gedaan, over of dat echt zo is of niet, over of het overdreven is of niet, over of u gelijk heeft of ik misschien gelijk heb. Ik wil daar toch meer informatie over hebben. Als dat niet nu kan, dan later, want het is natuurlijk wel erg relevant.

Minister **Rutte**:
Maar dat is niet iets wat we in de Europese Unie bilateraal of intergouvernementeel doen. Daar hebben we de Europese Commissie voor. We hebben in Europa een gezamenlijk verdrag. In het verdrag is geregeld dat Europa naast een muntunie en een economische unie ook een waardeunie is. Als de Europese Commissie als hoeder van het verdrag vaststelt, en dat heeft zij gedaan, dat er redenen zijn om landen aan te spreken op onderdelen van die gemeenschappelijke waarden, dan zijn daar procedures voor en die lopen. Het is juist heel goed dat lidstaten vervolgens terughoudend zijn om daar commentaar op te geven, anders dan door de Commissie aan te moedigen — zonder daar zelf vervolgens een oordeel over te hebben — om die procedures goed toe te passen. Dit zijn ingewikkelde procedures waarbij uiteindelijk ook in de Europese Raad landen in staat zijn om, soms met een bijna maximale minderheid, besluiten tegen te houden. Het is dus niet aan mij om hier vrij te filosoferen over wat er goed of niet goed gaat in Hongarije. Het is wel mijn taak om gewoon feitelijk vast te stellen dat mijn collega uit Hongarije en mijn collega uit Polen zich fel hebben gekeerd tegen hele rustige teksten die zeiden: hé, luister, de Commissie moet landen kunnen houden aan de rechtsstatelijkheidsprincipes.

De **voorzitter**:
Tot slot, meneer Wilders.

De heer **Wilders** (PVV):
Tot slot. Kijk, wij mogen daarover van mening verschillen, ook als fracties hier en met de minister-president, maar wij

moeten daar wel een debat over kunnen voeren. Ik kan me herinneren dat veel fracties voordat u naar de top ging, zeiden dat het heel belangrijk was dat u zou ingaan op wat er gebeurt in Hongarije en Polen omdat die landen echt dingen fout doen. Volgens mij is daar zelfs een motie over aangenomen. Ik vind dat ik als parlementariër en als leider van de grootste oppositiepartij een debat met de premier moet kunnen voeren, ook al ligt dat bij de Commissie, over de vraag of dat overdreven is of niet. Mijn stelling is dat daar natuurlijk niet alles goed gaat, maar dat het zwaar overdreven is wat Hongarije wordt aangerekend. Ik vind dat ik daarover een debat met u moet kunnen voeren dat verdergaat dan "ze blokkeren het". En als dat niet nu kan, dan doen we dat een andere keer, maar ik wil dat debat wel kunnen voeren.

Minister **Rutte**:
Luister, de Kamer bepaalt waarover debatten worden gevoerd. De Kamerleden onderling kunnen natuurlijk van alles vinden over de lidstaten. In mijn positie vind ik het verstandig om, waar de Commissie nog aan zet is op onderdelen van de rechtsstatelijkheidsmechanismes, me niet inhoudelijk daarover uit te spreken anders dan dat ik de Commissie aanmoedig om dat heel zorgvuldig te doen. Twee. Zodra de conclusies van de Europese Raad aan de orde zijn en die mij regarderend, en daarmee dus ook de Tweede Kamer, moet ik ervoor zorgen dat die conclusies zo stevig mogelijk zijn. Want ik vind het van belang dat landen kunnen worden gehouden aan die rechtsstatelijkheidsprincipes.

Mevrouw **Leijten** (SP):
Er wordt nu net gedaan alsof er niet heel veel aan de hand zou zijn in Hongarije. Laten we zeggen: als daar mensenrechtenorganisaties gewoon verboden worden bij wet, dan is dat wel degelijk iets waarover wij ons uit mogen spreken. Maar ik wou hier even gemeld hebben dat wij, als parlement, in gesprek wilden gaan met landen als Polen en Hongarije om te begrijpen wat daar nou precies gebeurt. En wij zijn geweigerd door het Hongaarse parlement. De partij van premier Orbán wilde het Nederlandse parlement niet ontvangen. Waarom? Omdat wij ons te kritisch uitlieten over het land en de wetten die ze daar maakten. Ik wilde dat hier toch wel even markeren. Het is niet zomaar iets als wij zelfs als vertegenwoordigers van Nederland die geïnteresseerd zijn in wat er aan de hand is het gesprek willen aangaan, maar gewoon geweigerd worden.

De heer **Sjoerdsma** (D66):
Ik wil de minister-president toch vragen om hier wat scherper op te zijn. Kan hij wat scherper zijn over wat er in Hongarije gebeurt? Om eerlijk te zijn: ik sta echt met mijn oren te klapperen over wat collega Wilders hier vandaag allemaal vertelt, namelijk dat het in Hongarije allemaal wel goed komt, terwijl daar de pers wordt verboden, de democratie wordt ontmanteld en de rechtsstaat in puin ligt. Maar de heer Wilders zegt: eigenlijk gaat het daar supergoed; dat is eigenlijk een voorbeeld voor ons land. Dat moet de heer Wilders zelf weten. Hij mag zelf met een vriendschapspeldje van Rusland rondlopen. Hij mag hier de lange arm van Orbán zijn. Dat maakt me niet uit. Hij mag hier ook de minister-president vragen of die wel Nederland vertegenwoordigt. Ik zeg: ja, de premier vertegenwoordigt Neder-

land. Maar ik vraag me wel af of de heer Wilders Nederland nog vertegenwoordigt. Of vertegenwoordigt hij Rusland of Hongarije? En ik vraag de premier om helder te zijn en te zeggen dat wat in Hongarije gebeurt, niet door de beugel kan.

De voorzitter:

We waren eigenlijk bezig met een soort afronding. Ik merk dat nu een nieuw debat wordt geopend. Het is een tweede termijn.

Minister Rutte:

Voorzitter, de heer Orbán ...

De voorzitter:

Ik kijk naar de minister-president.

Minister Rutte:

Sorry.

De voorzitter:

Ja, gaat uw gang.

Minister Rutte:

Een kort antwoord. De heer Orbán liet zich in de media als volgt uit: wat heeft Rutte tegen Hongarije, waarom haat hij ons zo? Dat was zijn uitspraak. Dat was niet omdat ik hem complimenteerde met het perfect functioneren van de Hongaarse democratie en rechtsstaat. Alleen, ik wil altijd heel precies zijn. Als ik nu concrete dingen zeg over Hongarije, denk ik dat ik ten eerste moet wijzen op de rol van de Commissie, die wij moeten steunen, en ten tweede op het afwijzen van die conclusies door Hongarije en Polen. Drie. Ik wil hier niet onvoorbereid freestylen op wat er nu precies allemaal aan de hand is in Hongarije. Dat heb ik wel anekdotisch in mijn hoofd zitten, maar dat moet ik dan ook netjes doen. Maar het feit dat Orbán mij zo citeerde, laat wel zien dat het er heftig aan toe is gegaan bij die Europese Raad.

De voorzitter:

Ik stel voor dat u nu verdergaat.

Minister Rutte:

De heer Bisschop vroeg nog wanneer wij nou eens kunnen praten over de toekomst van de Europese Unie. Mijn suggestie zou zijn: bij het debat over de Staat van de Unie. Dat is daarvoor heel geschikt. Dat hebben we een keer per jaar. En ik wacht andere uitnodigingen van de Kamer af. Ik ben altijd beschikbaar om daarover te praten. Het kabinet doet het minimaal een keer per jaar met de Staat van de Unie. Dan schetsen wij alle langetermijnaspecten rondom de Unie.

Dan de moties. De motie op stuk nr. 1577 van mevrouw Leijten: ontraden. Ik meen dat we binnen het mandaat zijn gebleven.

De moties op stukken nrs. 1578 en 1579 laat ik maar even liggen.

De motie op stuk nr. 1580: ontraden. Wij staan achter het pakket dat er nu ligt.

De motie op stuk nr. 1581: ontraden, gewoon vanwege het punt dat dit niet uitvoerbaar is. Een politiek akkoord is bereikt. Het muizengat zal ik zoeken. Dat heb ik al toegezegd. Wat er nu op tafel ligt, is geen perfect resultaat. Nogmaals, het muizengat, het Europees Parlement en andere dingen die spelen, zoals de uitwerking van de voorstellen door het Duits voorzitterschap — ik heb het genoemd — zullen we allemaal aangrijpen. Maar dit gaat verder dan de Europese Raadsconclusies. En dan zou ik alsnog mijn steun daaraan intrekken. Dat kan ik niet doen, maar ik denk dat we het verder materieel eens zijn.

Ik verzoek de heer van Ojik zijn motie op stuk nr. 1582 aan te houden, hangende het algemeen overleg van morgen.

De motie op stuk nr. 1583 ontraad ik. Wij staan achter het akkoord.

De motie op stuk nr. 1584 geef ik oordeel Kamer. Ik wil daar wel duidelijk over zijn. Nederland doet wat het kan. We zullen met gelijkgestemde lidstaten blijven optrekken. We blijven ons hiervoor tot het uiterste inspannen, maar uiteindelijk werkt het proces dan ook weer zo dat het Duitse voorzitterschap met een aangepast voorstel komt. En daar wordt dan over onderhandeld in de Raad Algemene Zaken en met het Europees Parlement. Met die kanttekening zeg ik over deze motie: oordeel Kamer.

De heer Van Ojik (GroenLinks):

De minister-president vroeg mij om de motie op stuk nr. 1582 aan te houden. Dat hoeft niet, want we hebben afgesproken dat die motie morgen in stemming komt.

Minister Rutte:

Zeker, maar ik kan de motie niet van een oordeel voorzien.

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Ik zou graag schriftelijk in de loop van morgen van het kabinet een oordeel horen over die motie.

Minister Rutte:

Er is morgen toch algemeen overleg met de staatssecretaris? Dat kan zij toch daar geven?

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Dat kan ook. Ik heb de motie nu ingediend en ik breng 'm morgen in stemming.

Minister Rutte:

Oké, maar ik ga nu geen commentaar geven op een debat dat morgen nog plaatsvindt. Dat is mijn punt. Die moties lopen vooruit op een debat dat nog moet worden gevoerd. Maar goed, ik ga niet over de procedure. Ik zeg er nu niks over. Morgen is er een debat met staatssecretaris Broekers-

Knol. Volgens mij moet zij dan commentaar op die motie geven. Er is nog een motie over de kindjes op de eilanden, namelijk die op stuk nr. 1586. Daar geldt hetzelfde voor.

De voorzitter:
De heer Van Ojik, tot slot.

De heer Van Ojik (GroenLinks):
Ik heb dat debat van morgen zelf aangevraagd, dus dat weet ik allemaal wel, maar de motie loopt nergens op vooruit. De motie vraagt om een uitspraak van de Kamer over een opdracht aan de regering op basis van het debat dat wij vanavond hebben gevoerd. Ik kan de minister-president niet dwingen om daar nu iets over te zeggen. Als hij zegt "dat doe ik niet", dan vraag ik morgen aan de staatssecretaris wat zij ervan vindt, maar de motie loopt dus nergens op vooruit. Het is gewoon een uitvloeisel van het debat dat vanavond heeft plaatsgehad.

Minister Rutte:
Toen ik hiernaartoe kwam, zag ik: debat met een terugblik op de Europese Raad. Natuurlijk is er de actualiteit van de verschrikkelijke gebeurtenissen in Griekenland. Omdat er morgen een algemeen overleg over gepland staat, dacht ik: kennismemend van de opmerkingen uit de Kamer, kan ik mijzelf in algemene zin uiten over de vreselijke situatie in Griekenland, maar meer politiek verwijzen naar het algemeen overleg van morgen. De moties op de stukken nrs. 1582 en 1586 regaderen volgens mij dat algemeen overleg. Ik vind het dus niet onredelijk om te zeggen: zou het niet verstandig zijn om morgen aan de staatssecretaris van Justitie te vragen daar iets over te zeggen? Ik zie dat u dat gaat doen.

Dan de motie op stuk nr. 1585 van Sjoerdsma. Die gaat over Horizon Europe. Als ik de motie zo mag uitleggen dat ik een verhoging van het budget zou steunen als dat zou volgen uit de onderhandelingen tussen het voorzitterschap en het Europees Parlement, dan kan ik dat steunen, want dat past bij de Nederlandse inzet. Maar dan is wel van belang dat dat niet leidt tot een verhoging van het totale budget. Als ik de motie zo mag uitleggen, dan is het wat mij betreft oordeel Kamer.

De heer Bisschop heeft op stuk nr. 1587 een motie ingediend over het herstelinstrument. Wat mij betreft krijgt die oordeel Kamer. In het debat heb ik benoemd dat de regering nu niet beschikt over alle gegevens om de vraag te beantwoorden. Het is dus nog niet duidelijk of het op 1 november kan. Sterker nog, het ziet er nu naar uit dat de eerste rapporten van de Commissie op basis waarvan daadwerkelijk dat soort schema's gemaakt gaan worden, er eerder tweede helft volgend jaar zijn. Dat moet ik er wel bij zeggen. Met inachtneming van deze opmerkingen, kan ik in de spirit van dit debat oordeel Kamer geven.

De motie op stuk nr. 1588: ontraden. Het is een verhaal dat we niet kunnen verifiëren. Ik heb er ook geen informatie over.

De voorzitter:
Dank u wel. Daarmee zijn we aan het einde gekomen van dit debat.

De beraadslaging wordt gesloten.

De voorzitter:
Er is een motie van wantrouwen ingediend. Het is gebruikelijk om daar meteen over te stemmen. Gaat iedereen daarmee akkoord? Over de overige moties zouden wij op de 22ste kunnen stemmen.

Mevrouw Leijten (SP):
Ik zou over de motie op stuk nr. 1578, mijn tweede motie, ook graag willen stemmen.

De voorzitter:
Over welke motie wilt u stemmen, mevrouw Leijten? De tweede motie? Sorry, ik heb het niet helemaal verstaan.

Mevrouw Leijten (SP):
Mijn tweede motie.

De voorzitter:
Oké. Is iedereen daarmee akkoord?

De heer Nijboer (PvdA):
Even voor de helderheid: net als de heer Van Ojik wil ik graag morgen over de motie op stuk nr. 1586 stemmen. Daar hebben we het tijdens het debat al over gehad.

De voorzitter:
Goed. We gaan nu stemmen over de motie van wantrouwen. Schors ik dan nu voor een paar minuten, of is er behoefte aan een langere schorsing? Tien minuten? Ik hoor vijf minuten.

De heer Omtzigt (CDA):
Volgens mij is één minuut ook voldoende. Stemmen we nu over de motie van mevrouw Leijten of niet?

De voorzitter:
Ja, dat is het verzoek.

De heer Omtzigt (CDA):
Dat begrijp ik. U zei dat we gaan stemmen over de motie van wantrouwen. Dit is niet helemaal een motie van wantrouwen.

De voorzitter:
Het gaat om de motie van mevrouw Leijten, als iedereen dat goedvindt.

De heer **Omtzigt** (CDA):
Dat zijn dus de moties op stuk nrs. 1578 en 1579. Akkoord.
Wat ons betreft kan er gelijk gestemd worden.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.